

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY WŁOCŁAWEK NA LATA 2024 - 2027

Wykonawca:
GEZPRO Daniel Wiśniewski
ul. Traktorowa 50/25
87-100 Toruń

Zamawiający:
Urząd Gminy Włocławek
ul. Królewiecka 17
87-800 Włocławek

Włocławek, 2024 r.

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH W OPRACOWANIU

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski,

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,

EFS – Europejski Fundusz Społeczny,

GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków,

GPONZ – Gminny Program Opieki nad Zabytkami,

GUS – Główny Urząd Statystyczny,

Dz. U. – Dziennik Ustaw,

KEZAL – Karta Ewidencyjna Zabytku Archeologicznego Lądowego,

KGW – Koło Gospodyń Wiejskich,

KOWR – Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa,

KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego,

MKIDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa,

NMP – Najświętsza Maria Panna,

MPZP – Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,

SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia),

UG – Urząd Gminy,

WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków,

WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	5
1.1. Podstawowe zagadnienia	6
1.2. Metodologia opracowania.....	9
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	9
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	10
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	11
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	14
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	19
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	19
5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	24
5.2.1. Położenie gminy	24
5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza	26
5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza.....	29
5.2.4. Zarys historii gminy	29
5.2.5. Krajobraz kulturowy	31
5.2.6. Zabytki nieruchome.....	36
5.2.7. Zabytki ruchome	37
5.2.8. Zabytki archeologiczne	38
5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	47
5.2.10. Dziedzictwo niematerialne	47
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	55
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	59
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	69
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT	74
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	75
7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami	76
7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami	76
7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	77
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI... ..	81
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	81
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	83

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	89
12. BIBLIOGRAFIA	91
13. SPISY	92
13.1. Spis tabel	92
13.2. Spis rycin	92
13.3. Spis wykresów	92
13.4. Spis fotografii	92
14 ANEKSY	94

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2024-2027 (dalej GPOnZ, Program), który jest zgodny z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest to już trzecia edycja gminnego programu opieki nad zabytkami. Pierwszy program pn. „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2014 – 2017”, został przyjęty uchwałą Nr XXVIII/268/14 z dnia 18 lutego 2014 r. roku przez Radę Gminy Włocławek. Druga edycja pn. „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2020 – 2023” została przyjęta uchwałą Nr XVII/135/19 z dnia 30 grudnia 2019 r. przez Radę Gminy Włocławek. W związku z powyższym czas programowania minął i należało opracować kolejną wersję GPOnZ aktualizując podejście do zrównoważonej polityki rozwoju oraz polityki przestrzennej, uwzględniając obecne uwarunkowania dziedzictwa kulturowego. Koncepcja polityki i strategii nawiązująca do dziedzictwa kulturowego, w tym w sposób szczególny do zabytków z terenu gminy, zastąpiła podejście z lat wcześniejszych i powstała w odpowiedzi na nowe zjawiska i potrzeby. Nie bez znaczenia było także dostosowanie dokumentu do aktualnie obowiązujących przepisów nawiązujących do zabytków oraz pozostałych przepisów prawa, które w ostatnich latach ulegały zmianom. Modyfikacja przyjętego wcześniej dokumentu wynika także z nowych wyzwań, jakie stawia przed sobą samorząd lokalny, dlatego też wypracowane zostały nowe cele i kierunki działań korespondujące z wcześniej wypracowanymi rozwiązaniami.

Program jest podstawowym dokumentem w sferze zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Włocławek, a także elementem polityki samorządowej w części dotyczącej zabytków z terenu gminy. Odnosi się do zasobów własnych gminy, jak i tych, które stanowią własność innych podmiotów, które znajdują się na terytorium gminy. Program ma charakter strategiczny, jego celem jest ochrona i opieka nad zabytkami oraz wykorzystanie lokalnych potencjałów dziedzictwa kulturowego. Jego skuteczne wdrażanie przyczyni się do polepszenia stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków, rozwoju społeczno-gospodarczego gminy oraz poprawy jakości życia mieszkańców. Program ma również charakter edukacyjny i powinien być znany szerszemu gronu odbiorców, nie tylko właścicielom zabytków, ale także wszystkim mieszkańcom, którzy żyją i obcuja na co dzień w otoczeniu substancji zabytkowej. GPOnZ składa się z 3 głównych faz:

- poznawczej;
- analiz i wniosków;
- programowania.

Rozdziały 2 oraz 3 dotyczą podstaw i uwarunkowań prawnych. W tej części wskazano na główne dokumenty prawne odnoszące się do ochrony zabytków. Wskazane ustawy i rozporządzenia opracowane zostały na stopniu krajowym i przedstawiają nadrzędne rozwiązania dla obiektów zabytkowych. Jest to jednocześnie podstawowa i nadrzędna faza poznawcza przepisów odnoszących się do zabytków.

W rozdziale 4 i 5 również opisano fazę pierwszą. Jest ona punktem wyjścia, rozpoznania oraz zgeneralizowania szeregu wiadomości na temat dziedzictwa kulturowego na szczeblu gminy oraz na szczeblach wyższych w nawiązaniu do ogólnych zasad programowania związanych z dziedzictwem kulturowym. Ww. rozdziały są najbardziej obszerne. Przeanalizowane zostały dokumenty o charakterze strategicznym oraz planistycznym, z podziałem na uwarunkowania zewnętrzne (poziom kraju, województwa i powiatu) oraz wewnętrzne (poziom gminy), które stanowiły podstawę do opracowania kolejnych dwóch faz. Ponadto pogłębionej analizie poddano dziedzictwo kulturowe

gminy z rozróżnieniem na dziedzictwo materialne oraz niematerialne, które zostało poddane szczegółowej analizie. Opisano historię gminy oraz ważniejszych miejscowości, krajobraz kulturowy w nawiązaniu do historycznego osadnictwa, układów przestrzennych, zabytki ruchome oraz zabytki nieruchome. Te ostatnie podzielono na nieruchome zabytki archeologiczne oraz nieruchome zabytki architektury i budownictwa. Zaszeregowaniu poddano także zabytki nieruchome ze względu na swoją przynależność do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, która jest stanem wyjściowym do rozpoznania dziedzictwa kulturowego gminy, a zarazem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. W sposób szczególnie pogłębionej diagnozie poddano obiekty zabytkowe znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Ocenie poddano z osobna każdą z charakterystycznych grup obiektów. Najważniejsze zabytki opisano szczegółowo w osobnym podrozdziale.

W rozdziale 6 przedstawiono fazę analiz i wniosków. Poprzez analizę SWOT wskazano mocne strony, słabe strony, szanse oraz zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego gminy. Pogłębiona analiza dziedzictwa kulturowego gminy oparta została na dokumentach planistycznych i strategicznych, gminnej ewidencji zabytków, otoczenia kulturowego oraz własnych spostrzeżeniach i adnotacjach.

Rozdział 7, 8 i 9 poświęcono programowaniu, w którym to znalazły się priorytety, kierunki działań i zadania wraz z instrumentarium oraz kryteriami oceny realizacji gminnego programu. W fazie programowania określono zasadnicze kierunki działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. W fazie tej wskazano również na możliwość finansowania części wyznaczonych zadań w programie ze źródeł zewnętrznych, jak i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Przedstawiono również podstawowe zagadnienia związane z ochroną i opieką nad zabytkami, obowiązujące ramy prawne, a także załączono aneksy w postaci wykazu nieruchomości zabytków architektury i budownictwa oraz nieruchomości zabytków archeologicznych.

Program wzbogacono o liczne ryciny, tabele, wykresy, mapy oraz zdjęcia ukazujące stan zabytków na 2024 rok.

Zrównoważone zarządzanie dziedzictwem kulturowym pozwoli na rozwój gminy przy jednoczesnym jego poszanowaniu i wykorzystaniu. Same zaś zabytki jako zasób nieodnawialny poprzez odpowiednią, długofalową politykę gminy przetrwają na rzecz przyszłych pokoleń, które również będą mogły ich doświadczać tak samo jak obecni mieszkańcy gminy.

1.1. Podstawowe zagadnienia

W Programie znajdują się podstawowe pojęcia specjalistyczne związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym. Poniżej podano kilka przykładów na podstawie Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także wybranych pojęć zamieszczonych na portalu <http://samorzad.nid.pl/>.

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski. Program badawczy rozpoczęty w 1978 roku, polegający na metodycznym ewidencjonowaniu stanowisk archeologicznych na terenie Polski metodą badań powierzchniowych. Obszar kraju został podzielony na obszary w kształcie prostokąta, o powierzchni 37,5 km² każdy. Obszary zostały ponumerowane i po kolei poddano je metodycznej prospekcji powierzchniowej. Wynikiem prospekcji obszaru jest zaewidencjonowanie w postaci kart zabytków (KEZA – kart ewidencji zabytku archeologicznego) wszystkich stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w terenie. Wyniki badań AZP przekształcone zostały w wojewódzką i krajową

ewidencję zabytków archeologicznych. Współcześnie prowadzone badania AZP służą prowadzeniu i aktualizacji krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków w zakresie archeologii.

Badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Badania architektoniczne – działania ingerujące w substancje zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

Dominanta przestrzenna – element przestrzeni o niezakłóconej ekspozycji; obiekt budowlany (grupa obiektów) lub obiekt naturalny wyraźnie odróżniający się od otaczającej zabudowy formą lub gabarytami, posiadający czytelną i zasadniczą wartość kompozycyjną lub estetyczną.

Funkcja stanowiska archeologicznego – sposób użytkowania stanowiska w przeszłości, np. cmentarzysko, osada, miejsce wymiany handlowej, miejsce kultu.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.

Historyczny zespół budowlany – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Konserwacja zabytków (prace konserwatorskie) – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tego procesu. Podstawowym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest ocalenie materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń (...).

Krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Prace modernizacyjne (modernizacja zabytku) – unowocześnienie, uwspółcześnienie obiektu. W przypadku budynków i budowli zabytkowych, wbrew pozorom, ten typ prac jest prowadzony bardzo często w związku z adaptacją do nowych funkcji lub utrzymaniem w obiekcie pierwotnego sposobu użytkowania, a także przystosowaniem go do obecnej roli.

Renowacja zabytków – przywrócenie oraz utrzymanie estetycznego wyglądu obiektu zabytkowego. Każdorazowo renowacja powinna być prowadzona z uwzględnieniem aktualnej wiedzy o historycznym wyglądzie i formie obiektu. Typowymi pracami renowacyjnymi są odmalowanie elewacji albo wnętrza budynku zabytkowego, uzupełnienie zieleni niskiej w zabytkowym zespole zieleni (np. trawników, łąk kwietnych). Renowacja zabytku nie powinna prowadzić do naruszenia substancji zabytkowej lub doprowadzenia obiektu do wyglądu ahistorycznego.

Remont zabytku (prace remontowe przy zabytku) – rodzaj robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, których celem jest odtworzenie stanu pierwotnego. Możliwe jest używanie materiałów innych niż te, które zostały zastosowane pierwotnie. Remont polega na wymianie elementów zużytych, zniszczonych lub uszkodzonych. W przypadku budynków i budowli zabytkowych obejmuje zazwyczaj prace polegające na naprawach lub wymianie elementów wtórnych albo intensywnie użytkowanych, których wartość zabytkowa jest niewielka bądź jej nie mają, a w obecnym stanie technicznym

negatywnie wpływają na estetykę i funkcjonalność obiektów. Najczęściej spotykane remonty w obiektach zabytkowych obejmują elementy dachów i więźby dachowe, wnętrza mieszkań pozbawionych detalu architektonicznego, klatki schodowe nie wymagające prac konserwatorskich, instalacje, izolacje przeciwwilgociowe fundamentów.

Restauracja zabytków (prace restauratorskie) – dziedzina szeroko pojętej konserwacji zabytków, pojęcie odnosi się do prac mających na celu przywrócenie dawnej, pierwotnej formy obiektowi zabytkowemu. Każdorazowo musi być poprzedzona badaniami architektonicznymi, konserwatorskimi oraz kwerendą archiwalną, która jest koniecznym elementem dla rozpoznania wartości zabytku i zrozumienia jego historii. Prowadzi do zniszczenia późniejszych nawarstwień, dlatego może być prowadzona jedynie w przypadku wyraźnie niższej wartości obecnej formy zabytku od kształtu obiektu, do którego planujemy wrócić. Powinna być prowadzona z użyciem zachowanych oryginalnych elementów.

Rewaloryzacja zabytków – przywrócenie wartości zabytku, w szczególności walorów użytkowych oraz wyeksponowanie wartości obiektu. Pojęcie używane głównie w odniesieniu do zabytków architektury i budownictwa oraz urbanistyki. Rewaloryzacja łączy w sobie działania konserwatorskie adaptacyjne w celu ocalenia, a nawet przywrócenia wartości obiektu zabytkowego i przystosowania go do pełnienia nowej funkcji bądź utrzymania pierwotnego sposobu użytkowania, przy spełnieniu potrzeb współczesnych użytkowników, w sposób nie naruszający najważniejszych wartości zabytku.

Roboty budowlane przy zabytku lub w jego otoczeniu – pojęcie zdefiniowane w prawie budowlanym, polegające na budowie, rozbiórce, modernizacji, montażu, rozbudowie, nadbudowie i przebudowie obiektu budowlanego objętego ochroną konserwatorską. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków remont wymaga uzyskania pozwolenia odpowiedniego konserwatora zabytków w oparciu o projekt budowlany albo wyciąg z tego projektu przygotowany w celu oceny wpływu inwestycji na zabytek.

Stanowisko archeologiczne – miejsce, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazwane jest nieruchomością zabytkiem archeologicznym.

Strefa ochrony konserwatorskiej – wyznaczony granicami obszar, na którym obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy (zawartość i wyróżniki) oraz cele, dla których zostały wyznaczone.

Sylweta (panorama) – rozległy widok obserwowany ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego – prezentujący obiekty budowlane, zielen i obiekty naturalne (w tym ukształtowanie terenu), wzajemnie dostosowanych do siebie pod względem estetycznym i tworzących czytelną spójną formę krajobrazową.

Termomodernizacja – modernizacja mająca na celu poprawę warunków termicznych budynku, zmniejszenie zapotrzebowania i zużycia energii. W obiektach zabytkowych zazwyczaj możliwa w ograniczonym stopniu ze względu na wartości zabytkowe obiektu. Na ogół dopuszczalny zakres prac termomodernizacyjnych obejmuje docieplenie dachu, stropu najwyższej kondygnacji, poprawę izolacyjności albo wymianę stolarki i ślusarki, docieplenie fundamentów (...).

Warstwa kulturowa – nawarstwienie ziemne powstałe na skutek działalności człowieka w przeszłości.

Zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek nieruchomy – nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.

Zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.

1.2. Metodologia opracowania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2024-2027 opracowano na podstawie gminnej ewidencji zabytków, która jest punktem wyjścia i podstawowym źródłem wiedzy na temat zabytków w gminie.

Celem uzyskania odpowiednich materiałów do sporządzenia GPOnZ zaznajomiono się z materiałami dotyczącymi Gminy Włocławek będącymi w zasobach NID. Ponadto przeprowadzono research terenowy za pomocą ogólnodostępnych baz danych, map oraz platform mapowych i terenowych. Pozyskano dane z banku danych lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz z pozostałych stron internetowych, które wykorzystano w niniejszym opracowaniu. Ponadto zaznajomiono się z książkami i publikacjami dotyczącymi obszaru Gminy Włocławek. W marcu 2024 r. przeprowadzono wizję terenową najważniejszych obiektów zabytkowych w gminie.

Część programową opracowano na podstawie analizy aktualnych dokumentów strategicznych i planistycznych, obserwacji własnych oraz ścisłej współpracy z pracownikami Urzędu Gminy Włocławek.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2024-2027 zostanie przekazany do WUOZ, Delegatura we Włocławku celem pozytywnego zaopiniowania. Dalej, uchwalony będzie przez Radę Gminy Włocławek oraz zostanie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego. W dalszym etapie zostanie rozpowszechniony wśród mieszkańców gminy, np. poprzez zamieszczenie go na stronie internetowej gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2024-2027 uwzględnia wymogi zawarte w poradniku metodycznym – „Gminny Program Opieki nad Zabytkami” oraz założenia przyjęte w opracowaniu „Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek wykonania programu opieki nad zabytkami, określony został w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W ust. 1 wskazano: „Zarząd województwa, powiatu lub **wójt** (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub **gminny** program opieki nad zabytkami.”

W ust. 2 znajdują się cele jakie powinny znaleźć się w gminnym programie opieki nad zabytkami, tj.:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Z kolei ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. narzuca na organ gminy realizację zadań własnych. W art. 7 ust. 1 pkt. 9 wskazano, że „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Włocławek na lata 2024-2027 nie posiada statusu aktu prawa miejscowego.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP). Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
- 2) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 roku poz. 840 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 roku poz. 609, 721).

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w wielu obowiązujących ustawach:

- 1) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 977 ze zm.).
- 2) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 roku, poz. 682 ze zm.).
- 3) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2024 roku, poz. 54).
- 4) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1336 ze zm.).
- 5) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 roku, poz. 344 ze zm.).
- 6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 roku, poz. 87).
- 7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 roku, poz. 571).
- 8) ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2024 roku, poz. 278).
- 9) ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2023 roku, poz. 887 ze zm.).

10) ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 roku, poz. 2337).

11) ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1637).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 385).

2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 roku, poz. 164 ze zm.).

Uregulowania prawne dotyczące zabytków i dziedzictwa kulturowego znajdują się również w poniższych rozporządzeniach:

1) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 roku, Nr 61, poz. 354).

2) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 roku, poz. 56).

3) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 roku, poz. 81).

4) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2053).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 4.1. oraz 4.2. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata **2024-2027**.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Podrozdział zawiera informacje o strategicznych celach polityki państwa i uwarunkowaniach formalnoprawnych w sferze ochrony zabytków. Analizie poddano relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. przyjęto Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026. Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Dokonano w nim diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych obszarach:

1. Organizacja i zadania organów ochrony zabytków w Polsce.
2. Stan zachowania zabytków w Polsce – rola i znaczenie form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach.
3. Komunikacja, porozumienie i współpraca w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Jako cel główny wyznaczono „zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Cele składają się na kierunki działań, a te zostały podzielone na zadania. Przyjęte do realizacji zadań kierunki działań to:

- podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
- ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
- realizacja międzynarodowych zobowiązań;
- cyfryzacja procesów administracyjnych;
- wzmocnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
- reforma finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- wzmocnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
- edukacja – podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Przedstawiono karty zadań wraz z opisami szczegółowymi, opisem wskaźników celu projektu oraz harmonogramem projektu. W rozdziale siódmym podano plan finansowy, zaś w kolejnym system wdrażania, monitoringu i ewaluacji Programu. Krótko scharakteryzowano zarządzanie ryzykiem oraz dołączono załączniki takie jak:

- zabytki nieruchome wpisane na Listę Dziedzictwa UNESCO;
- zabytki nieruchome uznane za pomnik historii;
- zestawienie zabytków nieruchomych;
- zestawienie zabytków archeologicznych;
- zestawienie zabytków ruchomych;
- spis WKZ i delegatur;
- spis porozumień.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030

Uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. przyjęto Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030. Strategia jest jednym z elementów kompleksowej modernizacji systemu zarządzania rozwojem kraju. Dokument składa się z części diagnostycznej, w której omówiono 3 obszary:

1. Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie.
2. Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie.

3. Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze nr 2 wskazano na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych. Tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze nie wykazuje objawów zniszczenia, które uzasadniałyby konieczność przeprowadzenia ingerencji remontowych. Ponad 70% zarejestrowanych obiektów oceniono jako wykazujące objawy zniszczenia. W dokumencie podano także liczbę zabytków rejestrowych z podziałem na województwa, a także podkreślono potrzebę tworzenia szlaków kulturowych, które prowadzić będą do rozwoju turystyki kulturowej. W dalszej części dokumentu wyznaczone zostały cele, kierunki i narzędzia realizacji. Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Będzie on realizowany poprzez trzy cele szczegółowe:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich.
3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Dla każdego celu szczegółowego wyznaczono priorytety oraz kierunki interwencji. W ramach celu szczegółowego nr 2 wyróżniono następujące priorytety:

- 2.1 Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2 Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3 Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4 Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5 Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Szczególnie istotny jest priorytet 2.2. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii przez Prezydenta RP. W dokumencie wskazano także wykaz projektów strategicznych oraz system realizacji, wskaźniki, ramy finansowe i wymiar terytorialny. W projektach strategicznych znalazły się takie zadania jak:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej (obejmujący zasób muzeów, czy zabytki);
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę;
- Zintegrowany system promocji kultury polskiej za granicą;
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami;
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

W ostatniej części Strategii podano, że wyzwaniem w obszarze kultury i dziedzictwa narodowego jest ciągle niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych oraz zabytków i Pomników Historii.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. przyjęto Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030. KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Składa się z następujących merytorycznie rozdziałów: Wyzwania rozwojowe kraju w ujęciu regionalnym do 2030 roku w świetle analiz terytorialnych, Polityka regionalna 2030, Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej do 2030 roku, System realizacji KSRR, Ramy finansowe krajowej strategii rozwoju regionalnego, Monitorowanie i ewaluacja. Celem głównym KSRR jest *efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co stworzyć będzie warunki do wzrostu*

dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Wyznaczono 3 cele szczegółowe:

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach Celu 1 poprzez kierunek inwestycji nr 5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów wskazano, że infrastruktura społeczna będzie bardziej dostępna, obejmie nie tylko infrastrukturę w ramach służby zdrowia oraz edukacji, ale również obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury. Szczególnie istotne będzie realizowanie działań w tym zakresie na obszarach małych miast i na wsi, gdzie poziom dostępności przestrzennej jest zdecydowanie niższy niż w pozostałej części kraju. Ponadto wspierane będą różnego rodzaju działania w ramach celu nr 2, np. promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich, zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W podrozdziale dokonano analizy opracowań strategicznych i planistycznych sporządzonych dla obszaru województwa kujawsko-pomorskiego i powiatu włocławskiego pod kątem znaczenia ich zapisów i działań dotyczących dziedzictwa kulturowego Gminy Włocławek. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek jest zbieżny ze strategicznymi celami województwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu włocławskiego przestał obowiązywać wraz z końcem 2023 r., zaś strategia rozwoju powiatu w 2015 r.

Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2021 - 2024

Uchwałą nr XXXI/451/21 z dnia 26 kwietnia 2021 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2021 - 2024. Dokument składa się z 11. rozdziałów: wprowadzenie, podsumowanie trzeciego wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, charakterystyka uwarunkowań prawnych ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce, zadania Samorządu Województwa wynikające z regulacji prawnych, ochrona dziedzictwa niematerialnego, uwarunkowania wynikające z dokumentów międzynarodowych i strategicznych, założenia programowe - cele, kierunki i działania, monitoring realizacji programu, zasady współpracy i finansowania, wyzwania rozwojowe dla Samorządu Województwa, podsumowanie. W analizowanym dokumencie stwierdzono, że województwo kujawsko-pomorskie jest posiadaczem wielkiego historycznego bogactwa, jakimi są liczne materialne i niematerialne świadectwa naszych dziejów. Obok unikatowych zespołów zabytkowych jak toruńska i chełmińska starówka, czy bydgoska secesja, znajduje się szereg pomników architektury i historii: ślady osadnictwa, rozwoju państwowości, kultu religijnego. W rozdziale 7. wskazane zostały założenia programowe. Wyznaczono następujące cele główne, cele operacyjne oraz kierunki działań:

Cel główny: Zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo

Cel operacyjny: Kultura, sztuka i dziedzictwo narodowe

Kierunki działań:

- Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony;

- Edukacja;
- Promocja;
- Dokumentacja i popularyzacja.

Cel główny: Dostępna przestrzeń i czyste środowisko

Cel operacyjny: Przestrzeń kulturowa

Kierunki działań:

- Ochrona;
- Prace konserwatorskie i restauratorskie;
- Dokumentacja i badania.

Do każdego kierunku działania podano przykładowe zadania. W analizowanym dokumencie nie odwołano się w sposób bezpośredni do Gminy Włocławek.

Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do 2030 roku – Strategia Przyspieszenia 2030+

Uchwałą nr XXVIII/399/20 z dnia 21 grudnia 2020 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął Strategię rozwoju województwa. Strategia odnosi się do wszystkich istotnych aspektów rozwoju województwa, nie tylko do zadań przypisanych kompetencyjnie do Samorządu Województwa. Składa się z części diagnostycznej (przedstawiającej syntezę uwarunkowań rozwoju, scharakteryzowanych w odrębnym opracowaniu, niebędącym częścią strategii), części kierunkowej (zawierającej ustalenia dotyczące kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz określającej cele i kierunki rozwoju województwa) oraz części wdrożeniowej (odnoszącej się do sposobu realizacji oraz monitorowania ustaleń strategii). W syntezie diagnozy uwarunkowań rozwoju województwa odniesiono się do obiektów zabytkowych marginalnie: „na znaczeniu zyskują atrakcyjne walory przyrodnicze, dobrze zachowane oraz zaadaptowane obiekty zabytkowe, organizowane imprezy kulturalne czy rozrywkowe nie tylko te o zasięgu regionalnym, ale także krajowym”. W dalszej części strategii zabytkom poświęcono więcej uwagi. W rozdziale dotyczącym koncepcji rozwoju funkcjonalno – przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego wymieniono kluczowe elementy budujące potencjał ponadregionalny i przewagi konkurencyjne województwa. Wśród nich wymieniono i opisano m.in.: Toruń – obiekt Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, czy Chełmno – Pomnik Historii oraz ośrodek dziedzictwa historyczno-kulturowego. Opracowano cel nadrzędny: „*Jakość życia typowa dla wysokorozwiniętych regionów europejskich*”. Ponadto wyznaczono 4. obszary tematyczne rozwoju:

1. Obszar społeczeństwo.
2. Obszar Gospodarka.
3. Obszar Przestrzeń.
4. Obszar Spójność.

Obszary te realizowane będą przez cele główne. Te z kolei podzielono na cele operacyjne i dalej na kierunki zadań.

Kierunki zadań związane z szeroko rozumianą tematyką zabytków wyznaczone w analizowanym dokumencie to:

- 1107. Rozwój edukacji regionalnej i lokalnej – zamierza się wyposażyć mieszkańców regionu w wiedzę i nowoczesne materiały w zakresie edukacji regionalnej i lokalnej oraz rozwijania zainteresowań młodzieży literaturą, historią, geografiami, zabytkami, przyrodą, tradycją i kulturą regionu;

- 4301. Ochrona, zachowanie, odnowa, wzmacnianie i promocja dziedzictwa kulturowego województwa - Kierunek ma charakter ogólny i dotyczy wszystkich działań mających na celu ochronę, zachowanie, wzmacnianie potencjału oraz promocję dziedzictwa kulturowego województwa. Do tego kierunku zaliczają się także działania ratownicze wobec obiektów i obszarów będących częścią środowiska kulturowego województwa, zachowanie tradycyjnej kultury wiejskiej, ochrona, zachowanie, konserwacja i szeroko rozumiana poprawa dobrostanu historycznych budowli zabytkowych, obiektów architektury, budownictwa czy zespołów urbanistycznych, dziedzictwa ginących zawodów, wsparcie powstających drobnych kolekcji, tworzenia nowych oraz rozwoju istniejących zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa. Kierunek obejmuje także obiekty sakralne (w tym elementy ich wyposażenia). Kierunek dotyczy także działań towarzyszących ochronie dziedzictwa kultury w ramach miejsc/obiektów objętych rozporządzeniem Prezydenta RP – Pomniki Historii oraz wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO.
- Adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów publicznych i komercyjnych - Kierunek dotyczy wykorzystania obiektów dziedzictwa kulturowego dla celów np. prowadzenia instytucji kultury, edukacji, działalności noclegowych, gastronomicznych, handlu, innego rodzaju usług publicznych lub komercyjnych. Obejmuje działania mające na celu ich adaptację do nowych funkcji przy zachowaniu obostrzeń konserwatorskich. Głównym celem działań jest ochrona obiektów istotnych dla dziedzictwa kultury poprzez nadanie im możliwości pełnienia funkcji publicznych lub komercyjnych, wskutek czego niezbędne będzie utrzymywanie ich we właściwym stanie technicznym, pod nadzorem służb konserwatorskich.
- 4801. Rozwój uzdrowisk - zachowanie, ochrona i wzmacniania potencjału parków zdrojowych, obiektów zabytkowych oraz infrastruktury uzdrowiskowej (również przez tworzenie parków kulturowych i innych form organizacyjnych opieki nad obszarami istotnymi dla rozwoju i zachowania funkcji uzdrowiskowych).

Wśród wykazu projektów kluczowych znalazły się takie inwestycje jak:

1. „Młyn Energii” w Grudziądzu.
2. „Muzeum Ziemiaństwa, Tradycji Patriotycznych i Kultury Rolnej” w Nawrze.
3. Artefakty przeszłości symbolem tożsamości regionalnej.
4. Wsparcie opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego.
5. Ochrona, konserwacja i promocja obiektów dziedzictwa kulturowego UNESCO w Toruniu.
6. Rozbudowa Muzeum Archeologicznego w Biskupinie.
7. Rozbudowa Filharmonii Pomorskiej.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego

Uchwałą Nr XXIX/418/21 z dnia 8 lutego 2021 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego. Na marzec 2024 r. projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego nie został przyjęty uchwałą.

Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027

Komisja Europejska decyzją wykonawczą CCI 2021PL16FFPR002 przyjęła 7 grudnia 2022 r. program Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027. W dokumencie sformułowano następujące priorytety:

1. Fundusze Europejskie na rzecz wzrostu innowacyjności i konkurencyjności regionu.
2. Fundusze Europejskie dla czystej energii i ochrony zasobów środowiska regionu.
3. Fundusze Europejskie na zrównoważony transport miejski.
4. Fundusze Europejskie na rzecz spójności i dostępności komunikacyjnej regionu.
5. Fundusze Europejskie na wzmacnianie potencjałów endogenicznych regionu.
6. Fundusze Europejskie na rzecz zwiększenia dostępności regionalnej infrastruktury dla mieszkańców.
7. Fundusze Europejskie na rozwój regionalny.
8. Fundusze Europejskie na wsparcie w obszarze rynku pracy, edukacji i włączenia społecznego.
9. Pomoc techniczna (EFRR).
10. Pomoc techniczna (EFS+).

W programie przedstawiono cele polityki spójności, w tym nawiązujące do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego:

- CP 4 Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych, w tym cel szczegółowy 4(vi) Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych, w ramach którego. Podkreślono, że obiekty zabytkowe stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego regionu, podnoszą jego atrakcyjność, a przede wszystkim są elementem budowy tożsamości regionalnej.
- CP 5 Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów oraz inicjatyw lokalnych, w tym cel szczegółowy 5(i) Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich. Podkreślono, że istotne znaczenie dla rozwoju WK-P mają działania wspierające turystykę opartą o dziedzictwo naturalne i kulturalne regionu, co ma związek z dochodowością (dla podmiotów i samorządów) tego sektora. Potencjałem, który należy rozwijać jest rozbudowa infrastr. turystycznej, tworzenie produktów turyst. oraz ich promocja, co przełoży się na wzrost atrakcyjności regionu oraz powstawanie nowych miejsc pracy. Odpowiedzią na problemy społ. jest rewitalizacja obszarów o dużej koncentracji negatywnych zjawisk.

Wskazano także, że istotna jest ochrona dziedzictwa kulturowego regionu zróżnicowanego etnograficznie poprzez pielęgnowanie unikatowości obiektów wyróżniających ich na tle regionu i kraju. Jednym z wyzwań województwa w zakresie kultury jest ochrona i zapewnienie lepszego dostępu do zasobów dziedzictwa kulturowego. Innym Wyzwaniem pozostaje digitalizacja i udostępnianie najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionalnego wpływająca na zwiększenie dostępności do zasobów kultury. Wszystkie inwestycje powinny stosować rozwiązania poprawiające dostępność, promujące rozwiązania z zakresu zielonej i niebieskiej infrastruktury.

Audyty krajobrazowe dla województwa kujawsko-pomorskiego

Uchwałą nr LXI/851/23 z dnia 25 września 2023 r. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął audyt krajobrazowy dla województwa kujawsko-pomorskiego. Audyt dla obszaru województwa sporządza się nie rzadziej niż raz na 20 lat. Dokument składa się z 4 części:

1. Wprowadzenie
2. Część opisowa i tabelaryczna, która zawiera:
 - informacje ogólne o położeniu województwa kujawsko-pomorskiego;

- zestawienie oraz klasyfikację 1244 zidentyfikowanych krajobrazów;
- karty charakterystyki krajobrazu - składają się z pięciu modułów: I metryczka ogólna krajobrazu, II cechy analityczne, III cechy syntetyczne, IV wyniki porównania z innymi krajobrazami, V dokumentacja fotograficzna i kartograficzna;
- karty oceny zidentyfikowanych krajobrazów - waloryzacja krajobrazów opiera się na wynikach obliczeń wielokrotności odchylenia standardowego zawartych w module IV Karty Charakterystyki Krajobrazu, zawiera 1244 Karty Oceny Krajobrazu;
- wykaz 115 krajobrazów priorytetowych;
- wykaz parków kulturowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obiektów znajdujących się na listach światowego dziedzictwa UNESCO, obszarów sieci rezerwatów biosfery UNESCO (MAB) lub obszarów i obiektów proponowanych do umieszczenia na tych listach znajdujących się na obszarze województwa;
- 685 kart zawierających zestawienie zagrożeń dla możliwości zachowania wartości krajobrazów priorytetowych oraz wartości krajobrazów w obrębie obszarów i obiektów;
- 685 kart zawierających wykaz rekomendacji i wniosków dotyczących kształtowania i ochrony krajobrazów priorytetowych oraz krajobrazów w obrębie obszarów lub obiektów;
- katalog 11 lokalnych form architektonicznych zabudowy dla krajobrazów priorytetowych.

3. Część graficzna, która zawiera:

- mapę zidentyfikowanych krajobrazów;
- mapę obszarów chronionych: parki kulturowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obiekty UNESCO;
- mapę lokalizacji krajobrazów priorytetowych;
- mapę obszarów wymagających pogłębionej analizy, proponowane parki kulturowe
- 11 map obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalną formą architektoniczną w skali 1:2 000.

4. Dokumentacja, która zawiera:

- metodykę – opis opracowania poszczególnych etapów prac, słownik pojęć wykorzystanych w audycie krajobrazowym oraz 3 załączniki zawierające: obszary objęte formami ochrony przyrody, które ze względu na znaczący spadek wartości krajobrazu wymagają pogłębionej analizy zasadności ich dalszej ochrony, punkty widokowe, przedpola ekspozycji;
- dane przestrzenne dla map - dane przestrzenne dla map w dwóch formatach GML oraz SHP: krajobrazy priorytetowe, obiekty unikatowe, obszary chronione, obszary wymagające pogłębionej analizy, obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, wskazania obszarów do ochrony-parki kulturowe, zidentyfikowane krajobrazy;
- zestawienia tabelaryczne.

Na terenie Gminy Włocławek wyodrębniono kilka krajobrazów kulturowych o rzeźbie równinnej, a także krajobrazy o rzeźbie falistej i pagórkowatej. Największą część gminy stanowi krajobraz o rzeźbie dolinnej.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 5.1. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2024-2027.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Włocławek

Uchwałą nr LXXI/509/24 z dnia 28.02.2024 roku Rada Gminy Włocławek przyjęła Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Włocławek. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego składa się z części tekstowej (uwarunkowania i kierunki) oraz części mapowej (uwarunkowania i kierunki). W części „uwarunkowania” opisano m.in. uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w tym:

- rys historyczny;
- walory środowiska kulturowego;
- zasoby środowiska kulturowego;
- stan zagrożenia środowiska kulturowego;
- dobra kultury współczesnej.

W części „kierunki” przedstawiono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w tym:

- kierunki kształtowania polityki przestrzennej w zakresie dziedzictwa kulturowego;
- obszary i zasady ochrony dóbr kultury współczesnej.

W załączniku nr 3 do uchwały – Uwarunkowania Zagospodarowania Przestrzennego zaznaczono uwarunkowania dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków ;
- zabytki architektury i budownictwa ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- zabytki archeologiczne;
- grodziska.

W załączniku nr 4 do uchwały – Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego zaznaczono identyczne jak powyżej formy ochrony zabytków i ochrony dziedzictwa archeologicznego.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego z terenu Gminy Włocławek

MPZP są jedną z prawnych form ochrony zabytków wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zapisy chroniące obiekty zabytkowe znajdują się zazwyczaj w części poświęconej dziedzictwu kulturowemu. Na terenie Gminy Włocławek funkcjonuje 11 Planów Zagospodarowania Przestrzennego zgodnie z danymi <https://wloclawek.e-mapa.net/wykazplanow>. Stopień pokrycia gminy planami miejscowymi wynosi 18,2% powierzchni gminy. Poniżej przedstawiono szczegółowe zapisy dotyczące obiektów zabytkowych. Nie odnotowuje się żadnego nowo uchwalonego planu od 2020 r.

1. Uchwalenie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Włocławek w obszarze sołectw: Dąb Mały, Józefowo, Kosinowo, Koszanowo, Kruszyn , Kruszynek, Ludwinowo, Ładne, Łagiewniki, Mostki, Nowa Wieś, Smólsk, Smólnik, Skoki Duże, Telązna Leśna, Wistka Królewska, Warząchewka Polska, Pińczata dla terenów wielofunkcyjnego zainwestowania zatwierdzona uchwałą Nr XLV/183/98 Rady Gminy Włocławek z dnia 24 kwietnia 1998 r. (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 9 z 1998 r.)

Zapisy dotyczące ochrony wartości i kształtowania środowiska kulturowego:

- 1) w zakresie zasad ochrony wartości kulturowych w przedstawionych obszarach objętych w/w Planami ustala się, że jeśli przy pracach budowlanych dokonane zostanie odkrycie nie zarejestrowanych stanowisk archeologicznych, inwestor niezwłocznie zawiadomi Państwową Służbę Ochrony Zabytków;
- 2) rozpoczęcie inwestycji na terenie na którym zarejestrowane jest stanowisko archeologiczne wymaga uzgodnienia z Państwową służbą ochrony zabytków.

2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dotyczący: wprowadzenia funkcji terenów powierzchniowej eksploatacji (żwirownie) na terenach rolnych we wsi Dąb Mały w obrębie złoża o nazwie "Skoki II - Dąb Mały" zatwierdzony uchwałą Nr XIX/132/2000 Rady Gminy Włocławek z dnia 25 maja 2000 r. (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego nr 64 poz. 512 z dnia 15 września 2000 r.) Zmienia: uchwała Nr XIII/13/34/79 Gminnej Rady Narodowej we Włocławku z 28.12.1979 r., Dz. Urz. Wojewódzkiej Rady Narodowej.1980.1.5.

Zapisy dotyczące ochrony wartości i kształtowania środowiska kulturowego:

- 1) roboty ziemne takie jak: wykopy pod fundamenty budynków i piwnice, budowy dróg, kanalizacji, wodociągów, gazyfikacji, telefonizacji, przedsięwzięcia melioracyjne, regulacje rzek i budowy zbiorników wodnych itp. prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych i na obszarach występowania stanowisk archeologicznych podlegają uzgodnieniu z właściwymi służbami konserwatorskimi, a obecnie z działającą w imieniu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - Delegaturą Służby Ochrony Zabytków we Włocławku;
- 2) do ustaleń realizacyjnych należy wnieść inwestorski obowiązek poniesienia kosztów odnośnie archeologicznych prac ratowniczych, powierzchniowych i wykopaliskowych oraz nadzorów archeologicznych odnośnie przedsięwzięć związanych z robotami ziemnymi podejmowanymi na obszarach i w strefach stanowisk archeologicznych.

3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dotyczący następujących miejscowości z gminy Włocławek: Wieś Kruszynek - wprowadzenie na terenach rolnych funkcji terenów mieszkalno-usługowych o niskiej intensywności zabudowy na działkach o nr ewid. 14/1, 14/2, 14/3, 14/4, 14/5 i 15/1 zatwierdzony uchwałą Nr VII/221/2001 Rady Gminy Włocławek z dnia 28 czerwca 2001 r.

Zapisy dotyczące zakresu ochrony dóbr kultury:

- 1) w obszarach projektowanych pod nowe funkcje obowiązuje konieczność uzgadniania z właściwym Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania przestrzennego terenu oraz projektów architektoniczno - budowlanych, w tym także projektów kolorystycznych elewacji;
- 2) w przypadku podjęcia inwestycji w zakresie wszelkich robót ziemnych w obszarze stanowiska archeologicznego, oraz w sąsiedztwie tego stanowiska obowiązuje prowadzenie prac ziemnych pod nadzorem archeologicznym, inwestycja w zaznaczonym obszarze wymaga uzgodnienia z właściwym Konserwatorem Zabytków;

3) w pozostałej części obszarów objętych niniejszym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego w przypadku odkrycia relikwii kultury materialnej konieczne jest wstrzymanie prac i powiadomienie o tym fakcie właściwego Konserwatora Zabytków.

4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dotyczący fragmentu drogi Pińczata Warząchewka Polska w Gminie Włocławek zatwierdzony Zarządzeniem Nr XLVI/2002 Komisarza Rządowego dla Gminy Włocławek z dnia 28 czerwca 2002 r. (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 97 poz. 5276)

Zapisy dotyczące zakresu ochrony dóbr kultury:

- 1) projekt zagospodarowania na odcinku przebiegu drogi w otoczeniu Szkoły Podstawowej w Warząchewce Polskiej winien być uzgodniony z właściwym Konserwatorem Zabytków;
- 2) w czasie prac inwestycyjnych w przypadku ewentualnego odkrycia obiektów archeologicznych zobowiązuje się inwestora do powiadomienia o tym fakcie właściwego Konserwatora Zabytków.

5. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Włocławek dla wybranego obszaru obejmującego sołectwa lub części następujących sołectw: Dąb Wielki, Dąb Mały, Dąb Polski, Skoki Duże, Skoki Małe zatwierdzony uchwałą Nr IX/88/2003 Rady Gminy Włocławek z dnia 28 października 2003 r. (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 2, poz. 8 z dnia 8 stycznia 2003 r.)

Zapisy dotyczące ochrony wartości i kształtowania środowiska kulturowego:

1) dobra kultury występujące na obszarze opracowania:

a) zespół ruralistyczny - Skoki Duże - zespół o zachowanym historycznym układzie zabudowy zagrodowej, wśród której funkcjonujące do dziś zabudowania od 1 poł. XIX w.,

b) budownictwo drewniane i murowane:

- Dąb Polski (126. Zagroda nr 6 składająca się z: chałupa drewn., 4 ćw. XIX w., stodoła, drewn., ok. 1900 r., obora, mur. po 1900 r., piwnica, mur. po 1900 r.; 127. Dom nr 10, drewn., przed 1819 r.),

- Skoki Duże (119. Zagroda nr 4 wpisana do rejestru zabytków pod nr 144/A dnia 14 sierpnia 1984 r. dom, drewn., ok. 1840 - 1845 r., stajnia, drewn. - 1887 r., chlew z oborą, drewn. - ok. 1850 r., stodoła, drewn., ok. 1850 r., drewnutnia, drewn. - ok. 1900 r. studnia z żurawiem; 138. Dom nr 3, drewn., 3 ćw. XIX w.; 139. Dom nr 5, glin., ok. 1860 r.),

c) obiekty o wartościach kulturowych:

- Dąb Polski - dom nr 10,

- Dąb Polski - zagroda nr 6,

- Skoki Duże - dom nr 5,

- Skoki Duże - zagroda nr 12,

d) stanowiska archeologiczne:

- 96. Dąb Polski, st. nr 1.49-51 ślad osadnictwa, XVII w.

- 97. Skoki Duże, st. nr 2.49-51 osada, XVI-XVII w.

- 98. Skoki Małe, st. nr 3.49-51 ślad osadnictwa, XVI-XVII w.

2) zasady ochrony wartości i kształtowania środowiska kulturowego:

a) w ww. obszarach objętych ochroną konserwatorską wszelkie planowane do realizacji zamiary inwestycyjne winny być poprzedzone uzgodnieniem przez Konserwatora Zabytków we Włocławku tj.:

- projektu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu,

- dokumentacji projektowej inwestycji na etapie poprzedzającym wydanie pozwolenia na budowę,

b) w przypadku wprowadzenia inwestycji w obręb stanowiska archeologicznego istnieje konieczność zapewnienia nadzoru archeologicznego,

c) w przypadku odkrycia w trakcie prac ziemnych reliktyw kultury materialnej teren musi być udostępniony do inwestorskich badań archeologicznych.

6. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym Warząchewka Polska, w miejscowości Pińczata w Gminie Włocławek zatwierdzony uchwałą Nr X/100/03 Rady Gminy Włocławek z dnia 11 grudnia 2003 r.

Zapisy dotyczące ustaleń z zakresu ochrony wartości kulturowych:

- teren objęty planem [...] położony jest poza zasięgiem stref i ograniczeń z zakresu obiektów archeologicznych, stąd ustala się, że w przypadku odkrycia w trakcie prac ziemnych reliktyw kultury materialnej teren winien być udostępniony do badań archeologicznych.

7. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Modzerowo, gmina Włocławek zatwierdzony uchwałą Nr IV/34/07 Rady Gminy Włocławek z dnia 23 stycznia 2007 r. (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 28 poz 413)

Zapisy dotyczące ustaleń zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) w obszarze objętym planem miejscowym znajduje się obiekt zabytkowy (kaplica ewangelicka murowana, ob. filialna rzymskokatolicka z 1934 r. podlegająca ochronie prawnej na mocy art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. c i art. 145 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;

2) w granicach obszaru objętego planem znajdują się stanowiska archeologiczne, ujęte w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków jako zabytki archeologiczne:

a) stanowisko nr 9 na obszarze AZP 48-49, (nr 1 w miejscowości Modzerowo),

b) stanowisko nr 18 na obszarze AZP 48-49, (nr 2 w miejscowości Suchy Kierz),

c) stanowisko nr 19 na obszarze AZP 48-49, (nr 3 w miejscowości Suchy Kierz),

d) stanowisko nr 11 na obszarze AZP 48-49 (nr 1 w miejscowości Modzerowo-Odpadki),

e) stanowisko nr 10 na obszarze AZP 48-49, (nr 2 w miejscowości Modzerowo).

3) ustala się ochronę konserwatorską budynku d. kaplicy ewangelickiej, stąd prace podlegające zgłoszeniu, pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę w odniesieniu do ww. obiektu wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków;

4) w przypadku prowadzenia inwestycji w obrębie stanowiska archeologicznego istnieje konieczność zapewnienia inwestorskiego nadzoru archeologicznego lub wyprzedzających badań ratowniczych;

5) inwestorski nadzór archeologiczny i badania wymagają uprzedniego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków w formie decyzji administracyjnej;

6) w przypadku odkrycia na terenie objętym sporządzeniem niniejszego planu w trakcie prowadzenia prac ziemnych nieujawnionych reliktyw kultury materialnej teren winien być udostępniony do inwestorskich badań ratowniczych.

8. Uchwalenie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Włocławek w zakresie obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym Potok, część działki o nr ewidencyjnym 104 zatwierdzonej uchwałą Nr XX/137/08 Rady Gminy Włocławek z dnia 19 września 2008 r. (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 2214 z dnia 13 listopada 2008 r.). Zmienia: uchwała Nr XLV/183/98 Rady Gminy Włocławek z 24.04.1998 r.

Zapisy dotyczące ustaleń zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) teren planowanej inwestycji położony jest poza obszarami chronionymi z zakresu dziedzictwa kulturowego i zabytków, ani też nie stwierdzono położenia w obrębie działki udokumentowanych stanowisk archeologicznych;

2) w przypadku odkrycia na terenie objętym sporządzeniem niniejszego planu, w trakcie prowadzenia prac ziemnych nieujawnionych relikwów kultury materialnej, należy wstrzymać prace, a teren winien być udostępniony, na koszt inwestora do inwestorskich badań archeologicznych - art. 32 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

9. Uchwalenie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Włocławek w zakresie obszaru położonego w obrębie ewidencyjnym Skoki Duże, działki o nr ewidencyjnym 43 i 44/1 zatwierdzonej uchwałą Nr XLVII/321/10 Rady Gminy Włocławek z dnia 28 października 2010 r. (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego nr 29 poz. 211 rok 2011)

Zapisy dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) teren planowanej inwestycji położony jest poza obszarami chronionymi z zakresu dziedzictwa kulturowego i zabytków, ani też nie stwierdzono położenia w obrębie działki udokumentowanych stanowisk archeologicznych;

2) w przypadku odkrycia w trakcie prac ziemnych nieujawnionych relikwów kultury materialnej, należy wstrzymać prace, a teren winien być udostępniony do inwestorskich badań archeologicznych zgodnie z obowiązującymi przepisami odrębnymi.

10. Uchwała w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Włocławek w zakresie obszaru położonego w miejscowości Dąb Wielki zatwierdzony uchwałą Nr XXXI/250/18 Rady Gminy Włocławek z dnia 21 lutego 2018 r. (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 1006 z dnia 2 marca 2018 r.)

Zapisy to zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej - nie ustala się

11. Uchwała w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Włocławek w zakresie obszaru położonego w miejscowości Potok i Smólsk zatwierdzony uchwałą Nr XXXV/272/18 Rady Gminy Włocławek z dnia 28 czerwca 2018 r. (Dz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 3784 z dnia 11 lipca 2018 r.)

Zapisy dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej:

1) ustala się strefy ochrony konserwatorskiej udokumentowanych zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków:

a) nr 8 na obszarze AZP 48-47 (nr 1 w miejscowości Smólsk),

b) nr 42 na obszarze AZP 48-47 (nr 1 miejscowości Pikutkowo) przedstawionych graficznie na rysunku planu, podlegających ochronie na podstawie przepisów odrębnych.

Strategia Rozwoju Gminy Włocławek na lata 2021-2030

Uchwałą nr LXV/457/23 z dnia 05.09.2023 roku Rada Gminy Włocławek przyjęła Strategię Rozwoju Gminy Włocławek na lata 2021-2030. Dokument składa się z 6. rozdziałów, w tym rozdział poświęcony wnioskowi z diagnozy, w którym wskazano, że gmina charakteryzuje się bogatą historią ziem oraz licznymi relikwami architektury. Podkreślono również, iż znajduje się tu wiele obiektów kultury m.in. pałace, dworki, kościoły. Wypracowana wizja Gminy Włocławek brzmi: „*GMINA WŁOCŁAWEK w 2030*

roku będzie gminą, zapewniającą swoim mieszkańcom najlepsze warunki rozwoju na każdym etapie życia, przez co stanie się dobrym miejscem do życia, pracy i wypoczynku”. Wśród mocnych stron gminy wskazano na kultywowanie tradycji i zwyczajów oraz archeologię i pomniki przyrody. Z kolei za szansę uznano potencjał kulturowy i historyczny. Ponadto wyznaczono obszary realizacyjne:

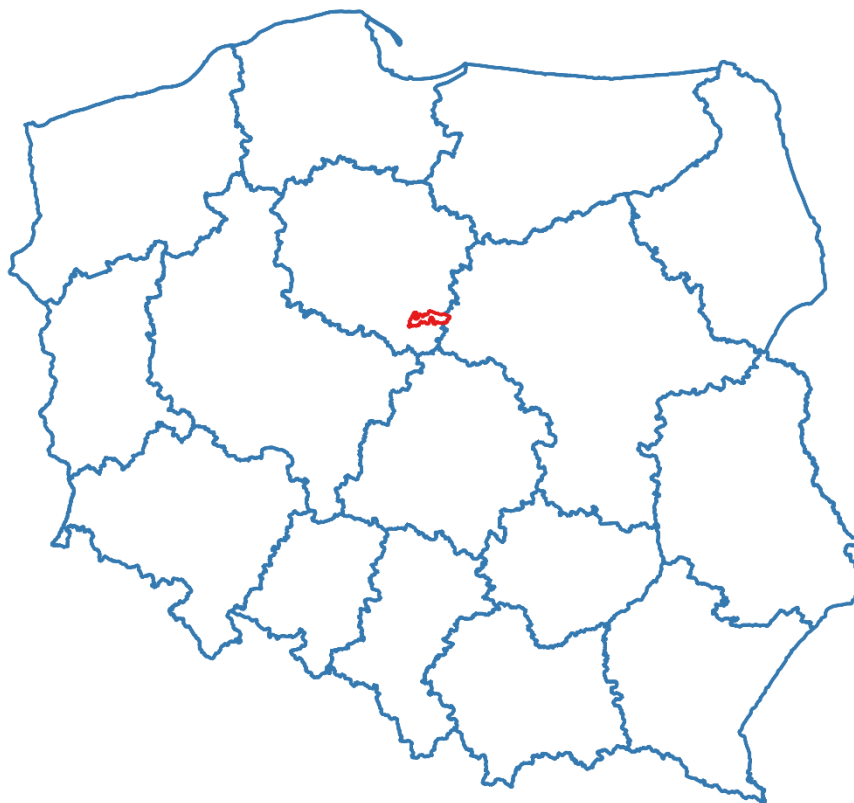
1. Sprawne i efektywne zarządzanie gminą
2. Aktywni otwarci i kompetentni obywatele
3. Przyjazne warunki życia
4. Zdrowe i bezpieczne środowisko
5. Nowoczesny transport i komunikacja
6. Nowoczesna Gospodarka

Dla każdego obszaru opracowano programy wdrożeniowe, cele operacyjne i kierunki działań. Jednym z nich jest kierunek „Ochrona dziedzictwa kulturowego”, czy „Rozwój produktów turystycznych oparty na walorach gminy Włocławek i dziedzictwie przemysłowym oraz na potencjale kulturowym”. Koszt realizacji inwestycji i przedsięwzięć z zakresu Ochrony dziedzictwa kulturowego przewiduje się na kwotę 1,8 mln zł w latach 2022 – 2030, z czego 80,00% finansowana będzie z Funduszy Europejskich.

5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Położenie gminy

Gmina Włocławek położona jest w południowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w północno-wschodniej części powiatu włocławskiego. Zajmuje obszar 21 893 ha, co stanowi ok. 14,87% powierzchni powiatu (GUS, 2023).

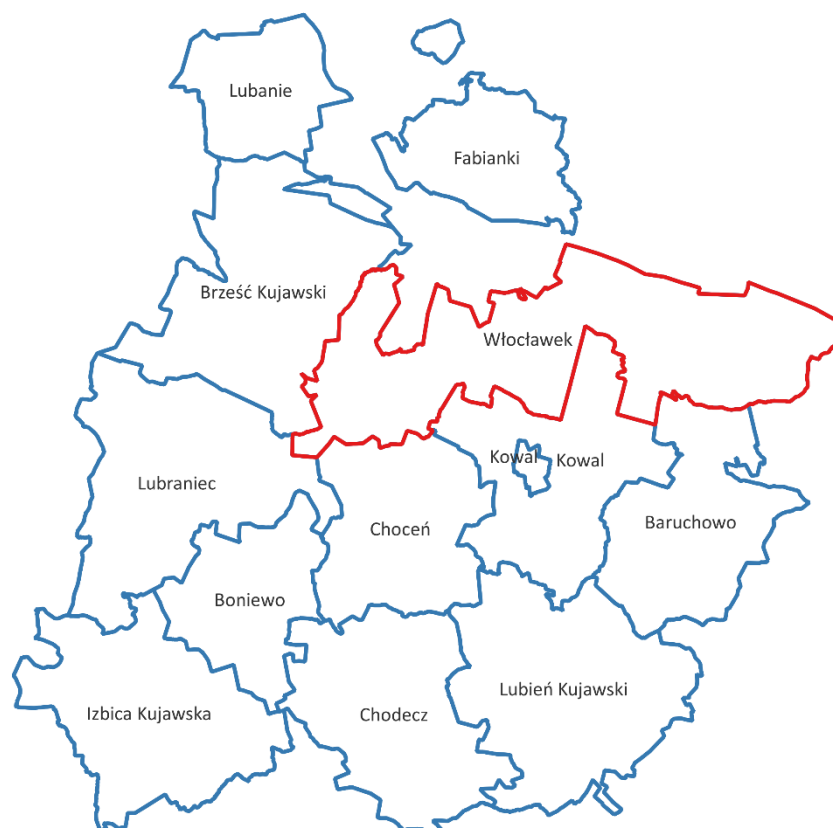

Ryc. 1. Gmina Włocławek na tle kraju

Źródło: opracowanie własne

Jednostka graniczy:

- na wschodzie – z Gminą Brudzeń Duży (powiat płocki);
- na wschodzie – z Gminą Nowy Duninów (powiat płocki);
- na południu – z Gminą Baruchowo (powiat włocławski);
- na południu – z Gminą Kowal (powiat włocławski);
- na południu – z Gminą Chocień (powiat włocławski);
- na południowym-zachodzie – z Gminą Lubraniec (powiat włocławski);
- na zachodzie – z Gminą Brześć Kujawski (powiat włocławski);
- na północy – z Gminą Miasto Włocławek;
- na północy – z Gminą Dobrzyń nad Wisłą (powiat lipnowski);

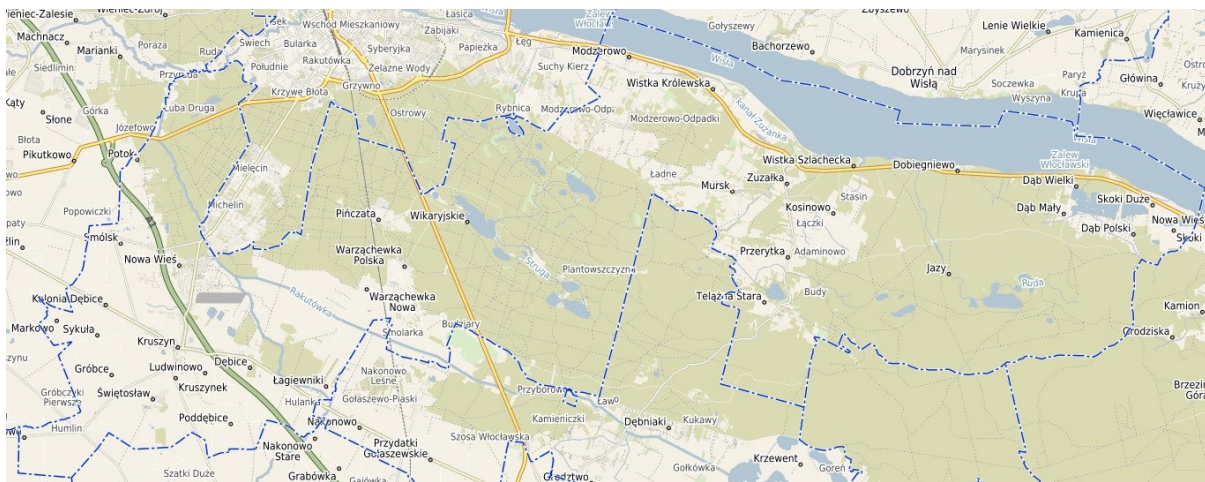
Ryc. 2. Gmina Włocławek na tle gmin powiatu włocławskiego

Źródło: opracowanie własne

Wieś Kruszyn (najważniejszy ośrodek gminny) o współrzędnych geograficznych: 52.5716587 (szerokość geograficzna), 18.9949681 (długość geograficzna) stanowi historyczne miejsce gminy, (www.wspolrzedne-gps.pl). Obecnie siedziba samorządu – Urząd Gminy znajduje się we Włocławku. Kruszyn położony jest w odległości ok. 10 km na południowy-zachód od Włocławka i ok. 55 km na południowy-wschód od Torunia licząc odległości między centralnymi częściami miejscowości (odległość w linii prostej).

Według podziału fizyczno-geograficznego opracowanego przez Jerzego Kondrackiego Gmina Włocławek znajduje się w prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego, podprowincji Pojezierza Południowobałtyckie. Zdecydowana większość gminy znajduje się w makroregionie Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka, a w końcowej klasyfikacji w mezoregionie Kotlina Płocka. Z kolei zachodnia część gminy mieści się w makroregionie Pojezierze Wielkopolskie i mezoregionie Pojezierze Kujawskie.

Strukturę osadniczą Gminy Włocławek tworzy 26 sołectw: Dąb Mały, Dobra Wola, Gróbce, Józefowo, Kolonia Dębice, Kosinowo, Koszanowo, Kruszyn, Kruszynek, Ludwinowo, Ładne, Łagiewniki, Markowo, Modzerowo, Mursk, Nowa Wieś, Pińczata, Poddębice, Skoki Duże, Smólnik, Smólsk, Tałużna Leśna, Warząchewka Królewska, Warząchewka Nowa, Warząchewka Polska, Wistka Królewska. Sołectwa składają się z miejscowości, których łącznie na terenie gminy jest 54.

Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Włocławek

Źródło: www.wloclawek.e-mapa.net

5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Gmina Włocławek zamieszkiwana jest przez 7 357 osób, co stanowi 8,9% mieszkańców powiatu włocławskiego (miejsce zamieszkania) wg danych GUS na 31.12.2022 r. – najnowsze dane GUS. Wg bazy danych ewidencyjnych Urzędu Gminy Włocławek liczba ludności Gminy Włocławek wyniosła w marcu 2024 r. 7 584 osób. Największymi miejscowościami pod względem liczby ludności są: Nowa Wieś – 770 i Kruszyn z 750 mieszkańcami. Pozostałe miejscowości, w których liczba osób przekroczyła wartość 400 to: Modzerowo – 497, Kruszynek – 448. W poniższej tabeli przedstawiono liczbę osób z terenu analizowanej gminy z podziałem na miejscowości (stan na marzec 2024 r.).

Tabela 1. Liczba mieszkańców Gminy Włocławek z podziałem na miejscowości

Lp.	Miejscowość	Liczba mieszkańców		
		stali	czasowi	łącznie
1	Adaminowo	91		91
2	Dąb Mały	112	1	113
3	Dąb Polski	83	180	263
4	Dąb Wielki	29		29
5	Dębice	73		73
6	Dobiegniewo	59		59
7	Dobra Wola	73		73
8	Gróbce	114		114
9	Humlin	56	1	57
10	Jazy	4		4
11	Józefowo	391		391
12	Józefowo (część miejscowości)	20	1	21
13	Kolonia Dębice	117	1	118
14	Kosinowo	74		74
15	Koszanowo	75		75

Lp.	Miejscowość	Liczba mieszkańców		
		stali	czasowi	łącznie
16	Kruszyn	740	10	750
17	Kruszynek	448		448
18	Ludwinowo	188		188
19	Ładne	182		182
20	Łągiewniki	194	3	197
21	Łączki	19		19
22	Łuba Druga	18		18
23	Markowo	35		35
24	Modzerowo	496	1	497
25	Mostki	82		82
26	Mursk	58		58
27	Nowa Wieś	763	7	770
28	Pińczata	217		217
29	Płaszczynna	31	1	32
30	Poddębice	92		92
31	Potok	48		48
32	Przerytka	106	1	107
33	Przyruda	2		2
34	Radoszyn	5		5
35	Skoki Duże	59	1	60
36	Skoki Małe	73		73
37	Smolarka	15		15
38	Smolarskie	2		2
39	Smólnik	267		267
40	Smólsk	326		326
41	Stasin	26		26
42	Sykuła	77		77
43	Świętosław	318	3	321
44	Talążna Leśna	156	3	159
45	Talążna Stara	74		74
46	Warząchewka Królewska	80		80
47	Warząchewka Nowa	198	1	199
48	Warząchewka Polska	296		296
49	Widoń	6		6
50	Wikaryjskie	3		3
51	Wistka Królewska	173	2	175
52	Wistka Szlachecka	21	1	22
53	Wójtowskie	16		16
54	Zuzułka	85		85
Razem		7 366	218	7 584

Źródło: dane własne UG Włocławek, marzec 2024 r.

Wskaźnik gęstości zaludnienia analizowanej jednostki wynosi 33,6 osoby/km² i jest mniejsza niż w powiecie włocławskim (56,1 osoby/km²), oraz w województwie kujawsko-pomorskim (111,7 osób/km²), jak i na terenie kraju – 120,8 osób/km².

W ciągu ostatnich dziesięciu lat odnotowuje się systematyczny wzrost liczby ludności gminy. W porównaniu do 2013 r. liczba mieszkańców Gminy Włocławek zwiększyła się o 430 osób (wg danych GUS). Oznacza to, że nastąpił wzrost liczby mieszkańców o około 6,2%. Na taki stan rzeczy największy wpływ miało dodatnie saldo migracji, które od 2016 r. zawsze było na dodatnim bilansie. Z kolei

przyrost naturalny od 2018 r. osiąga wartości ujemne. W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej osób odnotowano w 2022 r. – 7 357, zaś najmniej w 2013 r. –6 927.

Strukturę demograficzną Gminy Włocławek tworzą osoby w wieku przedprodukcyjnym (19,5%), produkcyjnym (60,5%) oraz poprodukcyjnym (20,0%), (GUS, 2022). Liczba osób w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym na terenie gminy jest zbliżona. W ostatnich latach procentowy udział osób w wieku poprodukcyjnym kształtował się na poziomie od 18% w 2019 r. do 19,9% w 2013 r. i nie obserwuje się wyraźnego trendu w tej grupie wiekowej w przeciwieństwie do osób w wieku poprodukcyjnym, których z roku na rok przybywa w ogólnej strukturze ekonomicznej ludności gminy. W 2013 r. wskaźnik dotyczący udziału osób w wieku poprodukcyjnym w gminie wyniósł 14,9%, zaś w 2022 r. odnotowano już 20%. Odwrotna sytuacja dotyczy osób w wieku produkcyjnym. W 2013 r. ich odsetek wynosił 65,2%, a w 2022 r. – 60,5% - widoczny jest systematyczny, wyraźny trend spadkowy. Analizując przedstawione dane należy stwierdzić, iż zjawisko starzenia się społeczeństwa jest dostrzegalne na terenie gminy i trend ten będzie najprawdopodobniej przybierał na sile. Ciekawym zjawiskiem jest rosnący udział osób w wieku przedprodukcyjnym w ostatnich 3 latach. W związku z powyższym w następnych latach należy przewidywać niewielkiego wzrostu liczby mieszkańców gminy.

Na terenie gminy udział osób bezrobotnych wyniósł z końcem 2022 r. 6,4% będąc jednocześnie najniższą wartością w ostatnich 10 latach (GUS). W tym czasie sytuacja na rynku pracy była zróżnicowana i do końca 2016 r. procent bezrobotnych osiągał wartości dwucyfrowe. W 2013 r. poziom bezrobocia był najwyższym i wyniósł 16,5%. W ostatniej dekadzie bezrobocie systematycznie spadało z wyjątkiem wzrostu w 2020 r., kiedy to nastąpił przyrost bezrobocia o 0,9% w stosunku do 2019 r. Sytuacja ta była związana z występującą globalnie pandemią covid-19, która sparaliżowała sektor rynku pracy, głównie w latach 2020-2021.

Na terenie Gminy Włocławek z końcem 2022 r. wg danych GUS odnotowano 733 podmioty gospodarcze, w tym 724 które należą do sektora prywatnego. Struktura sektora prywatnego składa się na osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą - 589, spółki handlowe – 34, spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego – 2, spółdzielnie – 2, fundacje – 2 oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne - 36. Wg sekcji i działów PKD 2007 najwięcej podmiotów ogółem odnotowano w sektorze G – 129 oraz F – 130. Sekcja G to handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, a sekcja F to budownictwo. Po 77 podmiotów odnotowano również w sekcji C (przetwórstwo przemysłowe) oraz SiT (Pozostała działalność usługowa, gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników). Z roku na rok liczba podmiotów gospodarczych zwiększa się, w latach 2013-2022 ich liczba wzrosła o 168. W tym czasie najwięcej odnotowano ich w 2022 r. – 733, a najmniej w 2013 r. – 565. Pod względem klas wielkości przedsiębiorstw na terenie gminy występuje: 1 firma z liczbą pracowników powyżej 249, a także 6 przedsiębiorstw posiadających od 50 do 249 osób pracujących oraz 18 mniejszych firmy zatrudniających 10-49 osób. Przeważają małe działalności, w których pracuje nie więcej jak 9 osób – 708.

Gmina posiada charakter rolniczo - leśny. Udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni wynosi 33,7% (7 443 ha), z czego 5 146 stanowią grunty rolne (GUS, 2014). Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione zajmują łącznie 11 143 ha. Na skutek sąsiedztwa z miastem Włocławek część nieruchomości niezabudowanych zostaje zagospodarowana pod zabudowę domów jednorodzinnych.

Zgodnie z danymi GUS, na terenie gminy odnotowuje się 1 turystyczny obiekt noclegowy z łączną liczbą miejsc noclegowych równą 48. W 2022 r. liczba udzielonych noclegów udzielonym turystom zagranicznym wyniosła 234, z czego najwięcej 94 udzielona została Ukraińcom – 94, a Niemcom - 90. W poprzednich latach liczba udzielonych noclegów była znacznie niższa.

Przez południowo-zachodnią część gminy przebiega autostrada A1, a także drogi krajowe: nr 91 relacji północ-południe oraz nr 62 relacji wschód-zachód. Przez obszar gminy przechodzi również linia kolejowa nr 18 znaczenia krajowego relacji Kutno-Piła Główna założona w 2 poł. XIX w. ze stacją w Warząchewce z terenu gminy. Znajduje się tu również lotnisko cywilne Włocławek-Kruszyn zarządzane przez Aeroklub Włocławski, zlokalizowane terytorialnie we wsi Kruszyn, w bezpośrednim sąsiedztwie autostrady A1, w odległości 11 km od centrum Włocławka.

5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza

Potencjał środowiska przyrodniczego wyrazić można m.in. poprzez obszary prawnie chronione, których powierzchnia na terenie Gminy Włocławek z końcem 2022 r. wyniosła 10 139,37 ha. Zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony Przyrody na terenie gminy występuje:

- rezerwat przyrody „Jazy” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.1053, utworzenie: 1963-07-05;
- rezerwat przyrody „Wójtowski Grąd” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.501, utworzenie: 1987-03-10;
- rezerwat przyrody „Gościąż” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.1365, utworzenie: 2001-02-17;
- rezerwat przyrody „Dębice” – kod PL.ZIPOP.1393.RP.1290, utworzenie: 1998-12-29;
- park krajobrazowy „Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy” – kod PL.ZIPOP.1393.PK.138, utworzenie: 1979-04-05;
- obszar natura 2000 „Żwirownia Skoki” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB040005.B, utworzenie: 2007-10-13;
- 19 pomników przyrody;
- 41 użytków ekologicznych.

Lesistość gminy wynosi 49,5% powierzchni gminy i jest to ogółem 11 127,89 ha. Grunty leśne publiczne to 10 269,40 ha, zaś grunty leśne prywatne to 858,49 ha. W ostatnich 10 latach powierzchnia gruntów leśnych zwiększyła się o ok. 21 ha. Zadrzewienia występują we wschodniej, północno-zachodniej i centralnej części gminy.

Sieć hydrograficzną gminy tworzy rzeka Wisła i Zalew Włocławki wyznaczające północno-wschodnią część gminy, a także mniejsze cieki wodne takie jak Rakutówka, jej dopływ Lubienka, czy rzeka Ruda, Kanał Zuzanka, Rydzynska Struga. Największym jeziorem jest j. Wikaryjskie, będące miejscem rekreacyjnym mieszkańców gminy oraz Włocławka. Do innych jezior znajdujących się w analizowanej jednostce należy wymienić: j. Łuba, j. Wójtowskie Mała, j. Wójtowskie Duże, j. Radzyńskie, j. Łąkie, j. Telążna, j. Łąkie, j. Gościąż, j. Ruda i j. Skoki.

Rzeźba terenu gminy ma charakter nizinny. Najniżej położone tereny występują w dolinie Wisły ok. 50-60 m n.p.m., zaś najwyższe wzniesienia sięgają 85-95 m n.p.m.

5.2.4. Zarys historii gminy¹

Pierwsze ślady osadnictwa na obszarze obecnej gminy wiejskiej Włocławek sięgają epoki neolitu. W okresie średniowiecza w wyniku reform administracyjnych przeprowadzonych przez Kazimierza Wielkiego zachodnia część obecnej gminy należała do kasztelani brzeskiej, a wschodnia do kasztelani kowalskiej, które razem wchodziły w skład ówczesnego województwa brzeskiego. W okresie Rzeczypospolitej Obojga Narodów, tereny dzisiejszej gminy należały do województwa brzesko-kujawskiego, które stanowiło część prowincji wielkopolskiej. W 1793 roku po drugim rozbiórce Polski tereny obecnej gminy weszły w skład nowo utworzonej prowincji północnej Prusy Południowe i

¹ Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2020-2023

należały do departamentu piotrkowskiego (łęczyckiego). Po trzecim rozbiore w 1795 roku do departamentu poznańskiego. W trakcie istnienia Księstwa Warszawskiego (1807-1815) początkowo składającego się z ziem drugiego, trzeciego oraz częściowo pierwszego zaboru pruskiego, następnie powiększonego o tereny Nowej Galicji i cyrkułu zamojskiego, obszar należał do powiatu brzeskiego wchodzącego w skład departamentu bydgoskiego. Na bazie ziem wchodzących w skład Królestwa Polskiego został wyodrębniony powiat brzesko-kujawski, który w późniejszym okresie zmienia nazwę na powiat kujawski, a od 1836 r. nosi już nazwę Powiat Włocławski. Podział administracyjny w okresie Królestwa Polskiego często ulegał zmianom, które polegały m.in. na zmianie nazewnictwa obwodów na powiaty i województw na gubernie oraz zwiększenia ich liczby. Nie zmieniło to jednak przynależności terytorium obecnej Gminy Włocławek. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku obszar dzisiejszej gminy należał do powiatu włocławskiego w województwie warszawskim. Taki stan trwał do rozpoczęcia II wojny światowej i nastania okupacji hitlerowskiej (1939-1945), wówczas nastąpiły kolejne zmiany w granicach administracyjnych polegające na połączeniu gmin miejskich i wiejskich, w wyniku czego tereny dzisiejszej gminy wchodziły w skład rejencji inowrocławskiej w ramach Okręgu Rzeszy Kraj Warty. Po zakończeniu II wojny światowej w 1945 roku przez władze komunistyczne został wprowadzony nowy podział administracyjny (przywrócono wówczas powiat włocławski) gdzie zasięg terytorialny współczesnej gminy należał do powiatu włocławskiego w ramach województwa pomorskiego, a od 1950 roku do województwa bydgoskiego. Podział ten przetrwał do roku 1975, kiedy to wprowadzono dwustopniowy podział administracyjny w ramach, którego ówczesne województwo bydgoskie podzielono na trzy nowe województwa w wyniku czego obszar gminy należał do województwa włocławskiego z siedzibą we Włocławku. Zgodnie z obowiązującym od 1999 roku do dnia dzisiejszego podziałem administracyjnym Gmina Włocławek należy do powiatu włocławskiego w województwie kujawsko-pomorskim.

Pod obecną nazwą gmina Włocławek funkcjonuje od roku 1972, wówczas to zastąpiła gminę Łęg, która istniała do 1954 roku kiedy zlikwidowano gminy, a najmniejszą jednostką podziału administracyjnego kraju zostały gromady. Wówczas z gminy Łęg wydzielono następujące gromady: Modzerowo, Rózinowo, a część osad włączono do gromady Wieniec. Obecny zasięg terytorialny Gminy Włocławek jest zgodny z tym wyznaczonym 1999 roku.

Historia gminy wiejskiej Włocławek jest bezpośrednio związana z rozwojem miasta Włocławek, a także z już nieistniejącą gminą Łęg, obecnie wchodzącą w skład miasta Włocławek.

Ryc. 4. Obszar Gminy Włocławek i okolic z 1930 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

5.2.5. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to inaczej krajobraz, w którym ogół cech naturalnych (przyrodniczych) został zdominowany przez dzieła rąk ludzkich (definicja NID). Z kolei w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano, że jest to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Wszelkie przekształcenia, zmieniające wygląd krajobrazu kulturowego przez likwidowanie lub zniekształcenie cech stanowiących o jego wartościach stanowią zagrożenie jego zachowania. W celu jego ochrony Gminy mogą go chronić poprzez utworzenie parku kulturowego lub ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Gmina Włocławek posiada miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których znajdują się zapisy odwołujące się do dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego, przedstawiono je w podrozdziale 5.1. Na terenie Gminy Włocławek nie odnotowuje się parku kulturowego.

Osadnictwo i układy przestrzenne

Gmina Włocławek wg. podziału na typy sieci osadnictwa wiejskiego wg M. Kietczewskiej-Zalewskiej należy do typu osadnictwa rozproszonego - sieć o najmniejszym stopniu koncentracji z wybitną przewagą osiedli rozproszonych w centralnej i wschodniej części gminy oraz sieci osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych – sieć wsi średniej wielkości skupionych, o układzie węzłowym dróg, starszego pochodzenia, z domieszką osiedli rozproszonych i rzędówek nowszego pochodzenia (XIX i XX w.) w południowo-zachodniej części gminy. Z kolei wg H. Szulca na terenie gminy znajdują się wsie nieregularne – drogowe, ślepe drogowe, małe owalnice, rozdrożne, okrągłe i okólnice. Teren Gminy Włocławek podzielić można na część wschodnią – gdzie przy Wiśle kształtowały się wsie w typie rzędówek, a także część zachodnią – gdzie znajdowały się folwarki, dwory i parki, a także zagrody. Na terenie Gminy Włocławek kształtowanie się wiejskich układów przestrzennych związane było z warunkami naturalnymi jak przebieg rzeki Wisła, przebiegiem dróg oraz umiejscowieniem folwarków. Do dzisiaj na terenie gminy przetrwały dwory w: Kruszynku, Smółsku,

Świętosławiu, Dębicach, czy Wistce Królewskiej. Rozwój folwarków generował wzrost znaczenia miejscowości, ich rozwój i intensyfikację budownictwa. W Świętosławiu zachowane zostały zabudowania gospodarcze folwarku w niemal pierwotnym układzie. W pozostałych miejscowościach gdzie były folwarki budynki gospodarcze zostały wyburzone, bądź w wyniku podziałów stanowią oderwane, trudno dziś rozpoznawalne elementy całości dawnych założeń – np. w Dębicach. Historyczne budynki mieszkalne reprezentowane są już nielicznie na skutek przekształceń, czy braku działań naprawczych zgodnie ze sztuką historyczną. Usytuowane są kalenicowo, zazwyczaj murowane, chociaż zdarzają się również domy drewniane. W większości tynkowane, chociaż występują także domy z elewacjami ceglany, często kryte papą. Intensywny rozwój osadnictwa w ostatnich latach ma miejsce w miejscowości Nowa Wieś, które obecnie jest najliczniejszą miejscowością w gminie. To wieś granicząca z Michelinem (dzielnica Włocławka), dlatego też należy ją utożsamiać jako tzw. sypialnię Włocławka. Miejscowości takie jak: Nowa Wieś, Kruszyn, Łągiewniki, Przczata, czy Smólnik charakteryzują się obecnie zwartą zabudową. Osobno należy rozpatrywać Kruszyn, który jako historyczny ośrodek nie posiadał co prawda praw miejskich, ale od zawsze stanowił ważny ośrodek życia społeczno-gospodarczego - szerszy opis wskazano przy opisie układu przestrzennego wsi.

Na podstawie obecnych kształtów wsi można rozróżnić ich pierwotne założenia. Poniżej przedstawiono podstawowe informacje na temat historycznych wsi Gminy Włocławek, do których dopasowano podstawowe typy układów przestrzennych z 1944 r. oraz ich obecne kształty.

- Dąb Polski – wieś w XVI i XVII wieku dzierżawiło starostwo przedeckie, w XVIII w. część starostwa kłodawskiego, w 1944 r. zabudowa luźna, ob. zabudowa luźna z nowymi zabudowaniami;
- Dębice – wieś szlachecka od XV do XIX w., w 1944 r. wieś folwarczna, ob. wieś trójpasmowa z pozostałościami folwarku;
- Gróbce – wieś szlachecka od XV do XIX w., w 1944 r. wieś z zabudową skoncentrowaną w trzech częściach wsi, jej kształt nie zmienił się;
- Humlin – wieś stanowiąca majątek kościelny do XIX w., w 1944 r. wieś krzyżowa z zabudową skoncentrowaną przy głównym skrzyżowaniu we wsi, ob. w niemal niezmienionym kształcie z rzędówką w zachodniej części wsi i nową zabudową we wschodniej;
- Józefowo – wieś stanowiąca majątek kościelny do XIX w., w 1944 r. zabudowa luźna, ob. wielodrożnica;
- Łągiewniki – do XVIII wieku dzierżawiona przez starostwo kowalskie z wyjątkiem XVI wieku, gdzie władało nią starostwo brzeskie, w 1944 r. rzędówka, ob. wieś podwójna z zachowanym układem rzędówki;
- Koszanowo – wieś stanowiąca majątek kościelny do XIX w., w 1944 r. rzędówka, ob. zachowana rzędówka;
- Kruszyn – w XV w. własność królewska, w XVI i XVII w. dzierżawiona przez starostów brzeskich, w XVIII w. ponownie we własności królewskiej, w 1944 r. ulicówka z folwarkiem w części zachodniej, ob. wielodrożnica - folwark niezachowany, jedynie pozostałości parku;
- Kruszynek – wieś szlachecka od XV do XIX w., w 1944 r. ulicówka z folwarkiem w części wschodniej wsi, ob. wielodrożnica z zachowanym dworem i fragmentami parku;
- Markowo – w XVI w. własność szlachecka, w 1944 r. niewielka ulicówka, obecnie zabudowa luźna i rozproszona;
- Modzerowo – wieś stanowiąca majątek kościelny do XIX w., w 1944 r. długa rzędówka, ob. wielodrożnica;
- Skoki Duże – wieś stanowiąca majątek kościelny od XVI w., w 1944 r. łańcuchówka, ob. zachowana łańcuchówka;
- Skoki Małe – wieś stanowiąca majątek kościelny od XVI w., w 1944 r. rzędówka, ob. ulicówka;

Smólnik – w 1944 r. rzędówka, obecnie wielodrożnica;
Smólsk – w XVI w. własność kościelna, od XVII własność szlachecka, w 1944 r. wielodrożnica z folwarkiem oraz ulicówką w części wschodniej miejscowości, ob. nowa zabudowa w południowej części wsi, zachowany dwór i park;
Sykuła – wieś stanowiąca majątek kościelny od XVI w., w 1944 r. występowała tylko historyczna, niewielka ulicówka – Markowo, ob. zabudowa luźna, rozproszona oprócz historycznego Markowa;
Świętosław – wieś szlachecka od XV do XIX w., w 1944 r. ulicówka z cmentarzem w południowej części wsi (na mapie nie zaznaczono folwarku), ob. ulicówka z zachowanym folwarkiem;
Poddębice – wieś szlachecka od XV do XIX w., w 1944 r. wieś „U-kształtna”, ob. z zachowanym układem;
Telążna Stara – do XVII w. pod dzierżawą starostwa kowalskiego, od XVIII w. pod dzierżawą duninowską, w 1944 r. łańcuchówka, ob. zachowana łańcuchówka;
Wistka Królewska – do XVII w. pod dzierżawą starostwa kowalskiego, od XVIII w. we własności królewskiej, w 1944 r. wieś podwójna (folwark w części północno-wschodniej oraz zabudowa ulicówka w części wschodniej), ob. widoczne są ww. podziały rozgraniczone kanałem Zuzanka, folwark zachowany częściowo – park i dwór, nowe zabudowania w części wschodniej.

Podsumowując, na obszarze Gminy Włocławek znajdowały się głównie historyczne ulicówki i rzędówki, rzadziej łańcuchówki. Część pierwotnych układów wiejskich została zachowana, np. rzędówka w Koszanowie, łańcuchówka w Skokach Dużych. Część pierwotnych układów pozostała w funkcjonującej obecnie strukturze, np. rzędówka w Łągiwnikach. Obecnie Łągiwniki rozbudowały się w kierunku zachodnim. Niektóre miejscowości znacznie się rozwinęły, po II wojnie światowej nowe budynki lokowano w Kruszynie i Kruszynku. Obecnie miejscowości te są połączone ze sobą zabudową i stanowią ciągłość budowlaną. Przekształcenia historycznych układów miały również miejsce w dużej skali w Józefowie, Smólniku, czy w ostatnich latach w Nowej Wsi.

Układy ruralistyczne

W gminnej ewidencji zabytków znajduje się historyczny układ ruralistyczny Kruszyna.

Wg NID najpoważniejszymi zagrożeniami dla zachowania historycznych układów ruralistycznych są:

- wyludnianie wsi, opuszczanie siedlisk;
- urbanizacja;
- wymiana substancji budowlanej na inną, o innej funkcji, innych gabarytach i formie;
- wprowadzanie zabudowy wielorodzinnej i wielogabarytowej (np. magazyny wysokiego składowania);
- zmiana charakteru użytkowania terenów rolnych i zabudowanych;
- likwidacja nieużytkowanych elementów zagospodarowania;
- likwidacja historycznych folwarków (części dawnych układów rezydencjonalnych);
- zmiana funkcji rolniczej i leśnej na nierolniczą i nieleśną;
- wyznaczanie nowych tras komunikacyjnych i linii przesyłowych.

Kruszyn – to wieś średniowieczna, pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z XIII w. Kruszyn należał do kapituły kruszwickiej, a od 1252 r. znalazł się we własności prywatnej. W 1314 r. przeszedł w dobra biskupów kujawskich. W późniejszym czasie został własnością królewską. W XVI i XVII w. dzierżawiony przez starostów brzeskich. W 1765 r. dzierżawcą wsi był Stefan Radoszewski herbu Oksza. W 1792 r.

Kruszyn należał do Michała Sokołowskiego – starosty kowalskiego. Po II rozbiórce Polski (1793 r.) wieś należała do zaboru pruskiego. Nowym właścicielem został poseł zagraniczny – Chrystian Graf von Luttichen. W 1797 r. Michał Sokołowski odkupił od niego dobra w Kruszynie wraz z majątkiem w łagiewnikach i młynem Diabełek o pow. 2122 morgi za sumę 75 tys. talarów. Jan Kanty Sokołowski ożeniony z hr. Sierakowską został kolejnym właścicielem Kruszyna w 1820 r. w drodze dziedziczenia. Niedługo później sprzedał dobra w kruszyńskie matce – Ludwice z Radoszewskich, wdowie po Michale za kwotę 305 400 złotych polskich. W 1827 r. znajdowało się tu 19 domów, a wieś liczyła 151 osób. W 2 poł. XIX w. właścicielami Kruszyna był ród Krzymuskich, a w późniejszym czasie aż do końca II wojny światowej – rodzina Haacków. W 1888 r. Kruszyń należał do gminy w Śmitowicach, a parafia w Kruszynie liczyła 3210 wiernych. W 1946 r. folwark przeszedł na rzecz Skarbu Państwa i został rozparcelowany.

Ryc. 5. Historyczna wieś Kruszyń w 1941 r.

Źródło: www.igrek.amzp.pl

Ze wsią od wieków związana jest świątynia znajdująca się w centrum miejscowości. Pierwsza wzmianka o kościele w Kruszynie pochodzi z 1314 r. Był to wtedy drewniany kościół pod wezwaniem Świętego Krzyża, który przetrwał do 1643 r. Ok 1654 r. powstał nowy, murowany kościół za sprawą kanonika krakowskiego ks. Łukasza Dąbskiego. Kościół zachował dawne wezwanie, konsekracja miała miejsce 14 września 1917 r. Dokonał jej biskup Stanisław Zdzitowiecki. W 1941 r. został rozebrany przez wojska niemieckie. W 1945 r. wystawiono tymczasową, drewnianą kaplicę, która spłonęła w 1954 r. W latach 1955-1957 wybudowano nowy kościół murowany, kryty blachą, konsekrowany w 1965 r. We wnętrzu polichromia wykonana została metodą al fresco i sgrafitto przez J. i Ł. Ożminów.

Fot. 1. Kościół w Kruszynie

Źródło: fotografia własna

Historyczną zabudowę Kruszyna wyznacza obecna ulica Kazimierza Wielkiego relacji wschód-zachód. Miejscowość nie posiada placu rynkowego. Centrum stanowi skrzyżowanie ulicy Szkolnej i Kazimierza Wielkiego. W tym miejscu znajdują się zabytki Kruszyna takie jak: kościół z zachowaną bramą stanowiący dominantę kubaturową miejscowości, plebania z budynkami gospodarczymi, organistówka oraz dawny budynek szkoły, ob. budynek mieszkalny wielorodzinny. W część zachodniej miejscowości znajdował się folwark, po którym zachowały się jedynie pozostałości parku dworskiego. Obecnie w tym miejscu znajduje się boisko piłkarskie, a obok zabytkowa figura Chrystusa. W północno-wschodniej części miejscowości znajduje się stary cmentarz parafialny z historycznym ogrodzeniem. Pozostałe zabytki, zachowane w granicach układu ruralistycznego znajdują się przy ul. Szkolnej i Kazimierza Wielkiego. Na skutek intensyfikacji budownictwa, po II wojnie światowej powstały nowe budynki zlokalizowane w południowej części ul. Szkolnej, Jana Pawła II, Polnej i Kaniewskiej. Wymienione ostatnie 3 ulice nie istniały jeszcze przed wojną. Podsumowując, na terenie Kruszyna znajdują się zabytki stanowiące obiekty kultu religijnego, cmentarz, kapliczki, budynek użyteczności publicznej (dawna szkoła) oraz budynki mieszkalne i gospodarcze.

Dla układu ruralistycznego zaleca się:

- podjęcie wszelkich możliwych działań dla powstania MPZP w granicach układu ruralistycznego;
- zachowanie historycznej panoramy miejscowości, pełna możliwość ekspozycji miejscowości z dominującym budynkiem kościoła;
- zachowanie historycznego przebiegu i parametrów ulic i placów;
- zachowanie historycznych linii zabudowy ulic i placów;
- wprowadzenie nowej zabudowy głównie jako uzupełnienie zabudowy istniejącej, w gabarytach i formach architektonicznych zharmonizowanych z zabudową historyczną;
- podjęcie działań zmierzających do zaktywizowania właścicieli obiektów zabytkowych do dbałości o stan posiadanych zabytków;
- objęcie szczególną ochroną traktów dojazdowych i panoramy na cmentarz parafialny;
- nie dopuszczenie do wprowadzania w obszar objęty ochroną obiektów współczesnych zakłócających historyczną strukturę i klimat zabudowy;
- dbałość o obszar historycznej zieleni (obszar parku), zachowanie jego historycznych granic i miejsca w krajobrazie miejscowości.

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Włocławek, w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego Studium postuluje o:

- wyeksponowanie dziedzictwa kulturowego gminy poprzez rewitalizację zespołów i obiektów zabytkowych, a także utrzymanie objętych ochroną prawną układów urbanistycznych (w tym ruralistycznych);
- zachowanie elementów związanych z ekspozycją krajobrazową;
- projektowanie nowej zabudowy (szczególnie zagrodowej) wraz z zielenią towarzyszącą, ogródkami przydomowymi, sadami itd.;
- kształtowanie wysokiej jakości przestrzeni publicznych;
- przestrzeganie zasad i standardów kształtowania zabudowy w oparciu o przepisy prawne;
- zachowanie istniejących w krajobrazie elementów tj. kompleksy leśne, zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne, przydrożne, zbiorniki i ciek wodne, zieleń towarzysząca zabudowie zagrodowej itp. wraz z zachowaniem istniejącego ukształtowania terenu;
- rewitalizację obszarów i obiektów dysharmonizujących z otoczeniem;

- ochronę tradycyjnych form zabudowy i zagospodarowania na obszarach o czytelnej tożsamości kulturowej – nowe lub przebudowywane obiekty powinny nawiązywać skalą i formą do lokalnej tradycji architektonicznej oraz harmonizować z zabudową istniejącą i otaczającym krajobrazem;
- ograniczanie działalności inwestycyjnej na terenach otwartych;
- zakaz lokalizacji nowych elektrowni wiatrowych.

5.2.6. Zabytki nieruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie Gminy Włocławek znajdują się następujące zabytki nieruchome, które znalazły się w gminnej ewidencji zabytków, będące:

- a) układami ruralistycznymi,
- b) dziełami architektury i budownictwa,
- c) obiektami techniki,
- d) cmentarzami,
- e) parkami.

Odnotowano 1 zabytkowy układ ruralistyczny Kruszyna. W Gminie Włocławek obiekty architektury i budownictwa są różnorodne i występuje tu pełen przekrój zastosowanych rozwiązań budowlanych. Zaliczyć można do nich także obiekty sakralne – kościół w Kruszynie i kaplica w Modzerowie, budynki użyteczności publicznej (dworzec w Warząchewce Polskiej, dawne i obecne szkoły w: Kruszynie, Smólniku, Mursku i Warząchewce Polskiej) budynki mieszkalne, w tym dawne dwory (w Kruszynku, Smólniku, Dębicach, Świętosławiu, Wistce Królewskiej), czy budynki gospodarcze. Obiekty techniki na terenie gminy utożsamić można z młynem wodnym i kaszarnią w miejscowości Józefowo-Potok. W gminnej ewidencji zabytków znajdują się również stare, zabytkowe cmentarze w Mursku i Kruszynie. Odnotowano także kilka zabytkowych parków, bądź ich pozostałości stanowiący niegdyś przykład zaprojektowanej formy zieleni – w Kruszynie, Kruszynku, Smólniku, Świętosławiu i Wistce Królewskiej. Powyższe formy zabytków zostały szczegółowo omówione w podrozdziale 5.4., a także 5.2.5 oraz 5.5.

5.2.7. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 2, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- instrumentami muzycznymi;
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Mając na uwadze względy bezpieczeństwa oraz wrażliwość danych, nie przedstawiono informacji szczegółowych dla zabytków ruchomych. Są one szczególnie podatne na wszelkiego rodzaju próby włamań, kradzieży, czy aktów wandalizmu, dlatego też wskazuje się ogólną informację, iż zabytki ruchome z terenu Gminy Włocławek występują w historycznych kościołach (wyposażenia świątyni) oraz na terenie cmentarzy (zabytkowe nagrobki).

Zgodnie z kartą ewidencyjną z 1987 r. cmentarza ewangelickiego w Mursku wymienia się następujące groby historyczne:

1. Gustaw Kruger – 1936
2. Friedrich Marth – 1941
3. Karl Jabs – 1926
4. August Ryske – 1931.

Z przeprowadzonej wizji terenowej wynika, że nagrobki nr 1 i 4 nadal istnieją. Ogółem zidentyfikowano 5 grobów inskrypcjami nagrobnymi, jednak ze względu na „ząb czasu” część z nich nie jest czytelna.

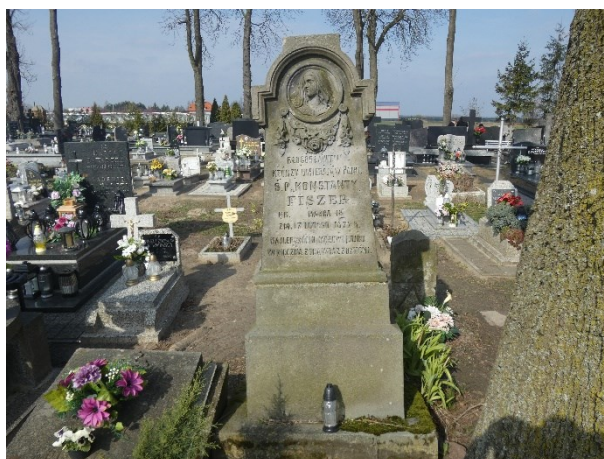
Fot. 2. Historyczny nagrobek Augusta i Amalie Ryske na cmentarzu w Mursku

Źródło: fotografia własna

Zgodnie z kartą ewidencyjną z 1987 r. cmentarza parafialnego, rzymsko-katolickiego w Kruszyńce wymienia się następujące groby historyczne:

1. Agata Ziółkowska 1906
2. Teofil Szatwiński 1910
3. Grób rodz. Rybackich
4. Michał Bryliński 1909
5. Marian Drozdowski 1905
6. Płyta nagrobna NN
7. Grób rodziny Woydów
8. Konstanty Fiszer 1887
9. Stanisław Krzywicki – sędzia
10. Urszula Wplicka Busse, ks. Jan Busse 1886
11. Wojciech Rybarski 1921
12. Nagrobek kamienny NN
13. Miejsce uświęcone krwią Polaków 1939-1945
14. Kwatera żołnierzy poległych we wrześniu 1939

Z przeprowadzonej wizji terenowej wynika, że nagrobki nr 2, 3, 7, 8 i 14 nadal istnieją. Pozostałe wymagają odrębnej weryfikacji.

Fot. 3. Historyczny nagrobek K. Fiszera z 1887 r. na cmentarzu w Kruszyńce

Źródło: fotografia własna

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej (art. 10 ust 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

5.2.8. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 3, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- cmentarzyskami;
- kurhanami;
- relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w następujący sposób definiuje pojęcie stanowiska archeologicznego: „Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany także stanowiskiem archeologicznym, to zwarty przestrzennie obszar w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości.”

Ochrona stanowisk archeologicznych jest niezwykle trudna ze względu na ich specyfikę. Są one nieodnawialne, zatem każda ingerencja, np. podczas prowadzonych badań archeologicznych przyczynia się do nieodwracalnych zmian w układzie nawarstwień. Dziedzictwo zabytków archeologicznych obejmuje zarówno zabytki nieruchome, jak i ruchome. Dlatego też należy stosować zróżnicowaną strategię ochrony. Zabytki archeologiczne, to zabytki na pierwszy pozór niewidoczne, znajdujące się pod ziemią lub pod wodą. Dopiero przebadanie takiego stanowiska daje możliwość zdobycia wiedzy o nim, np. informacje o funkcji stanowiska, jego datowanie. Ochrona zabytków archeologicznych prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Zaś zrównoważony rozwój to taki rozwój, który zaspokajając potrzeby współczesnych społeczeństw, nie będzie jednocześnie ograniczał możliwości rozwojowych przyszłych pokoleń. Zakłada równoległy rozwój gospodarki, społeczeństwa i środowiska. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych in situ czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych w sytuacji gdy miejsce prowadzenia prac znajduje się w strefie ochrony archeologicznej obowiązujące są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wskazującego na ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. W sytuacji gdy na danym obszarze nie występuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wiążące są zapisy zawarte w decyzji o warunkach zabudowy.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych, gdy miejsce prowadzenia prac nie znajduje się w strefie ochrony archeologicznej ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje wykonawcę (inwestora) do konkretnych zachowań w myśl art. 32. ust. 1.: Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dalej, zgodnie z ust. 5.: Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
- 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

W sytuacji gdy wykonawca nie dostosuje się do zaleceń zawartych w art. 32. ust. 1., art. 115. ust. 1 mówi o dalszych konsekwencjach: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o odkryciu

w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, a także nie wstrzymał wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć znaleziony przedmiot i nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

W przypadku znalezienia zabytku archeologicznego ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje w takiej sytuacji do konkretnego zachowania. W artykule 33. ust. 1 czytamy: Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Art. 35. ust. 1. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jasno rozstrzyga: Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa.

Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków wymienionych w ustawie (art. 34. ust. 1.).

Art. 116. określa konsekwencje finansowe z niewywiązania się z art. 33. ust. 1.: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, a także nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga wcześniejszego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Obowiązek ten, w odróżnieniu do zabytków nieruchomości i zabytków ruchomych, obejmuje nie tylko prowadzenie badań przy zabytkach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, lecz przy wszystkich obiektach spełniających definicję zabytku archeologicznego.

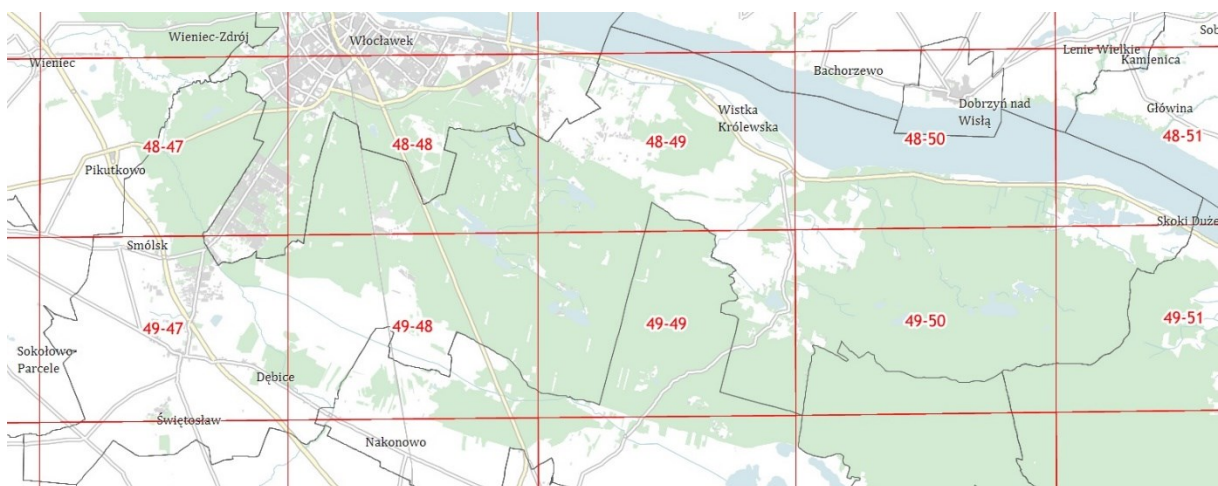
Niezwykle ważną regulacją dotyczącą zabytków archeologicznych są przepisy art. 31 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z ww. art. osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego – jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Wyjątek stanowi art. 82a ust. 1 ww. ustawy.

W gminnej ewidencji zabytków archeologicznych Gminy Włocławek ujęto 141 stanowisk archeologicznych. Znajdują się w niej zarówno obiekty wpisane do rejestru zabytków, jak i ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Ewidencja ta przyjęta została **Zarządzeniem Wójta** nr 400/24 z dnia 17 kwietnia 2024 r. Dla ww. stanowisk wskazane jest opracowanie kart adresowych gminnej ewidencji zabytków zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10

września 2019 r. z dnia 4 października 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Tym samym zmieniony został wzór karty adresowej gminnej ewidencji zabytku, który obowiązywał do 2019 r. Ewidencja stanowi podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Włocławek. Wszystkie nieruchomości zabytkowe ujęte w GEZ przedstawione zostały w załączniku nr 2.

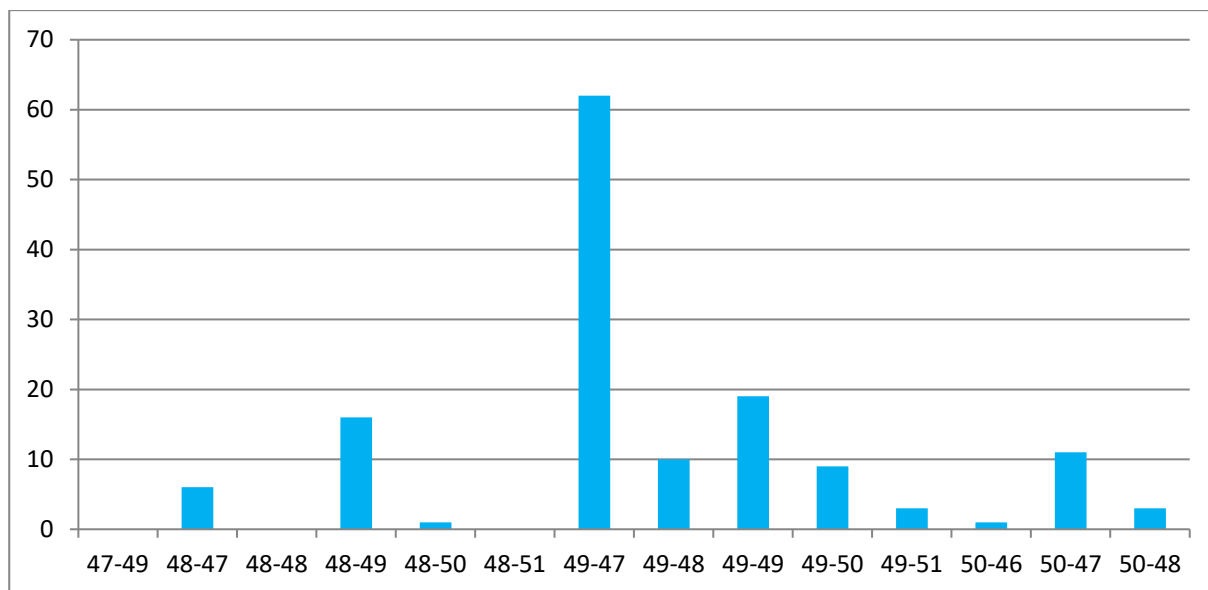
Wśród 141 stanowisk archeologicznych tylko 1 wpisane zostały do rejestru zabytków. Pozostałe ujęto w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Poniżej przedstawiono obszary AZP, które znajdują się na terenie gminy. Stwierdza się, że aż 14 obszarów AZP nachodzi na teren Gminy Włocławek: 47-49, 48-47, 48-48, 48-49, 48-50, 48-51, 49-47, 49-48, 49-49, 49-50, 49-51, 50-46, 50-47, 50-48. Należy zaznaczyć, że obszar AZP 47-49 tylko w marginalnym stopniu wkracza na teren gminy zajmując obszar Wisły i nie odnotowuje się na nim udokumentowanych stanowisk archeologicznych. Stanowisk archeologicznych nie obserwuje się również na obszarach AZP: 48-48 oraz 48-51. Wobec powyższego, na pozostałych 11 obszarach AZP zaewidencjonowano stanowiska archeologiczne. Obszar AZP 49-47 zajmuje największą powierzchnię na terenie gminy i jego pokrycie wynosi ok. 90%.

Ryc. 6. Obszary AZP na terenie Gminy Włocławek

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

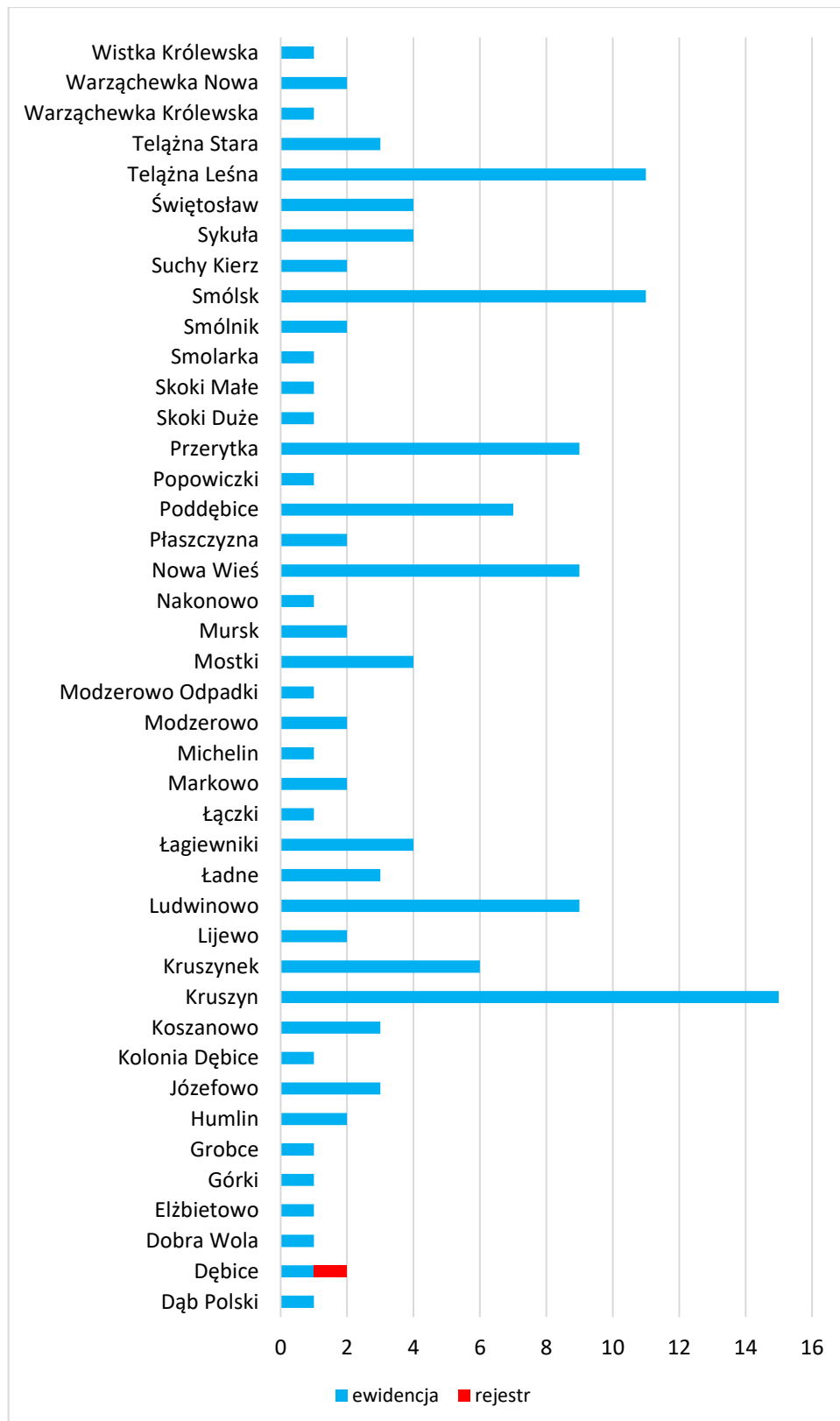
Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Najwięcej stanowisk archeologicznych odnotowano na obszarze 49-47 (62) i jest to ponad 40% wszystkich stanowisk archeologicznych z terenu gminy. Powyżej 10 stanowisk odnotowano na obszarach AZP: 48-49, 49-49 oraz 50-47. Stanowiska archeologiczne z terenu gminy Włocławek ulokowane są głównie w południowo-zachodniej części gminy z nagromadzeniem w pasie od Smółska, przez Kruszyn, aż do Łagiewnik. Drugie skupisko znajduje się w północnej części gminy w okolicach Wisły od Modzerowa i Józefowa aż do Telążny Starej i okolic Jeziora Telążna Stara.

Pierwsze ślady człowieka na obszarze obecnej gminy wiejskiej Włocławek sięgają epoki neolitu. Dalszy rozwój osadnictwa na analizowanych ziemiach przypada w epoce brązu, po wczesne średniowiecze i nowożytność.

Na terenie 42 jednostek osadniczych znajduje się 141 stanowisk archeologicznych, w tym część chronionych jest zapisami w MPZP oraz 1 wpisane zostało do rejestru zabytków. Ponadto odnotowano 5 stanowisk archiwalnych o nieustalonej lokalizacji. Najwięcej stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Włocławek znajduje się w miejscowościach: Kruszyn (15), Smółsk (11) oraz Telążna Leśna (11). W pozostałych miejscowościach ich liczba nie przekroczyła 10.

Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych na obszarze gminy jest zróżnicowane tak samo jak zróżnicowana jest ich funkcja. Wielokrotnie na poszczególnych stanowiskach stwierdzono współwystępowanie pozostałości osadniczych z różnych okresów chronologicznych. I tak np. w miejscowości Ludwinowo, Nowa Wieś i Kruszyn występują stanowiska wielokulturowe, z

odnotowanymi różnymi chronologiami, które świadczą o ciągłości osadniczej na tych terenach. W każdej z niżej wymienionych miejscowości osadnictwo kształtowało się od neolitu, poprzez epokę brązu, żelaza, średniowiecza, aż po nowożytność.

Tabela 2. Stanowiska archeologiczne najbardziej zróżnicowane chronologicznie

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w miejsc.	Nr na obsz.	Funkcja obiektu	Chronologia
1	Ludwinowo	49-47	1	18	osada	k. pucharów lejkowatych
					śląd osadnictwa	I okres epoki brązu
					śląd osadnictwa	k. przeworska
					śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
					osada	późne średniowiecze
2	Ludwinowo	49-47	3	20	osada	nowożytny
					śląd osadnictwa	neolit
					osada	k. późnej ceramiki wstęgowej
					osada	k. pucharów lejkowatych
					osada	k. amfor kulistych
					osada	k. łużycka
					cmentarzysko	k. przeworska - faza C
3	Nowa Wieś	49-47	4	45	osada	wczesne średniowiecze
					osada	późne średniowiecze
					śląd osadnictwa	nowożytny
					osada	k. pucharów lejkowatych
					osada	k. łużycka
4	Kruszyn	49-47	10	50	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej
					śląd osadnictwa	k. lendzielska
					śląd osadnictwa	k. mierzanowicka
					śląd osadnictwa	k. łużycka
					śląd osadnictwa	k. grobów kloszowych
5	Kruszyn	49-47	11	51	osada	k. przeworska
					osada	wczesne średniowiecze
					osada	późne średniowiecze
					osada	nowożytny
					śląd osadnictwa	epoka kamienia
6	Ludwinowo	49-47	7	59	osada	k. łużycka
					śląd osadnictwa	k. późnej ceramiki wstęgowej
					osada	k. przeworska
					śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
					osada	późne średniowiecze
					osada	nowożytny

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

W ramach istniejącego zasobu archeologicznego stwierdzono zaewidencjonowanie różnych rodzajów stanowisk archeologicznych, które wymieniono w poniższej tabeli. Z powyższego zestawienia wynika, że zdecydowanie najwięcej odnotowano śladów osadnictwa – 185 oraz osad - 115.

Tabela 3. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na określone funkcje

Lp.	Funkcja obiektu	Ilość
1	ślad osadnictwa	185
2	osada	115
3	cmentarzysko	4
4	obozowisko	2
5	grodzisko	1
6	grób ciałopalny	1
7	skarb monet	1
8	cmentarzysko szkieletowe	1
9	dar wotywny	1
10	stanowisko luźne	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Na terenie gminy występują stanowiska archeologiczne z okresu od epoki kamienia do okresu nowożytnego. W poniższej tabeli przedstawiono datowania poszczególnych znalezisk na stanowiskach archeologicznych. Gwiazdką zaznaczono ogólne datowania, bliżej niedoprecyzowane, np. epoka kamienia obejmuje w swoim zakresie paleolit, mezolit i neolit, a do neolitu przynależy kilkanaście kultur poczynając od kultury ceramiki wstęgowej rytej kończąc na kulturze ceramiki dołkowo-grzebykowej. Pod względem przynależności określonej i sprecyzowanej przynależności kulturowej najstarsze stanowiska z terenu gminy pochodzą z kultury ceramiki wstęgowej rytej, które zlokalizowano w miejscowościach Kruszyn i Ludwinowo. Największa grupa zaobserwowanych faktów osadniczych jest stosunkowo młoda i przypada na okres nowożytny (od poł. XV w.). Znaczna liczba stanowisk archeologicznych przypada także na kulturę łużycką (1350-400 r. p.n.e.).

Tabela 4. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na chronologię

Lp.	Chronologia	Ilość
1	epoka kamienia*	6
2	neolit*	3
3	kultura ceramiki wstęgowej rytej	5
4	kultura późnej ceramiki wstęgowej rytej	2
5	kultura lendzielska	1
6	kultura pucharów lejkowatych	25
7	kultura amfor kulistych	15
8	kultura mierzanowicka	1
9	epoka brązu*	9
10	kultura trzciniecka	2
11	kultura łużycka	52
12	okres halsztacki*	37
13	kultura globów kloszowych	1
14	okres lateński*	1
15	kultura przeworska	27
16	okres rzymski	2
17	kultura prapolska	9
18	wczesne średniowiecze	24
19	wczesne średniowiecze-późne średniowiecze	1
20	średniowiecze	1
21	późne średniowiecze	24
22	okres nowożytny	73

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Zdecydowana większość stanowisk archeologicznych nie posiada własnej formy krajobrazowej, tj. są to stanowiska ziemne. Wszelkie prace inwestycyjne prowadzone przez Gminę Włocławek, które związane były z pracami ziemnymi stanowiącymi potencjalne zagrożenie dla zabytków

archeologicznych uzgadniane były z WKZ. Należy pamiętać, że do istotnych zagrożeń dla stanowisk archeologicznych należy zaliczyć czynniki naturalne, np. działalność rzek, czy czynniki ludzkie związane z pracami ziemnymi, jak np.:

- kanalizacja;
- wodociągi;
- inwestycje mieszkaniowe, usługowe i przemysłowe;
- budowa dróg, obwodnic;
- lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa;
- planowane zalesienia;
- melioracje;
- regulacje cieków wodnych;
- głęboka orka, itp.

Do innego typu zagrożeń należy zaliczyć działalność nielegalnych poszukiwaczy zabytków, którzy mogą na trwale uszkodzić historyczne nawarstwienia zabytku.

W najbliższym czasie nie przewiduje się zadań inwestycyjnych przewidzianych przez Gminę Włocławek, które mogłyby występować w kolizji ze stanowiskami archeologicznymi. W przypadku pojawienia się prac polegających na pracach ziemnych, np. budowa, czy modernizacja dróg, wszelkie prace uzgadniane będą z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Wszelkie prace przy stanowiskach archeologicznych należy uzgodnić z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Wszystkie stanowiska archeologiczne podlegają ochronie.

Baza danych o stanowiskach archeologicznych nie jest bazą zamkniętą i ma charakter zbioru otwartego.

Na terenie Gminy Włocławek znajdują się 1 stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Jego krótka charakterystyka znajduje się w poniższej tabeli.

Tabela 5. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr AZP	Nr w miejsc.	Nr ewid. dz.	Funkcja obiektu- Kultura/chronologia	Nr rejestru i data wpisu
1	Dębice	49-47	43	2	32/74	grodzisko – XVII-XIX w.	376/A z dnia 24.01.1996

Źródło: karty ewidencyjne stanowisk archeologicznych

Ww. grodzisko znajduje się w południowej części Dębic, w pobliżu zachowanego dworu, na terenie parku dworskiego. Kopiec ze średnicą 23-27 m osiąga wysokość ok. 2 m ponad otaczający teren, po środku niewielkie wklęsnięcie. Otoczenie zadrzewione i zakrzaczone, mocno zarośnięte. Przeprowadzone badania archeologiczne pozwoliły ustalić datowanie grodziska na XVII-XVIII/XIX w. Znajdował się tu drewniany pawilon z podpiwniczeniem.

Ryc. 7. Lokalizacja grodziska w Dębicach

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Włocławek, dla zabytków archeologicznych obowiązuje:

- ochrona konserwatorska wszystkich stanowisk archeologicznych;
- w przypadku prowadzenia inwestycji w obrębie zabytków archeologicznych powiadomienie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o przystąpieniu do przygotowań inwestycji - zakres i rodzaj niezbędnych prac ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji wg przepisów odrębnych.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków są najcenniejszymi pozostałościami dawnych epok, kultur i osadnictwa.

5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Gminy Włocławek nie funkcjonują muzea, w których znajdowałyby się zabytki. Nie odnotowuje się również izb pamięci oraz innych miejsc, gdzie gromadzone byłyby zbiory związane z historią gminy.

5.2.10. Dziedzictwo niematerialne

Narodowy Instytut Dziedzictwa definiuje dziedzictwo niematerialne jako tradycję, żywe niematerialne przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom, takie jak:

- tradycje i przekazy ustne między innymi bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne w tym tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;
- praktyki społeczno-kulturowe takie jak zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie na przykład meteorologia ludowa;

- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne;
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Zgodnie z Konwencją UNESCO w sprawie dziedzictwa niematerialnego jego definicja brzmi następująco: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.”

Również w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 6 ust. 2 przywoływane są zapisy dotyczące pośrednio dziedzictwa materialnego: „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Z terenu Gminy Włocławek nie odnotowuje się krajowego rejestru dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (10 wpisów- stan na kwiecień 2024 r.). Na terenie Gminy Włocławek występuje jednak znaczna liczba przykładów lokalnego dziedzictwa niematerialnego, które przedstawiono poniżej.

Gmina Włocławek leży na obszarze historycznych Kujaw. Przed rozbiorem obszar ten stanowił część województwa brzesko-kujawskiego. Kujawy dzielą się na kilka podgrup. Południowo-zachodnia część Gminy Włocławek znajduje się na obszarze Kujaw czarnych, która charakteryzuje się dobrymi i żyznymi glebami czarnymi. Z kolei pozostała część gminy znajduje się na obszarze Kujaw nadwiślańskich zwanych także białymi, która charakteryzuje się piaszczystymi terenami oraz dużą lesistością.

Ryc. 8. Podział etnograficzno-geograficzny Kujaw

Źródło: www.dialektologia.uw.edu.pl

Chodzenie z kozą

Z terenu Gminy Włocławek odnotowuje się wpis na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego (88 wpisów-stan na kwiecień 2024 r.). Z dniem 30.12.2020 r. na ww. listę trafiło tzw. kujawskie chodzenie z kozą. Jest to tradycja, która przetrwała na terenie gminy, praktykowana jest raz w roku. „Przebierańcom” często towarzyszy muzyka, wcześniej na instrumentach żywych (popularny był akordeon, saksofon, tamburyn, klarnet), obecnie za sprawą nowych technologii korzysta się z bezprzewodowych głośników. Zapustnicy śpiewają znane i taneczne piosenki, niejednokrotnie ubierając je we własne, autorskie słowa. Zwyczajem jest też aby zapustnikom dać „parę groszy” i ugościć ich „swojskimi wyrobami”. W kujawskich domach zawsze się mówiło: „koza idzie”.

Chodzenie z kozą to zwyczaj obchodzenia domów na terenie Kujaw przez grupy przebierańców pod koniec karnawału (od Tłustego Czwartku do wtorku przed Popielcem). Jest to kontynuacja dawnych ludowych praktyk o charakterze magicznym, których celem było zapewnienie urodzaju. Wśród przebierańców dominują postaci zwierzęce: koza, bocian, koń, niedźwiedź, jak również ludzkie figury “obcych”: Żydzi, Cyganie, oraz różnie nazywane postaci dwoiste: “dziad na babie”, “żywy na umarłym”. W ramach obchodów zapustnych funkcjonuje również zabawa taneczna, zwana podkoziołkiem. Kiedyś miała ona ważną rolę obrzędową (przede wszystkim o charakterze matrymonialnym), obecnie jest potańcówką kończącą okres karnawału. W przypadku niektórych grup zapustnych, nazwa “podkoziołek” przyłgnęła również do zwyczaju obchodzenia domów lub stosowana jest zamiennie z nazwą “chodzenie z kozą”.²

Na terenie Gminy Włocławek odnotowuje się 3 grupy zapustne z miejscowości: Świętosław, Kruszyn i Kruszynek.

Fot. 4. Kozą Kruszyn, 2022 r.

Źródło: www.facebook.com/kozakruszyn

Gwara

Na wsiach z terenu gminy część mieszkańców, szczególnie starszych posługuje się gwarą kujawską w codziennym użytkowaniu. Posługiwanie się gwarą zanika, używana jest wśród osób starszych. Gwara

² www.niematerialne.nid.pl/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego

kujawska należy do dialektu wielkopolskiego. Decydują o tym dwie przesłanki: brak mazurzenia i międzywyrazowa fonetyka udźwięczniająca.

Potrawy lokalne

Dawniej w każdym gospodarstwie na Kujawach hodowano kaczki, dlatego też Kujawy słynęły z czarniny i pieczonej kaczki. Kaczinę serwowano najczęściej na niedzielny i świąteczny obiad. Na początku XX w. tradycyjne pożywienie mieszkańców ziemi kujawsko-pomorskiej składało się głównie z pokarmów ziemniaczanych i zbożowych. Placek drożdżowy z mąki pyłkowej i z cukrem, pieczono tylko z okazji świąt lub na miejscowy odpust. Pieczony był wtedy w wersji bogatszej – z bakaliami. Bogacenie się regionu i wzrost zamożności spowodował, że placek drożdżowy stał się przekąską codzienną. W okresie wielkanocnym piecze się babkę, zaś od tłustego czwartku do wtorku przed środą popielcową spożywa się faworki, na Kujawach zwane chruścikami. Kujawy Białe to region, gdzie kuchnia opierała się na prostych produktach, często pochodzących z pola. Kapusta, groch, ziemniaki, marchew, buraki, mleko to tylko niektóre tradycyjne płody, które spożywano na co dzień. Okolice Włocławka związane były z kawą zbożową. W 1816 r., pochodzący z Bydgoszczy Ferdynand i Wilhelm Bohm, uruchomili pierwszą w Polsce fabrykę produkującą kawę zbożową we Włocławku. Kawa zbożowa była podstawą kuchni nie tylko okolic Włocławka, ale całych Kujaw, stając się wizytówką regionu. W późniejszym czasie, tj. w latach 1935-1939 pojawił się podpiwek, który był mieszanką kawy zbożowej i chmielu, często wykorzystywany podczas prac polowych, gdyż napój doskonale gasił pragnienie. Do innych potraw związanych z okolicami Włocławka należy wymienić zupę fasolową, która popularna była głównie na Kujawach Czarnych, ale także Rosopita – zupa śledziowa na bazie śmietany i cebuli z ziemniakami w osobnym naczyniu. W okolicach Włocławka na wigilijnym stole często pojawiała się zupa z gruszek i śliwek suszonych. Sąsiedztwo Wisły zapewniało dania rybne. Jedną z nich była ryba w zalewie po kujawsku. „Kładzenie w ocet” było jedną ze starszych metod konserwacji ryb.

Zespoły folklorystyczne

Na terenie gminy funkcjonuje zespół „Kruszynioki”, który powstał w 1987 r. Zespół Folklorystyczny „Kruszynioki” można spotkać prawie na wszystkich festynach i imprezach organizowanych w regionie Kujaw, a także na uroczystościach krajowych. Zespół początkowo nosił nazwę „KRUSZYNIANKI. Nazwę zmieniono na „KRUSZYNIOKI”, kiedy w jego składzie pojawili się mężczyźni. Pierwszy występ miał miejsce w Teatrze Impresaryjnym we Włocławku podczas obchodów 125-lecia powstania Związku Kółek i Organizacji Rolniczych. Początkowo założona grupa wokalna, z biegiem czasu przemieniła się w wielopokoleniowy zespół folklorystyczny z własną kapelą i zespołem tanecznym. Zespół liczy od 30 – do 40 osób. Skład jest zmienny, szczególną płynność obserwuje się wśród młodzieży, która często podejmuje studia w innych miastach. W jej miejsce do zespołu dołączają młodszy. W swoim repertuarze Kruszynioki mają pieśni i tańce kujawskie oraz inne utwory ludowe z różnych regionów. Szczególnie cenne są widowiska obrzędów ludowych prezentowanych przez zespół: „Wesele na Kujawach”, „Kiszenie kapusty”, „Dyngus w Kruszynie”, „Koza czyli Podkoziółek w Kruszynie”. Do dotychczasowych osiągnięć należą liczne nagrody, wyróżnienia dyplomy oraz zaproszenia do udziału w uroczystościach krajowych np. udział w Dożynkach Prezydenckich w Spale w 2004 roku, dożynkach na Jasnej Górze, w wystawie Stołów Wigilijnych w Galerii Porczyńskich w Warszawie oraz w wystawie Stołów Wielkanocnych w Wilanowie z udziałem Prymasa Józefa Glempa. Kapela zespołu bawiła gości podczas balu sylwestrowego 2006/2007 w teatrze „Montownia” w Warszawie – „Sylwester na ludowo” z udziałem znanych aktorów telewizyjnych i teatralnych. Zespół otrzymał wiele nagród podczas corocznych przeglądów zespołów ludowych w Ciechocinku, w Golubiu – Dobrzyniu, Łącku. Corocznie

bierze udział w dożynkach diecezjalnych, parafialnych, gminnych i powiatowych, występuje podczas festynów w skansenie w Kłóbce oraz festynów organizowanych w gminie Włocławek i powiecie włocławskim. Można ich spotkać na „Włocławskich Inspiracjach Artystycznych” organizowanych przez Włocławski Ośrodek Edukacji i Promocji Kultury i wielu innych imprezach. O Kruszyniakach niejednokrotnie pisano w prasie lokalnej.³

Na terenie Gminy Włocławek znajduje się także zespół „Smólnik”. Zespół Folklorystyczny SMÓLNIK powstał w styczniu 2008 roku i działa w strukturach Gminy Włocławek. Inicjatorem i organizatorem Zespołu była grupa pasjonatów ze Smólnika i okolicznych miejscowości. Zespół jest kontynuatorem bogatych tradycji kultury ludowej i w swych programach prezentuje zwyczaje, obrzędy, tańce, melodie, przyśpiewki i gwarę Nadwiślańskich Kujaw Wschodnich. Starannie przygotowywane scenariusze i rekwizyty nawiązują do dawnych kujawskich obrzędów. Kapela Zespołu ma skład instrumentów typowy dla tego regionu. Mimo krótkiego czasu istnienia Zespół bardzo aktywnie uczestniczy w życiu kulturalnym nie tylko regionu kujawskiego. Jest zapraszany na wiele imprez folklorystycznych. Występował na Pomorzu, Mazowszu i na Lubelszczyźnie. Bierze udział w imprezach organizowanych przez Muzeum Etnograficzne we Włocławku. Na licznych przeglądach, spotkaniach i festiwalach folklorystycznych zdobywał cenne nagrody i wyróżnienia.⁴

Fot. 5. Zespół folklorystyczny „Smólnik”

Źródło: www.gmina.wloclawek.pl

Kujawiak

Pielęgnowaną tradycją w szkołach z terenu gminy jest regionalny taniec „Kujawiak”. Jest to również jeden z głównych polskich tańców narodowych. Jego nazwa znana jest od 1827 r. Melodia jest spokojna i błoga, często utożsamiana z pieśnią ludową „czerwone jabłuszko”. Charakteryzuje się mocniejszymi przytupami, kołusaniem i obracaniem.

Strój ludowy⁵

Na terenie Gminy Włocławek strój ludowy jest zachowany. Zakładany jest podczas ważniejszych uroczystości, np. dożynki, Boże Ciało.

Szczytowy czas rozwoju stroju przyjmuje się na lata 1870-1914, kiedy Kujawiacy po uwłaszczeniu zdążyli się wzbogacić. Do czasów II wojny światowej nie zachował się żaden oryginalny o kompletny ubiór męski, czy żeński, co związane było m.in. z pochówkiem Kujawiaków w tych strojach.

³ <https://gmina.wloclawek.pl/www/zespol-folklorystyczny-kruszynioki/>

⁴ <https://gmina.wloclawek.pl/www/zespol-folklorystyczny-smolnik/>

⁵ Na podstawie: www.polalech.pl/stroj-kujawski-nauka-opis.htm, www.strojeludowe.net/stroje/kujawski/, www.dialektologia.uw.edu.pl

Strój damski składa się z białego czepca zwanego kopką – nakrycia głowy u mężatki (u dziewcząt szlarka – paski materiału ułożone w harmonijkę i ozdobione sztucznymi kwiatami), który wyszywany był białym haftem, otaczano go dla ozdoby chustkami. Poniżej zakładano koszulę oraz opinającą sznurówkę lub gorset, po czym przywdziewano kaftanik (kabat) z ozdobną pelerynką. Panie nosiły jednocześnie 3 spódnice: sukmana (węgiełka), spódnica wierzchnia, zapaska (fartuszek). Zapaskę zdobiono zazwyczaj po bokach białym haftem. Dopełnieniem stroju były białe pończochy, obuwie – odświętne sznurowane trzewiki oraz biżuteria – czerwone korale. Całość stroju utrzymywana w kolorystyce niebiesko-czerwono-białej.

Stój męski składał się z nakrycia głowy – rogatywki obszytej barankiem lub kapeluszy o kilku kształtach. Te o szerokim rondzie i niskiej główce były symbolem zamożności. Zakładano białą koszulę oraz jedwabną chusteczkę do wiązania pod szyją. Wierzch stanowi kaftan z długimi rękawami (jaka) z czerwonego sukna, na nią wkładano kamizelkę o krótkim rękawku w kolorze granatowym, zdobioną na piersiach pętlcami. Powyżej bioder wiązano na wierzchu czerwony, wełniany pas. Starsi Kujawiacy stosowali także okrycia wierzchnie (kieraja z kapturem, sukmana z peleryną, czamara, płaszcz). Spodnie w kolorze niebieskim wpuszczane były do wysokiego skórzanego obuwia zwanego iskrzokami. Podbijane były podkówkami, z cholewą karbowaną w okolicy kostki.

Koła Gospodyń Wiejskich

Na terenie Gminy Włocławek działają Koła Gospodyń Wiejskich, które poprzez swoją działalność przyczyniają się do propagowania i promocji dziedzictwa niematerialnego gminy. To dobrowolne i niezależne organizacje, których celem jest m.in. kontynuacja oraz przekazywanie kolejnym pokoleniom tradycji lokalnych. Dbają o dorobek kulturowy, promują „Małą Ojczyznę” poprzez występy i wystawy na piknikach, festynach, dożynkach i innych imprezach. Koła Gospodyń Wiejskich dbają o tradycję, tożsamość i historię gminy, wspierają lokalne dziedzictwo kulturowe. Jednym z ich zadań jest kultywowanie tradycji ludowych. Należy do nich zaliczyć następujące KGW:

- Koło Gospodyń Wiejskich " Fajne Babki z Józefowa;
- Koło Nowoczesnych Gospodyń "Dziewanna" w Pińczacie;
- Koło Gospodyń Wiejskich "Bzówki" w Modzerowie;
- Koło Gospodyń Wiejskich w Smólniku SMÓLNIK;
- Związek Kół Gospodyń Wiejskich Powiatu Włocławskiego.

Pozostałe organizacje związane z dziedzictwem

Na terenie Gminy Włocławek występują również stowarzyszenia i organizacje, które w swojej działalności statutowej realizują zadania związane z dziedzictwem kulturowym, należy do nich zaliczyć:

- Kujawskie Stowarzyszenie PROKULTURA, Kruszyn 63A, zakres działań obejmuje m.in.: dbałość o rozwój kultury regionalnej, pielęgnowanie tradycji folklorystycznych, rozwój folkloru kujawskiego, prowadzenie działalności kulturalnej;
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Włocławek, ul. Szkolna 9, Kruszyn - zakres działań obejmuje m.in.: podejmowanie działań na rzecz rozwoju kultury, upowszechnianie poczucia więzi z terenem gminy i tożsamości wśród mieszkańców Gminy Włocławek;
- Stowarzyszenie „Przyjazna wieś”, Józefowo 46e - zakres działań obejmuje m.in.: organizowanie i wspieranie wszelkich przedsięwzięć i działań zmierzających do ochrony i ocalenia od zapomnienia wartości kulturowych, podniesienie znaczenia i promowanie lokalnych twórców kultury i sztuki ludowej, spieranie przedsięwzięć kulturalnych mających na celu rozwój i promocję wsi i naszego region.

Legendy⁶

Przez południowo-zachodnią część gminy przepływa rzeka Rakutówka. W przeszłości okolice Włocławka porośnięte były licznymi lasami, znajdowały się tu rzeki i jeziora. W nich pływały raki, co świadczyło o czystości wód. Raki były wielkim przysmakiem, jednak z czasem ich zabrakło. Zaczęto szukać nowych miejsc do połowu. Po dwóch dniach jeźdźcy konni zatrzymali się przy olszynach na odpoczynek. Zastanawiali się, czy w miejscowych wodach jeziora znajdują się przysmaki na stół biskupa i znakomitych mieszkańców Włodzistawia (Włocławka). Jeden z kupców ruszył na brzeg jeziora, które porośnięte było trzciną i łożą. Odnajdując to czego szukali krzyknął: Raki tu, raki tu! Dlatego też jezioro nazwali Rakutowskim, a rzeczkę „Rakutówką”.

Inną legendą jest legenda o jeziorze Wikaryjskim. Na kujawach znajdował się potężny gród zwany Włodzistawiem. Dokoła niego rosły liczne lasy, które zamieszkiwała miejscowa ludność. Karczowali je i zakładali osady. Na jednej z polan mieszkał Wikary, który z rozkazu biskupa doglądał porządku w pobliskim borze. Mieszkał samotnie, był pustelnikiem, unikał ludzi, za to kochał przyrodę i zwierzęta. Niektórzy uważali, że miał rozległą i szpecącą bliznę, którą ukrywał. Pewnego dnia drużyna księcia kujawskiego pojechała na polowanie zapędzając się w pod włocławskie bory. Wikary usłyszał strzały i przestraszył się, że jego leśnym przyjaciołom grozi niebezpieczeństwo. Ruszył na ratunek, jednak było już za późno. Większość zwierząt zginęła z rąk rycerzy. Padł na kolana i zaczął płakać. Wiedział, że polowanie było jedynie rozrywką. Wykrzyczał słowa klątwy: „*Bodaj was wszystkich ziemia pochłoneła*”. I tak się stało. Na niebie zapadła ciemność, pojawiły się pioruny. Ziemia się otworzyła i pochłoneła drużynę rycerzy tworząc olbrzymią wyrwę w ziemi. Padający przez kilka dni deszcz zapełnił dziurę tworząc w tym miejscu piękne jezioro. Przez kilka kolejnych lat można było tu zobaczyć starca z białymi włosami, którzy przechadzał się leśnymi ścieżkami w pobliżu jeziora. Zawsze towarzyszyła mu łania i jelen. Mieszkańcy postanowili na skutek powyższych wydarzeń nazwać jezioro Wikarego, a z czasem zmieniono nazwę na Wikaryjskie.

Herb Gminy

Herby gmin w sposób pośredni nawiązują do dziedzictwa niematerialnego, ukształtowanego historycznie, na terytorium danej gminy. Od 8 marca 1990 r. gminy uzyskały możliwość powołania herbów na mocy ustawy o samorządzie terytorialnym. Są cennym dziedzictwem kulturowym, ukazują zasób dziedzictwa materialnego, jak i niematerialnego, który należy identyfikować z daną jednostką terytorialną. Herb powinien się wyróżniać i być łatwo rozpoznawalny. Ukazanie dziedzictwa kulturowego w herbie Jan Pruszyński definiuje następująco: „to zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju, oraz przekazania następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”. Ponadto herby powinny spełniać szereg określonych kryteriów. Zasady tworzenia herbów, flag, sztandarów i pieczęci jednostek samorządu terytorialnego w Polsce określa Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Ustanowienie symboli określa Uchwała Nr XXVI/181/20 Rady Gminy Włocławek z dnia 15 września 2020 r. w sprawie ustanowienia flagi, sztandaru i pieczęci Gminy Włocławek, łańcucha

⁶ Na podstawie: Legendy kujawskie, W. Podczas, 2012 Inowrocław, wyd. Forza Cuiavia

Przewodniczącego Rady Gminy Włocławek oraz łańcucha Wójta Gminy Włocławek.(Dz. Urz. Województwa Kujawsko-Pomorskiego z 2020 r. poz. 4509). Zasady używania symboli reguluje Uchwała Nr XXVI/182/20 Rady Gminy Włocławek z dnia 15 września 2020 r. w sprawie zasad używania herbu, flagi, sztandaru i pieczęci Gminy Włocławek oraz łańcucha Przewodniczącego Rady Gminy Włocławek i łańcucha Wójta Gminy Włocławek. (Dz. Urz. Województwa Kujawsko-Pomorskiego z 2020 r. poz. 4510).

Herb Gminy Włocławek stanowi tarcza typu hiszpańskiego z czarną obwiednią i czerwonym polem, w której znajdują się dwie głowy: złotego lwa oraz czarnego orła z jęczorami w kolorze złotym. Głowy te, niemal symetryczne, ustawione są tyłem do siebie. Poniżej znajduje się szeroka falista linia w kolorze białym, która symbolizuje położenie gminy nad Wisłą. Głowy z kolei nawiązują do pół-orła i pół-lwa z herbu powiatu włocławskiego.

Ryc. 9. Herb Gminy Włocławek

Źródło: www.bip.gmina.wloclawek.pl

Pozostałe insygnia gminy⁷

Flaga - flaga Gminy Włocławek ma postać płata materii (o proporcjach jak 5:8) z pięcioma równoległymi strefami barwnymi (od góry): czerwoną, żółtą, czarną, białą, czerwoną. Wysokość stref górnej i dolnej określa proporcja 5:3, zaś stref środkowych 5:9.

Pieczęć Gminy Włocławek - pieczęć urzędowa okrągła, z umieszczonymi w otoku godłami herbowymi – złączonymi głowami lwa i orła nad wstęgą rzeki – i z napisem majuskułowym w dwóch łukach, rozdzielonych gwiazdkami sześciopromiennymi: GMINA WŁOCŁAWEK. Typ czcionki: Times New Roman CE; średnica pieczęci 36 mm

Sztandar - płat materii koloru czerwonego o wymiarach 100 x 100 cm, obszyty frędzlą złotą o długości 7 cm, z wyhaftowanym pośrodku godłem Rzeczypospolitej Polskiej o wysokości 75 cm. Dodatkowym elementem jest wstęga biało-czerwona o szerokości 10 cm. Barwy CMYK czerwony: C 0, M 100, Y 100, K 0, żółty: C 0, M 15, Y 100, K 0. Strona odwrotna - płat materii koloru écru o wymiarach 100 x 100 cm, z wyhaftowanymi pośrodku herbem Gminy o wysokości 60 cm i napisem koloru czarnego w dwóch rzędach – nad i pod herbem – GMINA WŁOCŁAWEK czcionką Times New Roman Bold CE o wysokości 6 cm. Barwy CMYK, écru: C 0, M 0, Y 10, K 4; czerwony: C 0, M 100, Y 100, K 0; złoty: C 0, M 16, Y 100, K 0; srebrny: C 0, M 0, Y 00, K 25; czarny: C 0, M 0, Y 0, K 100. Głowica sztandaru wykonana z metalu

⁷ <https://bip.gmina.wloclawek.pl/uchwala/18/uchwala-nr-xxvi-181-20>

żółtego, składająca się z jednostronnie grawerowanej plakiety wyobrażającej złączone głowy lwa i orła, a umieszczonej na tulei, na obwodzie której osadzona jest falista wstęga rzeki. Głowicę mocuje się do drzewca dwuczęściowego barwy brązowej, o średnicy 40 mm.

Łańcuch Przewodniczącego Rady Gminy - wykonany z metalu białego, składający się z klejnotu będącego kartuszem z barwnym herbem Gminy, dwudziestu ogniów w kształcie fal rzecznych i medalionu ze stylizowanym kwiatem chabrem. Średnica łańcucha wynosi 350 mm. Dodatkowym elementem jest łańcuszek stabilizujący położenie łańcucha.

Łańcuch Wójta Gminy - wykonany z metalu żółtego, składający się z klejnotu będącego kartuszem z barwnym herbem Gminy, dwudziestu ogniów w kształcie fal rzecznych i medalionu ze stylizowanym kwiatem chabrem. Średnica łańcucha wynosi 350 mm. Dodatkowym elementem jest łańcuszek stabilizujący położenie łańcucha.

W związku z przytoczonymi powyżej przykładami należy stwierdzić, że dziedzictwo niematerialne gminy jest zachowane. Z samym Włocławkiem utożsamiany jest tzw. fajans włocławski. Na terenie samej Gminy Włocławek technika ręcznego malowania wyrobów fajansowych nie istniała. Jednak kwieciste wzory w kolorach błękitnych i niebieskich charakterystyczne są dla obszaru większej części Kujaw, w tym obecnej Gminy Włocławek. Powyżej wymienione elementy niematerialne należy zachować i pielęgnować dla obecnych mieszkańców oraz kolejnych pokoleń.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje w art. 7 następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie Gminy Włocławek nie odnotowuje się:

- wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznania za pomnik historii;
- utworzenia parku kulturowego, który może być utworzony na podstawie uchwały Rady Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w myśl art. 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje zapisy dotyczące rejestru zabytków w art. 9 oraz art. 10. Poniżej przytoczono najważniejsze zapisy odnoszące się do zabytków rejestrowych.

Art. 9 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Art. 10 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Toruniu prowadzone są trzy rejestry zabytków:
 Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).
 Rejestr zabytków ruchomych (księga B).
 Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

Na terenie Gminy Włocławek znajduje się 6 wpisów do rejestru zabytków. Niemniej, decyzje o wpisie obejmują zazwyczaj nie pojedynczy obiekt, a zespół obiektów. Przyjmując powyższą interpretację należy stwierdzić, że na terenie gminy znajdują się 22 pojedyncze pozycje na terenach objętych wpisem do rejestru. W związku z powyższym, w poniższej tabeli przedstawiono spis zabytków wpisanych do rejestru zabytków na podstawie wykazu otrzymanego od Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura we Włocławku. Charakteryzowane obiekty znajdują się na obszarze 5 miejscowości. Zabytki rejestrowe datowane są głównie na XIX w. Parki przydworskie w Dębicach oraz Wistce Królewskiej posiadają genezę XVIII w., podobnie, jak i dwór w Świętosławiu. Są to jednocześnie najstarsze zabytki na terenie gminy.

Tabela 6. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt-funkcja pierwotna	Lokalizacja	Nr ewid. działki	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
1	Dębice	relikty nowożytnego pawilonu dworskiego	na południe od dworu	32/74		1996. 01. 24 – C/149
2	Dębice	zespół dworsko – parkowy	wschodnia część wsi		XVIII, XIX, XX w.	1987. 12. 30 – A/1497
		dwór	47	32/74	XIX w. poł. ok.	1987. 12. 30 – A/1497
		park dworski	południowa część założenia	32/74	XVIII, XIX, XX w.	1987. 12. 30 – A/1497
		rządcówka	44	32/10	XIX w. poł.	1987. 12. 30 – A/1497
		spichlerz z działką nr 96/16	naprzeciw rządcówki	96/22	XIX w. poł.	1987. 12. 30 – A/1497
3	Skoki Duże	zagroda nr 4	zachodnia część wsi	78	ok. poł. XIX w.	1984. 08. 14 - 144/A
		dom drewniany	4	78	1840-1845 ok.	1984. 08. 14 - 144/A
4	Smólsk	zespół dworsko – parkowy	północno-zachodnia część wsi		1 poł. XIX w.	1985.06.05– A/1219/1-2
		dwór	43	97	XIX w. 2 ćw.	1985.06.05– A/1219/1-2
		park dworski	na południe od dworu	97	XIX w. 1 poł.	1985.06.05– A/1219/1-2
5	Świętosław	zespół dworsko – parkowy	centralna i wschodnia część wsi	47/36	XVIII w. – k. XIX w.	1992. 01. 20 – A/1477
		dwór murowano-drewniany	1, 1a	47/36	XVIII/XIX w.	1992. 01. 20 – A/1477
		park dworski	na terenie zespołu	47/36	XIX w. 1 poł.	1992. 01. 20 – A/1477
		kuźnia	na terenie zespołu	47/36	XIX w. k.	1992. 01. 20 – A/1477

		obora	na terenie zespołu	47/36	XIX w. k.	1992. 01. 20 – A/1477
		spichlerz	na terenie zespołu	47/36	XIX w. k.	1992. 01. 20 – A/1477
		stajnia	na terenie zespołu	47/36	XIX w. k.	1992. 01. 20 – A/1477
		stodoła, ob. magazyn	na terenie zespołu	47/36	XIX w. k.	1992. 01. 20 – A/1477
6	Wistka Królewska	zespół dworsko – parkowy	200 m na południe od Wisły		2 poł. XVIII w. – ok. poł. XIX w.	1991.04.22– A/1196/1-2
		dwór	na terenie zespołu	25/20	XIX w. poł. ok.	1991.04.22– A/1196/1-2
		park dworski	na terenie zespołu		XVIII w. 2 poł.	1991.04.22– A/1196/1-2

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru zabytków województwa kujawsko-pomorskiego

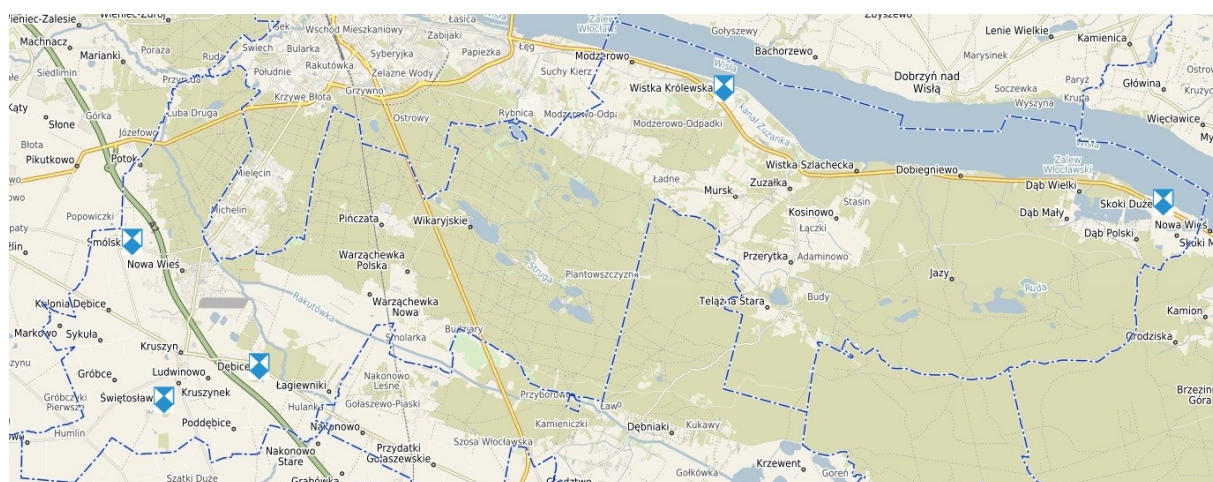
W poniższej tabeli przedstawiono charakterystykę zabytków rejestrowych. Z zestawienia wynika, że stan poszczególnych obiektów jest zróżnicowany. Ich ogólny stan ocenia się na dostateczny. W najlepszym stanie jest dom drewniany w Skokach Dużych oraz dwór i park w Smółsku. W najgorszym wydaje się być dwór w Wistce Królewskiej, którego dach powoli się zarywa. Charakteryzowane zabytki znajdują się zarówno w posiadaniu instytucji, jak i we własności prywatnej. Zasady ochrony zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zostały ustalone dla domu drewnianego nr 4 w Skokach Dużych. MPZP nie pokrywają pozostałych obiektów wpisanych do rejestru. Do znacznej części niżej wymienionych miejsc utrudniony jest dostęp do ich zobaczenia. Szczególnie dotyczy to obiektów znajdujących się w głębi podwórza folwarcznego w Świętosławiu. Miejsce to jest ogrodzone i zamknięte, ale jednocześnie wydaje się być rzadko odwiedzane. Najwcześniej wpisanym zabytkiem do rejestru jest dom drewniany nr 4 w Skokach Dużych wraz z zagrodą – wpis z 14.08.1984 r. decyzją nr 144/A.

Tabela 7. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt-funkcja pierwotna	Stan zachowania	Własność	Zapisy MPZP	Uwagi
1	Dębice	relikty nowożytnego pawilonu dworskiego	relikty	prywatna	nie	obiekt silnie zarośnięty samosiewami
2	Dębice	zespół dworsko – parkowy	dostateczny	prywatna	nie	
		dwór	zły	prywatna	nie	
		park dworski	zły	prywatna	nie	
		rządcaówka	dostateczny	prywatna	nie	
		spichlerz z działką nr 96/16	dostateczny	prywatna	nie	
3	Skoki Duże	zagroda nr 4	przeniesiona	Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej	tak	z zagrody pozostał jedynie dom – pozostałe budynki przeniesione do Muzeum w Kłóbce
		dom drewniany	bardzo dobry	Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej	tak	

4	Smólsk	zespół dworsko – parkowy	bardzo dobry	prywatna	nie	
		dwór	bardzo dobry	prywatna	nie	
		park dworski	bardzo dobry	prywatna	nie	
5	Świętosław	zespół dworsko – parkowy	dostateczny	KOWR	nie	teren zespołu dostępny tylko od strony drogi
		dwór murowano-drewniany	dostateczny	KOWR	nie	
		park dworski	dostateczny	KOWR	nie	
		kuźnia	zły	KOWR	nie	
		obora	dostateczny	KOWR	nie	
		spichlerz	dostateczny	KOWR	nie	
		stajnia	zły	KOWR	nie	
6	Wistka Królewska	zespół dworsko – parkowy	dostateczny	prywatna	nie	
		dwór	bardzo zły	prywatna	nie	
		park dworski	dobry	prywatna	nie	

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 10. Miejscowości w których znajdują się zabytki wpisane do rejestru zabytków

Źródło: opracowanie własne na podkładzie www.wloclawek.e-mapa.net

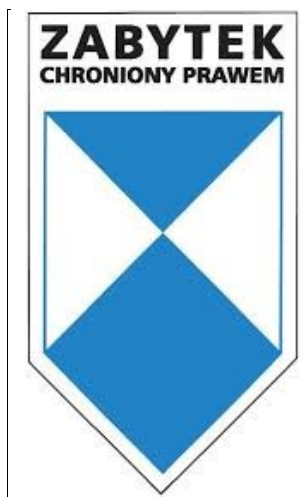
W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami znajdują się przepisy odwołujące się do ochrony zabytków rejestrowych: art. 118. ust. 1.: Kto bez pozwolenia umieszcza na zabytku wpisanym do rejestru: urządzenie techniczne, tablicę reklamową lub urządzenie reklamowe lub napis, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny.

Ponadto w ww. ustawie określono, iż w kompetencji Starostów jest umieszczenie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie. Z przeprowadzonej inwentaryzacji terenowej w 2023 r. wynika, że znak ten umieszczony został jedynie na domu drewnianym nr 4 w Skokach Dużych.

Każdy zabytek rejestrowy powinien być w odpowiedni sposób oznaczony. W tym zakresie regulują to przepisy zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.

Znak ten ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, w górnej części napis: „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM” poniżej błękitna tarcza herbowa złożona z kwadratu i umieszczonego nad nim

trójkąta. Błękitna Tarcza (Blue Shield) jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Jest to symbol ochrony określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.). Zgodnie z zapisami Konwencji, znak Błękitnej Tarczy służy dla oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Autorem emblematu jest Polak, profesor Jan Zachwatowicz, w tamtym okresie Generalny Konserwator Zabytków, uczestnik Konferencji międzyrządowej w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podczas której została uchwalona Konwencja haska z 1954 r.⁸

Ryc. 11. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami opieki jest gminna ewidencja zabytków.

W art. 22 ww. ustawy określono kto jest odpowiedzialny za prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i jakie obiekty powinny się w niej znaleźć. W związku z powyższym, to Wójt Gminy Włocławek prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Włocławek w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

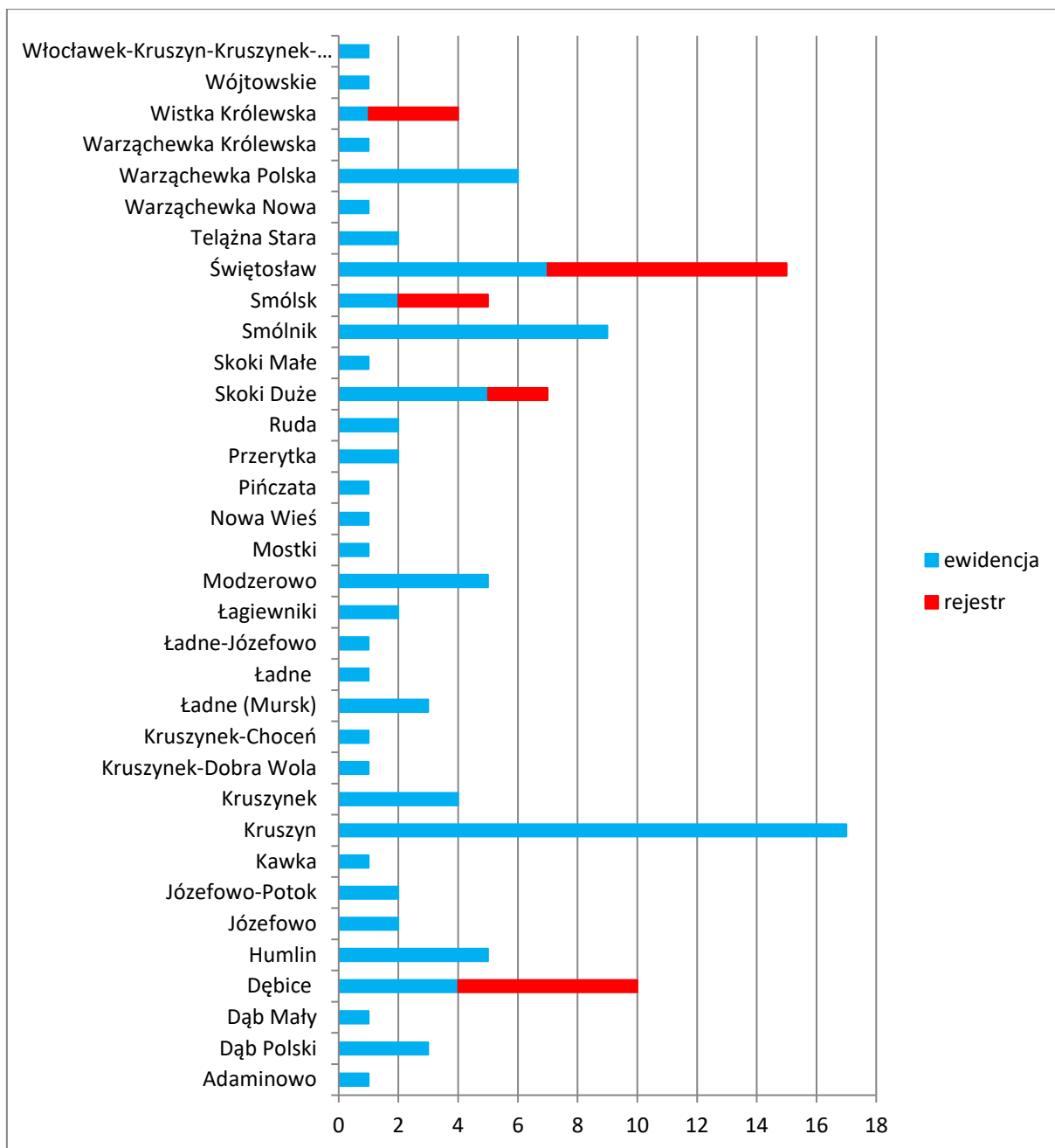
Gminna ewidencja zabytków architektury i budownictwa Gminy Włocławek została przyjęta **Zarządzeniem Wójta** Gminy Włocławek nr 400/24 z dnia 17 kwietnia 2024 r.

W ewidencji gminnej ujęto 120 zabytki. Znajdują się w niej zarówno obiekty wpisane do rejestru zabytków, jak i ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

⁸ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/blekitna-tarcza/pl/program-blekitnej-tarczy/znak-blekitnej-tarczy.php>

Z dniem 4 października 2019 r. Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniono rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Tym samym zmieniony został wzór karty adresowej gminnej ewidencji zabytku. Biorąc pod uwagę powyższe nowe karty adresowe gminnej ewidencji zabytków Gminy Włocławek powinny zostać opracowane do obecnych wymogów prawnych. GEZ stanowi ona podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Włocławek. Wszystkie nieruchomości ujęte w GEZ przedstawione zostały w załączniku nr 1.

Na wykresie poniżej przedstawiono zabytki z gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości. Wynika z niego, że najwięcej znajduje się ich w Kruszynie – 17. Liczba ta nie może dziwić z racji faktu, iż Kruszyn jest miejscowością historyczną, dawnym ośrodkiem królewskim, ważną miejscowością o znaczeniu społeczno-gospodarczym. Dużą liczbę zabytków odnotowuje się także w Świętosławiu – 15, co związane jest z występowaniem w tej miejscowości zespołu dworsko-parkowego oraz w niemal w pełni zachowanym folwarkiem. 10 obiektów odnotowano w Dębicach. Poniżej 10 obiektów znajduje się w pozostałych miejscowościach na terenie gminy. Liczba zabytków ujętych w GEZ na terenie kilkunastu jednostek osadniczych świadczy o zachowanym dziedzictwie materialnym na terenie gminy, jednak liczba 120 pozycji nie jest bardzo duża, raczej przeciętna. Dlatego tym bardziej należy dbać o zachowane dziedzictwo materialne gminy. Obiekty będące w GEZ charakteryzują się wartością historyczną ze względu na fakt, iż są to obiekty historyczne wybudowane w historycznej technice budowlanej, której już się nie stosuje. Są to również miejsca upamiętniające przodków ziemi kujawskiej. Zabytki będące w GEZ posiadają także wartość artystyczną ze względu na liczne detale architektoniczne, co świadczy o ich wyjątkowości na tle pozostałego budownictwa wiejskiego gminy. Większość obiektów znajdująca się w GEZ (bez rejestru zabytków i układów ruralistycznych) powstała w 1 poł. XX w., znacznie rzadziej w XIX w. Zdarzają się także obiekty z 2 poł. XX w. – kościół w Kruszynie, czy szkoła w Warząchewce Polskiej. Najstarszym zabytkiem ewidencyjnym, który nie jest wpisany do rejestru zabytków jest dom drewniany nr 10 w Dębie Polskim wybudowany przed 1819 r.

Wyk. 3. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Włocławek, dla zabytków architektury i budownictwa o lokalnych walorach zabytkowych – obiekty figurujące w gminnej ewidencji zabytków obowiązuje:

- utrzymanie historycznej formy architektonicznej obiektu (gabaryty, forma dachu i rodzaj pokrycia, kompozycja i wystrój elewacji, forma stolarki okiennej i drzwiowej);
- zapewnienie zachowania walorów funkcjonalnych i użytkowych obiektu;
- zagospodarowanie na nowe funkcje przy utrzymaniu walorów zabytkowych;
- opracowanie dokumentacji konserwatorskiej obiektu w przypadku jego rozbiórki;
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dotyczącymi ochrony zabytków.

Obiekty należące do własności Gminy Włocławek

Struktura własnościowa obiektów zabytkowych ujętych w GEZ jest niejednokrotnie złożona. Gmina Włocławek jest właścicielem następujących obiektów:

1. Dębice, krzyż przydrożny, po 1945, wymiana po 1980, dz. nr 128/1;
2. Józefowo, krzyż przydrożny, l. 20-te XX w., remont po 1970, dz. nr 203;
3. Kruszyn, park podworski, XIX w. 2 poł.;
4. Kruszynek, dwór, XIX w. poł. ok.;
5. Kruszynek, pozostałości parku dworskiego, XIX w. 2 poł. – współwłasność;
6. Ładne (Mursk), cmentarz ewangelicki (nagrobki historyczne, starodrzew), 1900 – 1920;
7. Ładne (Mursk), brama cmentarna, 1920 ok.;
8. Ładne – Józefowo, krzyż przydrożny, l. 20-te XX w., remont po 1968, dz. nr 203;
9. Smólnik, szkoła, 1929 r.;
10. Smólnik, dom nauczyciela, 1929 r. - współwłasność;
11. Smólnik, budynek gospodarczy przy domu nauczyciela, 1929 r. - współwłasność;
12. Warząchewka Polska, szkoła, 1959.

Dla ww. obiektów prowadzone są sukcesywne prace remontowe i modernizacyjne w miarę możliwości finansowych gminy.

Fot. 6. Szkoła Podstawowa SPSP w Warząchewce Polskiej

Źródło: www.facebook.com/warzachewka/

Obiekty sakralne

Kościóły to obiekty publiczne, kultu religijnego, ważne dla lokalnej społeczności. Od wieków stanowią centra nie tylko życia duchowego, ale także społecznego i informacyjnego. W przeszłości fundowane przez właścicieli danych miejscowości, obecnie utrzymywane z datków parafian oraz dotacji na prace remontowe i konserwatorskie. Wznoszone często na wzniesieniach, wokół nich lokowano cmentarze. Ich budowa stanowiła poważne wyzwanie dla całej społeczności, począwszy od inwestora, architekta, plebana przez budowniczych, skończywszy na zwykłych mieszkańcach, którzy często pomagali przy prostych pracach. Do dzisiaj stanowią ważne miejsca w krajobrazie kulturowym miejscowości, prezentują dominanty przestrzenne i wysokościowe, a ich sylwety wyróżniają się na tle pozostałego budownictwa.

Na terenie Gminy Włocławek znajdują się 2 zabytkowe obiekty sakralne. Kościół w Kruszynie stanowi samodzielną parafię, która liczy ok. 3 740 wiernych. Kaplica w Modzerowie jest filialem i podlega pod parafię Matki Bożej Fatimskiej we Włocławku. Msze święte są tu odprawiane raz w tygodniu w

niedziele o godz. 10:30. Są to obiekty wybudowane z cegły czerwonej, wybudowane w XX w. Ich stan jest zróżnicowany. Kaplica w Modzerowie wymaga prac renowacyjnych, zaś kościół w Kruszynie jest na bieżąco remontowany. W ostatnich latach proboszczowie parafii wraz z radami parafialnymi i wiernymi prowadzą szereg działań mających na celu konserwację kościołów. Pozyskiwane są środki zewnętrzne, zbierane są datki własne. Dawna kaplica ewangelicka charakteryzuje się ślusarką okienną nawiązującą do nurtu secesyjnego, zaś wieżyczka na dzwonnicy, jak i sterczyny są charakterystyczne dla neogotyku. Z kolei dla kościoła w Kruszynie charakterystyczna jest fasada kościoła nawiązująca do form barokowych, szczególnie ozdobny szczyt, w którym znajdują się spływy wolutowe, lizeny, gzymsy, płyciny, masywne sterczyny, blenda oraz wieńczący tympanon. Ww. elementy w obydwu świątyniach są niezwykle cenne i należy je zachować.

Ponadto na terenie Gminy Włocławek znajduje się kościół parafialny w Smólniku, który zbudowany został w latach 1969 – 1974 w duchu modernizmu. Kościół pod wezwaniem św. Bartłomieja wybudowano z cegły i betonu, dach pokryto blachą. We wnętrzu znajduje się ołtarz i ambona wykonane z marmuru. Posadzki też są marmurowe. Główną ścianę zdobi płaskorzeźba o tematyce eucharystycznej, wykonana w ceramice przez artystę plastyka Antoniego Piotra Bisagę z Włocławka. Kościół o ciekawej i formie architektonicznej stanowi przykład charakterystycznych rozwiązań z 2 poł. XX w. Jego poszczególne elementy zostały świadomie wkomponowane w architekturę sakralną. Należy rozważyć ujęcie kościoła w Smólniku w gminnej ewidencji zabytków jako przykład modernistycznej świątyni wiejskiej.

Tabela 8. Zabytkowe obiekty sakralne

Lp.	Miejscowość	Kościół	Czas powstania	Styl	Materiał	Stan zachowania	Wpis do rejestru
1	Kruszyn	kościół paraf rzymskokatolicki pw. św. MB Królowej Polski	1955-1957	neobarok	cegła czerwona	bardzo dobry	nie
2	Modzerowo	kaplica ewangelicka, ob. filialna rzymskokatolicka p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP	1934	neogotyck/secesja	cegła czerwona	dostateczny	nie

Źródło: opracowanie własne

Fot. 7. Dawna kaplica ewangelicka w Modzerowie

Źródło: fotografia własna

Cmentarze

Zabytkowe cmentarze będące jednocześnie założeniami przestrzennymi (uporządkowanymi lub swobodnymi) stanowią wyraz przeszłości, są miejscem upamiętnienia przodków danej społeczności. Jako miejsca historyczne na stałe wpisały się w krajobraz danej miejscowości, są nośnikami tradycji i wierzeń. Od zawsze otaczane były czcią i powagą. Każdy cmentarz posiada swoją indywidualną formę ze względu na wielkość, rozplanowanie, położenie topograficzne, wykorzystane materiały oraz poszczególne elementy, takie jak: historyczne nagrobki, mogiły, grobowce, roślinność, rozplanowanie kwater, ogrodzenia z bramami, a także dodatkowe elementy jak krzyże, kostnice, czy kaplice cmentarne. W granicach cmentarzy sadzono drzewa, które niejednokrotnie wyznaczały ich granice oraz pozostałą charakterystyczną roślinność cmentarną, np. bluszcze. Zabytkowe nekropolie są nie tylko miejscem pochówku zmarłych, ale także świadkiem zachodzących przemian w sztuce sepulkralnej.

W gminnej ewidencji zabytków znalazły się 2 zabytkowe cmentarze. Jest to cmentarz rzymsko-katolicki w Kruszynie oraz cmentarz ewangelicki w Mursku. Starszym jest cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki w Kruszynie datowany na 3 ćw. XIX w. Na jego obszarze zachowany został drzewostan, układ kwater, aleja główna oraz kilka zabytkowych nagrobków. Wejście na cmentarz stanowi zabytkowa, ceglana brama z 1889 r. Cmentarz został powiększony o część południową - dz. nr 150/4, która obecnie wypełniona jest niemal w połowie. Z kolei cmentarz ewangelicki w Mursku został zachowany częściowo. Znajduje się tu zabytkowa brama z napisem w języku niemieckim: „Bedenke, Mensch, das Ende, bedenke deinen Tod!” (Zastanawiaj się, człowieku, nad końcem, zastanawiaj się nad swoją śmiercią). W 2012 r. odnotowano na cmentarzu 9 nagrobków kamiennych i kilkanaście mogił ziemnych. Na cmentarzu zachował się także drewniany krzyż znajdujący się na końcu alei głównej. Cmentarz znajduje się na znacznym wzniesieniu, jest pozostałością po osadnictwie niemieckim. Zachodni osadnicy przeprowadzili się w okolice Włocławka głównie po drugim rozbiórze Polski (1793 r.), kiedy ziemie te włączono pod zabór pruski. Cmentarz ten przynależał do nieistniejącego dziś kościoła w Ładnem, znajdującego się po drugiej stronie drogi, naprzeciw nekropolii. Wraz z końcem II wojny światowej cmentarz w Mursku przestał pełnić swoją funkcję. Od 2010 r. przy współudziale mieszkańców trwają na nim systematyczne prace porządkowe. Przy cmentarzu ustawiono tablicę informacyjną, która została częściowo zniszczona. Cmentarz ten został zamknięty o czym mowa w Uchwale nr K/VIII/9/22 Konsystorza Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP z dnia 8 czerwca 2022 r. w sprawie zamknięcia dawnego cmentarza ewangelickiego w Mursku. Konsystorz postanowił zamknąć dawny cmentarz ewangelicki położony na działce o numerze ewid. 169 w miejscowości Mursk, stanowiącej własność Gminy Włocławek.

Oprócz ww. cmentarzy należy wspomnieć również o znajdującym się na terenie Gminy Włocławek lapidarium z nagrobków z cmentarzy zalanych wsi podczas budowy zalewu włocławskiego. Lapidarium utworzono ok. 1966 r. i mieści się na terenie cmentarza komunalnego w Zuzułce. Są tu nagrobki katolickie i ewangelickie m. in. z Wistki Szlacheckiej, Dębu Wielkiego, Modzerowa i Krzywej Góry. Ponadto na terenie gminy znajduje się cmentarz rzymsko-katolicki w miejscowości Pińczata datowany na 1990 r., a także cmentarz ewangelicki w Świętosławiu, który zaznaczony jest na mapach przedwojennych.

Tabela 9. Zabytkowe cmentarze

Lp.	Miejscowość	Cmentarz	Czas powstania	Powierz. (ha)	Stan zachowania	Nr ewid. działki	Wpis do rejestru
1	Kruszyn	cmentarz parafialny rzymskokatolicki (nagrobki historyczne, starodrzew)	3 ćw. XIX w.	ok. 1,7	bardzo dobry	145, 150/4	nie
2	Ładne (Mursk)	cmentarz ewangelicki (nagrobki historyczne, starodrzew)	1900 – 1920	ok. 0,48	dostateczny	169	nie

Źródło: opracowanie własne

Fot. 8. Cmentarz ewangelicki w Mursku

Źródło: fotografia własna

Kapliczki, figury, krzyże przydrożne

Kapliczki to obiekty kultu religijnego należące do obiektów małej architektury. Usytuowane są zazwyczaj przy skrzyżowaniach lub przy drogach głównych. Niejednokrotnie stoi za nimi burzliwa i długa historia. Budowane były w podzięce, np. za ocalenie podczas wojny lub były wyrazem pobożności fundatorów. Mieszkańcy poszczególnych wsi dbają o ich stan, gromadzą się i modlą się przy nich szczególnie w miesiącu maryjnym - maju. Mogą przybierać różne formy i kształty, jak i być wybudowane z różnych materiałów. Ich otoczeniem może być starannie dobrana roślinność, ogrodzenia, kolorowe wstążki, czy flagi.

Obiekty te są aż 25% wszystkich zabytków występujących w gminnej ewidencji zabytków, tj. 30 obiektów. Zabytki te należą do obiektów małej architektury i usytuowane są zazwyczaj przy skrzyżowaniach lub przy drogach głównych. Ich czas powstania szacuje się głównie na lata 20. i 30. XX w. Ogólny stan ich zachowania należy określić jako dobry. Żaden z analizowanych obiektów w tej grupie nie jest wpisany do rejestru zabytków. Na terenie Gminy Włocławek, podobnie jak i na terenie całych Kujaw kapliczki budowano na początku i końcu wsi. Powyższą teorię potwierdza rozmieszczenie kapliczek w Kruszyne.

Fot. 9. Kapliczka przydrożna NMP w Łagiewnikach

Źródło: fotografia własna

Parki i aleje

Zabytkowe założenia zieleni zakładane były tuż przy obiektach rezydencjonalnych. Stanowiły odskocznnię od codzienności dla właścicieli majątków, były miejscem ukojenia i osobliwym spotkaniem z naturą. Założenia te projektowane były przez specjalistów, często musiały być wkomponowane w lokalną topografię, np. ciek wodny, wzniesienia, zbiorniki wodne, ciągi komunikacyjne. Częścią parków były aleje i szpalery wysadzone przy drogach prowadzących do dworu. Zachowane parki na stałe wpisały się w krajobraz danych miejscowości. Znajdujący się na obszarach parków starodrzew stanowi przykład zachowanych form historycznych roślinności, które są niezwykle cenne dla lokalnego mikroklimatu. Inną formą zaprojektowanych form zieleni są aleje drzewne, które spełniały zarówno funkcję ozdobną w krajobrazie, regulowały gospodarkę wodną, jak zmniejszały trud podróży w upały. Drzewa przy ciągach komunikacyjnych sadzone były przez właścicieli majątków dworskich i bezpośrednio prowadziły do miejsca ich zamieszkania, łącząc się niejednokrotnie z parkami przydworskimi.

Na terenie Gminy Włocławek odnotowano 7 parków dworskich. Ogólnodostępny park występuje jedynie w Kruszynie, pozostałe w większości znajdują się we własności prywatnej i nie są dostępne społecznie. Największym i najbardziej okazałym założeniem jest park w Dębicach. Charakteryzowane parki powstały głównie w XIX w. Do XVIII – wiecznych założeń zieleni należy zaliczyć park w Dębicach oraz park w Wistce Królewskiej. Cztery z siedmiu parków znajdują się w rejestrze zabytków. Park w Dębicach jest największym historycznym założeniem zieleni na terenie gminy. Powiększany był w kilku etapach, należy do jednych z najstarszych założeń zieleni w gminie. Znajdują się tu aleje grabowe, a także liczne klony i rzadziej występujące jesiony, jego stan należy ocenić jako zły ze względu na liczne i gęsto występujące samosiewy. W Kruszynku park został zniszczony, zachował się jedynie fragment drzewostanu przed frontem dworu. Założenie parkowe w Kruszynie przetrwało w szczątkowej formie, obecnie na jego terenie znajduje się boisko piłkarskie. Z kolei w Nowej Wsi park dworski został w większości zatarty, zatarty układ kompozycyjny, zachowany głównie w części zachodniej. Park dworski w Smółsku należy uznać za najlepiej zachowany. Jego stan ocenia się na bardzo dobry. Jest na bieżąco pielęgnowany i monitorowany, układ zasadniczy został zachowany. Zaprojektowany został w formie krajobrazowo-klasycystycznej. Na jego terenie znajduje się staw o pow. ok. 1 ha. Park w Świętosławiu należy do parków krajobrazowych z częściowo zatartą czytelnością układu. Miejsce to widoczne jest jedynie z daleka. Założenie parkowe w Wistce Królewskiej zostało zaprojektowane w stylu krajobrazowo-klasycystycznym. Układ parku w większości został zachowany, jego stan należy ocenić

na dobry. W żadnym z ww. założeń nie odnotowuje się pomników przyrody. Ponadto na terenie Gminy Włocławek, w gminnej ewidencji zabytków odnotowuje się zabytkową aleję kasztanową na trasie Kruszynek – Choceń, pozostałości alei lipowej w Świętosławiu.

Tabela 10. Parki i aleje

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Powierzchnia (ha)	Wpis do rejstru
1	Dębice	park dworski	XVIII, XIX, XX w.	10 – pierwotna 8 – aktualna	tak
2	Kruszyn	park podworski	XIX w. 2 poł.	10,76 – pierwotna 1,0 – aktualna	nie
3	Kruszynek	pozostałości parku dworskiego	XIX w. 2 poł.	6,1 – pierwotna 0,65 – aktualna	nie
4	Nowa Wieś	park podworski	XIX w. 2 poł.	1,31	nie
5	Smólsk	park dworski	XIX w. 1 poł.	5	tak
6	Świętosław	park dworski	XIX w. 1 poł.	2,93	tak
7	Wistka Królewska	park dworski	XVIII w. 2 poł.	1,03	tak

Źródło: opracowanie własne

Fot. 10. Park w Smólsku

Źródło: fotografia własna

Dwory

Dwory nierozzerwalnie związane są z majątkami, dobrami oraz pozostałymi obiektami wokół nich. Otaczane były parkami krajobrazowymi oraz stanowiły funkcje reprezentatywne. Przy nich stawiano gospodarcze budynki folwarczne, dalej domy pracownicze. Były jednocześnie miejscem zamieszkania, miejscem towarzyskim na bale i przyjęcia, a także miejscem przyjmowania ważnych gości i osobistości, w tym w celach biznesowych. Wielkość i wygląd świadczyły o sytuacji materialnej gospodarzy.

Na terenie Gminy Włocławek znajduje się 5 zachowanych dworów. Są to skromne obiekty rezydencjonalne o randze lokalnej. Najbardziej okazałym obiektem jest dwór w Smólsku, który zbudowany został na wzór willi palladiańskiej. Jest to jedyny obiekt rezydencjonalny, którego stan należy ocenić na bardzo dobry. Charakteryzowane obiekty to budynki otynkowane, wybudowane głównie w XIX w. Jedynie dwór w Świętosławiu posiada starszą genezę. Ogólny stan dawnych obiektów pańskich należy ocenić jako dostateczny. W najgorszym stanie jest dwór w Wistce Królewskiej, który wymaga pilnych działań naprawczych. Jedynie dwór Kruszynek nie został wpisany do rejestru zabytków spośród wszystkich charakteryzowanych dworów. Jest to jednocześnie obiekt, który wyróżnia się spośród innych swoją stylistyką, tj. zachowanym portykiem o trzech ostrołukowych otworach arkadkowych, ze zwieńczeniem sterczynowym zakończonym czterema krenelazami.

Tabela 11. Dwory

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Adres	Datowanie	Styl	Stan zachowania	Materiał
1	Dębice	dwór	48	XIX w. poł. ok.	neoklasycyzm	zły	tynkowany
2	Kruszynek	dwór	44	XIX w. poł. ok.	neogotycki	dostateczny	tynkowany, cegła czerwona
3	Smólsk	dwór	43	XIX w. 2 ćw.	willa palladiańska	bardzo dobry	tynkowany
4	Świętosław	dwór murowano- drewniany	1, 1a	XVIII/XIX w.	klasycyzm	dostateczny	tynkowany
5	Wistka Królewska	dwór	bez nr, dz. nr 25/20	XIX w. poł. ok.	późny klasycyzm	bardzo zły	tynkowany

Źródło: opracowanie własne

Pozostałe zabytki w GEZ

W gminnej ewidencji zabytków oprócz ww. charakterystycznych grup zabytków znajdują się także budynki mieszkalne w ilości 29 domów, w tym czworaki pofolwarczne, dawna rządcówka, leśniczówka, organistówka, czy reprezentatywny budynek plebani w Kruszyńcu, który odznacza się na tle pozostałych domów w Kruszyńcu. Jest to budynek dwukondygnacyjny z charakterystycznym dachem łamanym polskim kryty blachą. Domy w Kruszyńcu, Dębicach i Humlinie to obiekty tynkowane. W pozostałych miejscowościach historyczne budynki mieszkalne ujęte w GEZ to domy drewniane.

Fot. 11. Plebania w Kruszyńcu

Źródło: fotografia własna

W GEZ znajdują się również budynki gospodarcze, w tym obiekty gospodarcze, folwarczne, takie jak: spichlerze w Dębicach, Humlinie i Świętosławiu, czy kuźnia, stajnia, stodoły i obory w Świętosławiu. Osobną grupę zabytków stanowią obiekty techniki – kaszarnia i młyn wodny, ob. elektryczny w m. Józefowo – Potok. Wśród zabytków ewidencyjnych wymienić można także liczne ogrodzenia i bramy: kościoła w Kruszyńcu, cmentarne w Ładnem i Kruszyńcu, w Świętosławiu przy folwarku, czy brama do dawnej kaplicy ewangelickiej w Modzerowie. Na obszarze Gminy Włocławek znajdują się również placówki edukacyjne, które także zostały zaliczone jako warte zachowania obiekty: Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi w Smólniku oraz Szkoła Podstawowa SPSK Im. Bł. Ks. Franciszka Drzewieckiego w Warząchewce Polskiej. Do dawnych budynków, w których znajdowały się szkoły zalicza się: dom wielorodzinny przy ul. Wrocławskiej 6 z 1930 r. w Kruszyńcu oraz dom z 1896 r. w miejscowości Ładne, w którym znajdowała się szkoła i zbór ewangelicki. Na uwagę zasługuje również zespół dworca kolejowego w Warząchewce Polskiej z budynkiem dworca, budynkami gospodarczymi i

szaletem. Obecnie budynek dworca zaadaptowany został na funkcję mieszkalną, jednak linia kolejowa i przystanek w Warząchewce funkcjonuje nadal. Z miejscowości kursują bezpośrednie połączenia do: Inowrocławia, Kutna, Łodzi, Bydgoszczy, Torunia, Włocławka, czy Kalisk Kujawskich. Budynek dworca kolejowego jest jedynym tego typu obiektem na terenie gminy i charakteryzuje się wysokim, spadzistym dachem czteropołaciowym i portykiem dwukolumnowym.

Fot. 12. Budynek dawnego dworca w Warząchewce Polskiej

Źródło: fotografia własna

Gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego, a zatem mogą być z niej wyłączone, jak i włączane nowe obiekty.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

W podrozdziale 5.5. wskazano zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, którymi są obiekty wpisane do rejestru zabytków. Obiekty te stanowią pewien wyróżnik na tle innych w regionie, przez co ich identyfikacja nie stanowi większego problemu, szczególnie dla miejscowej społeczności. Zabytki te posiadają wysokie walory artystyczne i historyczne. Ich obecność na stałe wpisała się w krajobraz gminy, są dla niej charakterystyczne i niepowtarzalne, jednocześnie związane czasem, miejscem i otaczającą przestrzenią. Poniżej krótko scharakteryzowano najważniejsze obiekty zabytkowe (zabytki rejestrowe) z terenu gminy oraz przedstawiono ich fotografie. Niewątpliwie najbardziej okazałymi i najważniejszymi obiektami z terenu gminy są zespoły dworsko-parkowe oraz drewniany dom w Skokach Dużych.

Dębice – dwór

Pierwotny, drewniany dwór w Dębicach z końca XVIII w. wraz z folwarkami w Poddębicach i Kruszynku stanowił własność Stefana Radoszewskiego herbu Oksza. Od 1790 r. Radoszewice przechodzą we własność Ludwika Sokołowskiej z domu Radoszewskiej. W 1820 r. dwór w Dębicach odziedziczyli synowie Ludwika i Michała – Ludwik oraz Józef Sokołowscy. Od 1834 r. właścicielką majątku była Ludwika z Mniewskich Sokołowska. Rozbudowa dworu miała miejsce w 1855 r. za czasów Stanisława Mierzwińskiego – właściciela Dębic. Od 1866 r. drogą licytacji właścicielem dóbr ziemskich został Hugon Haack – właściciel fabryki narzędzi rolniczych we Włocławku. W 1902 r. jego córka – Maria Elwira Haack wybudowała zachodnie skrzydło dworu. W 1927 r. dobrami władał Włodzimierz Haack – syn Artura i Ireny Haack. Do 1945 r. dobra pozostają w rękach rodu Haack. Po II wojnie światowej dwór przejął Skarb Państwa. W latach 1989-1991 miejsce miał generalny remont wschodniej części dworu. Budynek znajduje się obecnie we własności prywatnej.

Architektonicznie jest to budynek murowany, częściowo drewniany, całościowo otynkowany, złożony z dwóch brył. Dwór składa się z dwóch brył: nowszej zachodniej oraz starszej centralnej i wschodniej. Część zachodnia dwukondygnacyjna z dachem kopertowym. Część centralna i wschodnia jednokondygnacyjna z centralnie umieszczonym ryzalitem dwukondygnacyjnym, z dachem dwuspadowy. Całość posadowiona na wyodrębnionej podmurówce, podpiwniczona z niewielkimi okienkami w tej części budynku. Dach kryty całościowo papą. Liczne elementy dekoracyjne: płyciny, opaski okienne, odcinkowe gzymsy nadokienne, boniowanie, gzyms wieńczący i międzykondygnacyjny. Zachowana trójpolowa i czteropolowa, drewniana stolarka okienna. W ryzalicie balkon z balustradą trałkową. Kubatura budynku wynosi 4 753 m³, a powierzchnia 450 m². Obiekt o cechach neoklasycystycznych

Fot. 13. Dwór w Dębicach

Źródło: fotografia własna

Skoki Duże – dom drewniany

Chałupa drewniana nr 4 w miejscowości Skoki Duże wybudowana została ok. 1845-1850 r. przez Antoniego Olewnika (lub Olejnika) i była w posiadaniu tej rodziny do 1976 r. Było to zamożne gospodarstwo o czym świadczą licznie występujące tu drewniane budynki gospodarcze: stajnia, obora z chlewem, dwie stodoły oraz drewnutnia. W 1984 r. rozebrano drugą stodołę, która znajdowała się poza obrębem zagrody. Obecnie na terenie zagrody zachował się tylko budynek mieszkalny, który jest oznakowany biało-niebieską szachownicą (zabytek wpisany do rejestru zabytków), a także zabezpieczony instalacją odgromową, monitoringiem i alarmem. W karcie ewidencji zabytku z 1985 r. widnieje informacja, iż dom miałby być przeniesiony do skansenu w Kłóbce. Pomiędzy 2021 r., a 2018 r. obiekt przeszedł generalne prace remontowo-konserwatorskie. Budynek znajduje się we własności Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku.

Budynek mieszkalny jednokondygnacyjny z poddaszem, 3-osiowy od strony fasady, wolnostojący, symetryczny, wybudowany z drewnianych bierwion w konstrukcji wieńcowej z wystającymi ostatkami zakończonymi „na jaskółczy ogon”, ustawiony kalenicowo. Obiekt posadowiony na drewnianej podwalinie i kamieniach polnych, dach dwuspadowy, kryty strzechą, w centralnej części obiektu otwór kominowy z wystającym ceglany kominem. Stolarka drzwiowa drewniana, jednoskrzydłowa, złożona z desek formujących romby. Stolarka okienna drewniana, sześciopolowa z zachowaną rytmiką rozmieszczenia, wymiarem i kształtem. W elewacjach bocznych okapniki, widoczne oboknie i odrzwia. Kubatura budynku wynosi 477 m³, a powierzchnia 106 m². Obiekt o bardzo dużych wartościach historyczno-artystycznych stanowiący przykład bogatej chaty kujawskiej z poł. XIX w. Jest to jedyny

tego typu (drewniany dom o konstrukcji wieńcowej kryty strzechą) zachowany budynek na terenie Gminy Włocławek, jak i w okolicy znajdujący się w pierwotnym położeniu.

Fot. 14. Dom drewniany w Skokach Dużych

Źródło: fotografia własna

Smólsk - dwór

Obecny dwór zbudowano najprawdopodobniej ok. 1810 r. Majątek w tym czasie należał do Marii z Wodzińskich Sokołowskiej herbu Pomian. Własnością zarządzał Jan Sokołowski. Od 1842 r. właścicielami zostali Piotr Mielęcki i Wanda Mielęcka z domu Sokołowska. W 1865 r. majątek przejmuje Jan Mielęcki. Od 1874 r. dwór należy do Heleny z Morzyńskich Woydy, a następnie do Jana i Lucyny Woydów. Ok. końca XIX w. lub pocz. XX w. dwór ulega pożarowi i w tym też czasie zostaje przekształcony i odnowiony. Kolejnym nabywcą dworu w 1917 r. zostaje Stefan-Zygmunt Olszakowski i Joanna z Kosińskich Olszakowa. Po II wojnie światowej dwór przeszedł na Skarb Państwa. W latach 1956-1958 przeprowadzono kapitalny remont budynku z przeznaczeniem na szkołę. W 2004 r. dwór zakupiła osoba prywatna, która przywróciła obiektowi dawny blask. Obecnie pełni funkcję mieszkalną i należy do osoby prywatnej.

Budynek mieszkalny dwukondygnacyjny z poddaszem, wolnostojący, symetryczny, otynkowany całościowo. Obiekt wzniesiony na wysokiej, wyodrębnionej podmurówce, podpiwniczony z niewielkimi okienkami w tej części budynku, dach czterospadowy o małym kącie nachylenia połaci kryty blachą płaską. Stolarki wymienione, współczesne. Liczne podziały pionowe i poziome obiektu, gzymsy tynkowane, lizeny, pilastru, kolumny, blendy i wnęki. W jednej z elewacji portyk dwukolumnowy z kolumnami doryckimi i abakusem oraz wnęką, w której znajduje się wejście boczne, stolarka drzwiowa z nadświetlem powyżej, ujęta opaską. Wejście główne ujęte w absydzie, do którego prowadzą schody jednobiegowe. Kubatura budynku wynosi 1 761 m³, a powierzchnia 391 m². Obiekt w typie willi palladiańskiej (klasycyzm).

Fot. 15. Dwór w Smólsku

Źródło: fotografia własna

Świętosław - dwór

W 1779 r. dobra w Świętosławiu należą do Piotra Pinińskiego i jego żony Heleny z Działyńskich. Wybudowali oni dwór drewniany w Świętosławiu wraz z budynkami folwarku. Ok. 1804 r. majątek odziedziczony został przez Romualda i Karola Pinińskich. W 1818 r. folwark wraz z dworem zakupił Teodor Chrzęszczewski za sumę 140 tys. zł. Ok. 1832 r. nastąpiła kolejna zmiana właściciela- miejsce to przejął Christian Wilhelm Krieger. Następnymi właścicielami byli: od 1855 r. August Krieger, od 1879 r. Juliusz Konstanty Krieger, a od 1920 r. Henryk Krieger. Wtedy też nastąpiła gruntowna przebudowa dworu. W okresie międzywojennym dwór był wielokrotnie przebudowywany. Do 1945 r. cały czas w posiadaniu rodziny Kriegerów. Po II wojnie światowej w wyniku reformy rolnej dwór przekazano w użytkowanie Państwowemu Zakładowi Hodowli Roślin. Wtedy też został przebudowany. Zachodnie skrzydło odbudowano na starych fundamentach – otrzymało nową formę. Obiekt stanowi obecnie własność Skarbu Państwa – KOWR.

Architektonicznie jest to budynek drewniano-murowany, złożony z dwóch brył. Pierwotnie był to jednokondygnacyjny budynek z dachem czterospadowym, z gankiem zamkniętym, najprawdopodobniej symetryczny i 9-osiowy. Część zachodnia została przebudowana i podwyższona o dodatkową kondygnację. W tej części budynku znajduje się również osobne wejście. Całość posadowiona na wyodrębnionej podmurówce, podpiwniczona z niewielkimi okienkami w tej części budynku. Dach kryty całościowo dachówką holenderką. W części zachodniej liczne elementy dekoracyjne: płyciny, opaski okienne, odcinkowe gzymsy nadokienne, lizeny narożne, boniowanie, gzyms wieńczący i międzykondygnacyjny. Zachowana czteropolowa, drewniana stolarka okienna. Od strony południowej balkon z balustradą trałkową. Kubatura budynku wynosi 1 828 m³, a powierzchnia 413 m². Obiekt o cechach klasycystycznych – środkowa część obiektu.

Fot. 16. Dwór w Świątosławiu

Źródło: fotografia własna

Wistka Królewska – dwór

Dwór wybudowany został tuż przed 1866 r., kiedy to wydzielono folwark Wistka Królewska od dóbr ziemskich Duninów. Ich właścicielem był Karol Albert baron von Ike, a od 1866 r. jego syn Ferdynand. W 1874 r. dwór z majątkiem zakupiła jego siostra – Szarlotta. W 1916 r. dobra wraz z dworem odziedziczył Fryderyk Wilhelm – syn Szarlotty–Elżbiety baronowej von Maltzahn. W wyniku zadłużenia gospodarstwa, w 1926 r. majątek wraz z dworem wystawiono na licytację. Zakupu dokonała rodzina Mejsner 6 czerwca 1928 r. za kwotę 123 000,00 zł. W 1944 r. dwór wraz z dobrami przeszedł na rzecz Skarbu Państwa. Znajdowała się tu kolejno: Szkoła Podstawowa, siedziba Gminnej Rady Narodowej, Ośrodek Zdrowia. Obiekt obecnie niezamieszkały, popadający w ruinę. Ostatni remont przeprowadzono w 1960 r., stanowi obecnie własność prywatną.

Architektonicznie jest to budynek jednokondygnacyjny z poddaszem użytkowym, 9-osiowy od strony fasady, wolnostojący, symetryczny, wybudowany z cegły czerwonej i otynkowany. Obiekt wzniesiony na wyodrębnionej podmurówce, podpiwniczony z niewielkimi okienkami w tej części budynku, dach dwuspadowy kryty dachówką holenderką, widoczne dwa kominy, w połaci dachowej lukarny. Wejście główne w osi piątej. Stolarka okienna i drzwiowa zniszczone z zachowaną rytmiką rozmieszczenia. Widoczny portyk czterokolumnowy z głowicami jońskimi, powyżej trójosiowa facjata zwieńczona trójkątnym tympanonem. Z pozostałych elementów dekoracyjnych wyróżnić można lizeny, oculusy, gzymsy, płyciny, opaski okienne, odcinkowe gzymsy nadokienne, czy balustradę trałkową. W skrajnych osiach fasady pseudo-alkierze. Kubatura budynku wynosi 3 253 m³, a powierzchnia 396 m². Obiekt o cechach późnoklasycystycznych.

Fot. 17. Dwór w Wistce Królewskiej

Źródło: fotografia własna

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT

Ocenę stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Włocławek przeprowadzono za pomocą analizy SWOT, w której wskazano mocne i słabe strony, a także szanse i zagrożenia. Poniższe zapisy przedstawione w układzie tabelarycznym wynikają z analizy dokumentów programowych na szczeblu gminnym, wizji terenowej oraz własnych wywodów i spostrzeżeń. Ogółem, jest to cały zbiór wniosków odnoszący się do zasobu kulturowego Gminy Włocławek. Analiza SWOT ma na celu wyłonienie określonych założeń projektowych.

Tabela 12. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy

Szanse	Zagrożenia
1. Wykorzystanie środków zewnętrznych na finansowanie prac przy obiektach zabytkowych.	1. Powolna degradacja części obiektów zabytkowych występujących na terenie gminy.
2. Wykorzystanie potencjału obiektów zabytkowych.	2. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań przyrody: huragany, grad, burze, upały.
3. Opracowanie kart adresowych gminnej ewidencji zabytków nieruchomych i archeologicznych.	3. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań człowieka: podpalenia, rabunek, dewastacja.
4. Przystąpienie do prac remontowych i konserwatorskich mających na celu polepszenie stanu zabytków.	4. Zagrożenie dla stanowisk archeologicznych poprzez głęboką orkę, nielegalnych poszukiwaczy.
5. Zwiększenie ochrony najważniejszych zabytków poprzez nowe wpisy do rejestru zabytków.	5. Szybki rozwój budownictwa mieszkalnego – presja inwestorów mogąca prowadzić do zatarcia historycznych cech krajobrazu kulturowego.
6. Konsekwentna i długofalowa polityka na rzecz ochrony zabytków oparta na opracowanej dokumentacji.	6. Kosztowne i rosnące wydatki na prace przy obiektach zabytkowych.
7. Corocznie organizowane konkursy na szczeblu powiatu w sprawie dotacji na zabytki.	7. Zawężony rynek specjalistów zajmujących się pracami remontowymi przy zabytkach.
8. Zapoczątkowane zmiany w systemie planowania przestrzennego.	8. Niezrozumienie społeczne dotyczące tematyki zabytków.
9. Poprawa integracji mieszkańców oraz zwiększenie świadomości na temat dziedzictwa poprzez organizowanie imprez i festynów nawiązujących do lokalnych tradycji.	9. Nadrzędna funkcja prawa własności właścicieli nad prawem ochrony zabytków.
10. Lokalni inwestorzy wspierający dziedzictwo kulturowe gminy.	10. Samowolne działania przy zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich.
11. Rosnące zainteresowanie folklorem, historią, zabytkami i turystyką lokalną.	11. Brak aktualnej dokumentacji strategicznej odwołującej się do ochrony zabytków na poziomie powiatu.

12. Zachowanie zabytków na rzecz przyszłych pokoleń.	12. Zanikająca gwara, tradycje, obrzędy kujawskie na terenie gminy. 13. Niszczące cmentarze poewangelickie.
Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. Przyjęta zarządzeniem gminna ewidencja zabytków nieruchomych i archeologicznych. 2. Zaktualizowany dokument studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz uwzględnienie w nim zasad ochrony zabytków. 3. Występujące zabytki wpisane do rejestru zabytków. 4. Licznie występujące zespoły dworsko-parkowe. 5. Duża liczba zabytkowych kapliczek, krzyży i figur przydrożnych. 6. Zachowany i czytelny układ ruralistyczny Kruszyna. 7. Licznie zachowane przykłady dziedzictwa niematerialnego, np. chodzenie z kozą, potrawy lokalne, legendy, itp. 8. Działające KGW na rzecz dziedzictwa kulturowego, stowarzyszenia, zespoły folklorystyczne, itp. 9. Licznie występujące grupy zapustne. 10. Występujące historyczne szlaki handlowe: Łokietka, powstania styczniowego, handlowy do Kalisza, I Armii Wojska Polskiego, handlowy łączący Włocławek z traktem warszawsko-kaliskim. 11. Występujące szlaki turystyczne: Szlak czarny "Martyrologii", Szlak niebieski "Łącznikowy", Szlak żółty „Północny”, „Kujawski Szlak Ewangelicki”. 12. Zamieszczone informacje o historii gminy i jej zabytkach na stronie internetowej gminy. 13. Dobra lokalizacja – szerszy dostęp do wydarzeń kulturalnych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zły stan części obiektów zabytkowych, w sposób szczególnie większości dworów i parków. 2. Niezachowane założenia folwarczne, budynki, rozplanowanie i układ. 3. Niedostępność większości najważniejszych zabytków związana z własnością prywatną. 4. Brak uchwały w sprawie zasad finansowania prac remontowych i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych – brak możliwości udzielania wsparcia finansowego na zabytki. 5. Niewystarczające środki finansowe właścicieli zabytków na prace konserwatorskie i remontowe. 6. W większości nieoznakowane zabytki rejestrowe niebiesko-białą tablicą. 7. Niezachowane historyczne, zabytkowe ciągi komunikacyjne. 8. Znikoma liczba organizowanych imprez kulturalnych krzewiących postawy lokalne. 9. Utrudniony dostęp do zasobów bibliotecznych nawiązujących do lokalnego dziedzictwa.

Źródło: opracowanie własne

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenia projektowe zostały przedstawione w układzie: priorytet, kierunek działania, zadanie. Wypracowane priorytety są założeniem ogólnym, na który składają się kierunki działań. Na kierunki działań składają się z kolei zadania. Zadania są ostatnim elementem hierarchicznej piramidy będąc jej najmniejszą częścią wskazując najbardziej szczegółowe prace. Priorytety, kierunki i zadania określono w podrozdziałach rozdziału 7.

W art. 4. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wskazano że ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ponadto należy przypomnieć zapisy art. 87 ust.2 odwołujące się do celów GPOnZ:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dzięki zaangażowaniu władz gminy oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami możliwe było wypracowanie założeń projektowych. Te opracowane zostały na podstawie analizy stanu dziedzictwa kulturowego gminy, analizy SWOT, dokumentów strategicznych i planistycznych gminy, diagnozie gminnej ewidencji zabytków, stanu poszczególnych obiektów, a także doświadczeń nabytych w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym.

Zaproponowany spójny pakiet rozwiązań, jak i konkretnych zadań powinien przyczynić się do ogólnej poprawy stanu i wizerunku dziedzictwa kulturowego gminy. W sposób szczególny dotyczy to dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym zabytków z terenu gminy.

7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Wypracowane priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2024-2025 uwzględniają cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jednocześnie sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej.

Wyznaczono następujące priorytety:

- 1. Zachowanie kulturowego dziedzictwa gminy.**
- 2. Ochrona krajobrazu kulturowego i zachowanie ład przestrzennego.**
- 3. Edukacja mieszkańców i promocja gminy w oparciu o wartości kulturowe.**

7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Określono długofalowe kierunki działań (wykraczające często ponad 4-letni okres obowiązywania Programu) wraz z oczekiwanymi rezultatami. Mając na uwadze ciągłość wyznaczonych działań, celów i kierunków, które sformułowano w Gminny Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2020 – 2023, a także wypracowanych i odnoszących sukces metod i zakresów działań na rzecz dziedzictwa, wyznaczono następujące kierunki działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Włocławek na lata 2024-2027, które korespondują z wcześniejszymi, dodając jedynie kierunek 1.1.:

- 1.1. Poprawa stanu zabytków oraz zahamowanie ich degradacji.**
- 1.2. Monitorowanie dóbr kultury.**
- 1.3. Wykorzystanie zabytków dla rozwoju społeczno-gospodarczego.**
- 1.4. Innowacyjne metody w popularyzacji dziedzictwa kulturowego.**
- 2.1 Działania na rzecz zachowania ładu przestrzennego.**
- 2.2 Zahamowanie dewastacji zabytków i współpraca z ich właścicielami.**
- 3.1 Pogłębianie wiedzy społeczeństwa o dziedzictwie kulturowym.**
- 3.2 Popularyzacja i promocja zabytków.**
- 3.3 Aktywność lokalna mieszkańców na rzecz poszanowania dziedzictwa kulturowego.**

7.3 Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

W ramach wyznaczonych kierunków działań wskazano zadania wyznaczone na 4 lata obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek na lata 2024-2027. Zgodnie z art. 87 ust 5 z realizacji programu wójt sporządzi co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawi je radzie gminy. W związku z powyższym zaproponowane zadania podzielone na 2 etapy. Pierwszy na lata 2024-2025, za który opracowane zostanie sprawozdanie z początkiem 2026 r. oraz drugi przypadający na lata 2026-2027. Sporządzenie sprawozdania będzie miało kluczowy wpływ na realizację pozostałych zadań w latach 2026-2027.

Zadania w okresie 2024-2025 będą miały charakter przygotowawczy, zaś większość pozostałych zadań zrealizowana zostanie w latach 2026-2027. Dla części zadań wyznaczono 4-letni okres obowiązywania. Kolorem niebieskim zaznaczono okres realizacji, zaś kolor biały oznacza brak realizacji w danym etapie. W poniższej tabeli zaproponowano także kto będzie odpowiadał za wykonanie zadania. Nie jest to jednak podział obligatoryjny, ponieważ realizacja lub część realizacji danego zadania może odbyć się przy udziale/współudziale innych lub dodatkowych podmiotów, których nie można wskazać na obecnym etapie programowania. Niezmiernie ważnym jest współdziałanie władz Gminy z jej jednostkami organizacyjnymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami zaangażowanymi w realizację zadań.

Tabela 13. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Kierunki działań	Zadania	2024-2025	2026-2027	Realizator
Priorytet 1. Zachowanie kulturowego dziedzictwa gminy				
1.1 Poprawa stanu zabytków oraz zahamowanie ich degradacji	1. Budowa sceny letniej wraz z zagospodarowaniem terenu w Kruszynie na terenie parku dworskiego.			UG
	2. Przeprowadzenie prac renowacyjnych elewacji dworu w Kruszynku.			UG
	3. Prowadzenie bieżących prac pielęgnacyjnych i porządkowych na cmentarzu ewangelickim w Mursku.			UG
	4. Dokończenie wymiany posadzki i montażu ogrzewania podłogowego w Kościele Parafialnym pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w Kruszynie.			P
	5. Wymiana okien i instalacji elektrycznej w Kościele Parafialnym pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w Kruszynie.			P
1.2. Monitorowanie dóbr kultury	1. Opracowanie pełnej gminnej ewidencji zabytków – kart adresowych zabytków nieruchomych oraz stanowisk archeologicznych.			UG
	2. Włączenie do gminnej ewidencji zabytków kościoła w Smólniku oraz cmentarza w Świętosławiu.			UG
	3. Prowadzenie kontroli stanu technicznego oraz stanu zachowania obiektów będących we własności gminy.			UG
	4. Okresowe przeglądy kontrolne systemów antywłamaniowych, przeciwpożarowych zabytków własnych gminy.			UG
1.3. Wykorzystanie zabytków dla rozwoju społeczno-gospodarczego	1. Wspieranie rynku pracy związanego z dziedzictwem kulturowym.			UG
	2. Opracowanie planu ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych i jego bieżące monitorowanie.			UG
	3. Zwiększenie znaczenia zabytków w systemie organizacji pracy Urzędu Gminy.			UG
	4. Opracowanie szlaku turystycznego kapliczek i krzyży w Gminie Włocławek oraz ich promocja poprzez wydanie materiałów promocyjnych, broszur, ulotek z krótkim opisem historyczno-architektonicznym.			UG, GCK
1.4. Innowacyjne metody w popularyzacji dziedzictwa kulturowego	1. Rozbudowanie portalu internetowego gminy o dodatkowe opisy zabytków i regularną dokumentację fotograficzną.			UG
	2. Opracowanie mapy lokalizacyjnej zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków.			UG
	3. Stworzenie zakładki na stronie internetowej gminy, w której znajdowałyby się wszystkie poprzednie wersje gminnych programów opieki nad zabytkami, uchwał przyznających dotację na zabytki, czy zarządzeń zmieniających gminną ewidencję zabytków oraz jej systematyczne prowadzenie.			UG

	4. Umieszczanie na stronie internetowej gminy informacji dotyczących możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych ułatwiających właścicielom, a także zarządcą prawidłowe składanie wniosków.			UG
Priorytet 2. Ochrona krajobrazu kulturowego i zachowanie ładu przestrzennego				
2.1. Działania na rzecz zachowania ładu przestrzennego	1. Zachowanie charakteru zabudowy oraz kompozycji przestrzennej układu ruralistycznego Kruszyna.			UG
	2. Opracowanie nowych MPZP uwzględniających obiekty będące w gminnej ewidencji zabytków.			UG
	3. Spójna i konsekwentna polityka przestrzenna na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.			UG
2.2. Zahamowanie dewastacji zabytków i współpraca z ich właścicielami	1. Odnowienie kapliczek i krzyży przydrożnych.			UG
	2. Wsparcie na rzecz placówek edukacyjnych, które znajdują się w GEZ.			UG
	3. Przeprowadzenie kwesty na rzecz ratowania historycznych nagrobków na terenie zabytkowego cmentarza w Kruszynie i Mursku.			UG, W
	4. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków.			UG
	5. Podjęcie starań mających na celu przyjęcie uchwały w sprawie przyznawania dotacji celowych na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach oraz coroczne zabezpieczenie środków na ww. cel.			UG
	6. Wzmocnienie współpracy z Muzeum oraz omówienie zasad dostępności i zwiedzenia zabytkowej chaty drewnianej w Skokach Dużych.			UG
	7. Bieżący kontakt z właścicielami zabytków.			UG
Priorytet 3. Edukacja mieszkańców i promocja gminy w oparciu o wartości kulturowe				
3.1. Pogłębianie wiedzy społeczeństwa o dziedzictwie kulturowym	1. Doszkalanie pracowników urzędu w dziedzinie ochrony zabytków.			UG
	2. Wspieranie działań edukacyjnych w szkołach, organizacja dodatkowych zajęć dotyczących historii, zwyczajów, zachowanych pomników pamięci na terenie gminy.			UG, S
	3. Wspieranie wystaw, spotkań na temat historii regionu, dawnych i obecnych zabytków oraz ich organizacja.			UG, GCK
	4. Organizacja spotkań, prelekcji dla właścicieli obiektów zabytków – przedstawienie korzyści i obowiązków względem zabytków.			UG
	5. Szersze udostępnienie społeczne biblioteki gminnej i zasobów dot. historii gminy.			GBP
3.2. Popularyzacja i promocja zabytków	1. Organizacja wycieczek szkolnych do miejsc ciekawych turystycznie.			UG, S
	2. Organizowanie imprez i festynów nawiązujących do lokalnych tradycji.			UG, GCK
	3. Organizacja konkursów plastycznych, fotograficznych, muzycznych związanych z lokalną kulturą.			UG, GCK, S
	4. Opracowanie folderu promującego zabytki gminy lub innych publikacji, monografii gminnych.			UG, GCK
	5. Podjęcie działań mających na celu umieszczenie tabliczki „rejestrowy znak zabytku” na obiektach wpisanych do rejestru.			UG, St
3.3. Aktywność lokalna mieszkańców na rzecz	1. Wspieranie działań dotyczących podtrzymania dziedzictwa kulturowego na rzecz zespołów folklorystycznych, KGW, organizacji pozarządowych, itp.			UG

poszanowania dziedzictwa kulturowego	2. Wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz opieki nad zabytkowymi kapliczkami i krzyżami.			UG
	3. Wspieranie działań mających na celu kultywowanie lokalnej tradycji – „kujawskie chodzenie z kozą”. Popularyzacja grup zapustnych.			UG

Źródło: opracowanie własne

Realizatorzy, wykaz skrótów:

GBP – Gminna Biblioteka Publiczna, GCK – Gminne Centrum Kultury, P – Parafia, S – Szkoły, St – Starostwo, UG – Urząd Gminy, W – Wolontariusze.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy oraz pozostałych depozytariuszy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie gminnego programu opieki nad zabytkami, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wpis do rejestru zabytków, przyjęcie Zarządzeń w sprawie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
2. instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, aplikowanie o dofinansowanie, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz pożyczki, dotacje, subwencje, nagrody, a także stosowanie finansowania w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego);
3. instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, planach zagospodarowania, programach opieki nad zabytkami, itp. oraz pomiędzy dokumentami własnymi gminy. Ponadto współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków, urzędem marszałkowskim, starostwem, muzeum, parafiami, jednostkami własnymi gminy, właścicielami zabytków, pozostałymi organizacjami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami oraz współpraca ze wszystkimi realizatorami przypisanymi do zadań w Programie);
4. instrumentów kontrolnych (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sprawozdanie z realizacji Programu, opracowanie aktualizacji GPOnZ na lata 2028-2031).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Ustawodawca wymienił zadania związane z gminnym programem opieki nad zabytkami. Na podstawie ww. artykułu skonkretyzowano je poniżej na potrzeby niniejszego Programu.

Wójt Gminy Włocławek sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek przyjmuje Rada Gminy Włocławek, po uzyskaniu opinii Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Włocławek Wójt Gminy Włocławek sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy Włocławek.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji,
- b) koszt wykonania zadań;
- b) efektywność ich wykonania.

Poniżej wskazano przykładowe kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań, które mogą być pomocne przy opracowaniu sprawozdania.

W ramach priorytetu 1. *Zachowanie kulturowego dziedzictwa gminy:*

- liczba obiektów ogółem poddanych pracom remontowym i konserwatorskim;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich;
- liczba nowo opracowanych kart adresowych gminnej ewidencji zabytków;
- liczba osób, które podjęły prace na rzecz dziedzictwa kulturowego;
- liczba nowo opracowanych szlaków turystycznych;
- liczba materiałów promocyjnych, broszur, ulotek dot. kapliczek i krzyży przydrożnych;
- liczba odślon strony internetowej gminy w zakładce dot. zabytków.
- liczba pracowników w Urzędzie Gminy zajmujących się zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

W ramach priorytetu 2. *Ochrona krajobrazu kulturowego i zachowanie ładu przestrzennego:*

- liczba nowo opracowanych MPZP;
- stopień pokrycia gminy MPZP;
- liczba odnowionych kapliczek/ krzyży przydrożnych;
- wartość finansowa wspartych zabytkowych placówek edukacyjnych;
- wartość finansowa zebranych środków na rzecz ratowania historycznych nagrobków na terenie zabytkowych cmentarzy;
- wartość finansowa uzyskanych dotacji na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach;
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach;
- liczba spotkań/korespondencji z właścicielami zabytków.

W ramach priorytetu 3. *Edukacja mieszkańców i promocja gminy w oparciu o wartości kulturowe:*

- liczba dodatkowych godzin edukacyjnych w szkołach dot. historii, zwyczajów, zabytków gminy;
- liczba zespołów folklorystycznych, KGW, organizacji pozarządowych związanych z dziedzictwem kulturowym, itp., którym udzielono wsparcia;
- liczba czynnych grup zapustnych chodzących w ostatki;
- liczby zorganizowanych imprez i festynów nawiązujących do dziedzictwa kulturowego gminy;
- liczba wycieczek szkolnych do miejsc ciekawych turystycznie;
- liczba dzieci i młodzieży, która brała udział w wycieczkach;
- liczba zorganizowanych konkursów plastycznych, fotograficznych, muzycznych związanych z lokalną kulturą;
- liczba wydanych folderów, publikacji związanych z dziedzictwem kulturowym gminy;
- liczba znaków zabytku rejestrowego umieszczonych na obiektach wpisanych do rejestru.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział ma charakter informacyjny. Poniżej przedstawiono przykładowe możliwości finansowania wskazanych w podrozdziale 7.3. zadań z uwzględnieniem środków:

- publicznych (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych itp.).

W poszukiwaniu dofinansowania nie można ograniczać się wyłącznie do powszechnie znanych i dostępnych programów. Źródeł należy także szukać w ogłaszanych przez samorzady konkursach na realizację zadań z zakresu edukacji, kultury, promocji, w budżetach tzw. obywatelskich lub partycypacyjnych, a nawet w projektach społecznych dotyczących utworzenia np. klubów seniora, dziennych domów pobytu, przedszkoli, żłobków, gdzie w ramach cross-finansingu możliwe jest dostosowanie budynków, w tym zabytkowych do prowadzenia zajęć. Decydując się na złożenie wniosku, należy liczyć się z tym, że w każdym konkursie wniosków z podobnym zakresem działań wpływa dużo, a uzyskanie dofinansowania nie jest łatwe, m.in. ze względu na z góry przydzieloną alokację środków. Ponadto w zdecydowanej większości konkursów wymagany jest wkład własny. W związku z powyższym wnioskodawca z góry powinien zarezerwować określoną pulę środków.

Źródłami wsparcia działań w obszarze kultury w ramach budżetu państwa są:

- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków;
- programy MKiDN;
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Fundusz Kościelny.

Wsparcie na zabytki prowadzą również jednostki samorządowe:

- środki własne gminy;
- Urząd Marszałkowski;
- Starostwo Powiatowe.

Na działania związane z ochroną i wykorzystaniem zabytków można pozyskać środki z wielu programów w ramach środków europejskich, m.in. takich jak:

- Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027;
- Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027.

Szczegółowe informacje o zasadach i kryteriach możliwości pozyskiwania ww. środków są dostępne na stronach internetowych poświęconych ww. źródłom finansowania. Poniżej scharakteryzowano najbardziej popularne programy pomocowe.

Programy MKiDN 2024

Programy Ministra z zakresu kultury mają na celu dofinansowanie zadań o charakterze projektowym z wyłączeniem stałej działalności kulturalnej podmiotów. Skierowane są do instytucji kultury, organizacji pozarządowych, instytucji filmowych, szkół i uczelni wyższych, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych. Dzięki Programom Ministra wsparcie finansowe mogą otrzymać działania z zakresu kultury oraz ochrony

dziedzictwa kulturowego i historycznego, obejmujące m.in. szeroko rozumianą edukację, działalność artystyczną, kulturę cyfrową, działania promujące czytelnictwo, a także projekty infrastrukturalne. W latach 2016-2023 w ramach Programów Ministra na cele kulturalne przekazanych zostało łącznie 3,1 mld zł. Na rok 2024 przewidziano nabory m.in. na następujące programy, które nawiązują do wyznaczonych zadań w programie:

- groby i cmentarze wojenne w kraju - celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń;
- kultura ludowa i tradycyjna - celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania;
- miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju - celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości;
- ochrona zabytków - celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. W edycji programu na 2024 r. planowane są dwa terminy naboru – do 31 października 2023 r. na prace planowane do wykonania w 2024 r. oraz do 31 marca 2024 r. na refundację prac, wykonanych w latach 2021-2023. Dokumentem wymaganym na etapie składania wniosku jest skan aktualnego na dzień składania wniosku pozwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków na prace, będące przedmiotem wniosku.
- ochrona zabytków archeologicznych - celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków ma na celu odbudować blask zabytków w całej Polsce. Program realizowany jest poprzez promesy inwestycyjne udzielane przez BGK. Program skierowany jest do jednostek samorządu terytorialnego na bezwrotne dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W ramach ogłoszonego Naboru, Wnioskodawcy przysługuje prawo do złożenia maksymalnie dziesięciu wniosków o dofinansowanie, w limicie dofinansowania nieprzekraczającym dla każdego z wniosków 3 500 000 zł. Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%. Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez BGK, w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł;
- do 500 000 zł;
- do 3 500 000 zł.

Wnioski o dofinansowanie składane są w formie elektronicznej przez aplikację BGK zamieszczoną na stronie internetowej www.bgk.pl. Z dniem 16.08.2023 r. zakończony został nabór wniosków w ramach drugiego naboru.

W ostatnich latach z terenu Gminy Włocławek w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków przyznano następujące dotacje:

- budowa sceny letniej wraz z zagospodarowaniem terenu przy boisku sportowym w miejscowości Kruszyn, I nabór 2023 r. – 500 000,00 zł;
- wymiana posadzki i montaż ogrzewania podłogowego w Kościele Parafialnym pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w Kruszynie, I nabór 2023 r. – 488 530,00 zł;
- częściowa modernizacja budynku Kościoła Parafialnego pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski w Kruszynie poprzez wymianę okien i instalacji elektrycznej, II nabór 2023 r. - 377 857,05 zł.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz oferuje pożyczki, dotacje oraz inne formy dofinansowania projektów realizowanych m.in. przez samorządy, przedsiębiorstwa, podmioty publiczne, organizacje społeczne a także osoby fizyczne. W sektorze finansów publicznych Narodowy Fundusz jest również największym w Polsce partnerem międzynarodowych instytucji finansowych w obsłudze środków zagranicznych przeznaczonych na ochronę środowiska. NFOŚiGW organizuje również m.in. konkursy dotyczące dofinansowania na prace związane z gruntowymi termomodernizacjami zabytkowych obiektów. Konkursy dotyczą poprawy efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej, w tym budynków zabytkowych, a także projekty związane z rewaloryzacją cennych, zabytkowych założeń parkowych.

Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków udziela dotacji celowych z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Dotacja celowa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może być udzielona po złożeniu wniosku o udzielenie dotacji celowej, zwanego dalej „wnioskiem”, przez osobę fizyczną, jednostkę samorządu terytorialnego lub inną jednostkę organizacyjną, będącą właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadającą zabytek w trwałym zarządzie. Obowiązujące terminy naboru wniosków:

- 1) 30 listopada roku poprzedzającego przeprowadzenie prac przy zabytku wpisanym do rejestru.
- 2) 30 czerwca roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wnioski rozpatruje komisja powołana przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków odrębnym zarządzeniem.

W ostatnich latach z terenu Gminy Włocławek Wojewódzki Konserwator Zabytków przyznał następujące dotacje:

- konserwacja zdewastowanych po zalaniu dekoracji sztukatorskich wnętrza pałacu w Smółsku - I etap, 2022 r. – 30 000,00 zł;
- hydroizolacja pałacu w Smółsku, 2024 r. – 20 000,00 zł.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43. budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2024 nie powinna przekraczać 200.000,00 zł.

W projekcie ustawy budżetowej na rok 2024 zaplanowano 11.000.000,00 zł. Kościelne osoby prawne będą mogły ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2024 r. następujących zadań:

1. Konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo.
2. Wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej.

W ramach zadania 1 dotacje przeznaczone będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego

Z budżetu Województwa Kujawsko-Pomorskiego mogą być udzielane dotacje na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego. Zgodnie z Zasadami udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Kujawsko-Pomorskiego stanowiącymi załącznik do uchwały Nr XXXV/508/21 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 30 sierpnia 2021 r. ze zm. określono następujące rozdziały:

1. Cel i rodzaj zadań.
2. Wnioskodawcy.
3. Pomoc de minimis i pomoc de minimis w rolnictwie lub rybołówstwie.
4. Wysokość dotacji.
5. Termin i tryb przyznawania dotacji.
6. Przekazanie i rozliczanie dotacji.

Wnioski o udzielenie dotacji jednorocznej i wieloletniej składa się do 15 grudnia roku poprzedzającego rok, w którym planowane jest rozpoczęcie prac określonych we wniosku. W przypadku niewykorzystania całości środków przeznaczonych w budżecie województwa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach lub ich zwiększenia, mogą być składane wnioski o dotację jednoroczną w drugim terminie, tj. do dnia 15 kwietnia roku, w którym dotacja jednoroczna ma być wykorzystana.

W ostatnich latach z terenu Gminy Włocławek w ramach środków marszałkowskich przyznano następujące dotacje:

- konserwacja dekoracji sztukatorskiej wnętrza Pałacu w Smółsku, 2022 r. – 10 000,00 zł.

Starostwo Powiatowe we Włocławku

Zgodnie z Uchwałą nr XX/177/20 Rady Powiatu we Włocławku z dnia 28 sierpnia 2020 r. w sprawie określenia zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków Starostwo Powiatowe we Włocławku udziela corocznie dotacji na zabytki. Z budżetu Powiatu Włocławskiego może być udzielona dotacja celowa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków z terenu Powiatu Włocławskiego na zadnie zaplanowane do realizacji w roku budżetowym, w którym następuje udzielenie dotacji. Łączną kwotę przeznaczoną w budżecie Powiatu Włocławskiego na dotacje w danym roku budżetowym określa każdorazowo uchwała budżetowa. Dotacja celowa udzielana jest do dnia 30 czerwca 2024 r. W 2024 r. Zarząd Powiatu zabezpieczył kwotę 400 000,00 zł na ten cel.

Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027

W ramach celu szczegółowego 4(vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych wspierana będzie ochrona dziedzictwa kulturowego, obiekty zabytkowe i o znaczeniu historycznym, a także rozwój instytucji kultury z uwzględnieniem funkcji aktywizujących społeczność regionalną. Środki zostaną skierowane w szczególności na restaurację i konserwację obiektów o znaczeniu regionalnym wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze WK-P w tym obiektów unikatowych, wyróżniających region na tle kraju. Projekty w ramach cs wybierane będą w trybie konkurencyjnym oraz niekonkurencyjnym. Grupę docelową stanowią mieszkańcy województwa kujawsko-pomorskiego, turyści. Potencjalni beneficjenci wsparcia to: jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia oraz samorządowe jednostki organizacyjne, organizacje pozarządowe, instytucje kultury, przedsiębiorstwa społeczne. Opracowane zostały wskaźniki produktu, tj. przewiduje się udzielenie wsparcie 527 obiektom kulturalnym i turystycznym. Szacuje się, że liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem to do końca 2029 r. 16 079 006 osób. W ramach kodu 166 - Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury przeznaczona kwota na dotację została ustalona na 80 002 857 zł.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Niniejszy Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FENIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet całego programu: 135 mld zł, wkład UE: 111,7 mld zł. Dotację na zabytki będzie można uzyskać na renowację, konserwację, rewaloryzację i restaurację obiektów zabytkowych (w tym pomników) w przypadku gdy nie będą to pojedyncze interwencje, tylko stanowić będą część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub skali lokalnej. W ramach priorytetu 7. Kultura, działania 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej wskazano podstawowe informacje, m.in.:

- cel szczegółowy: EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych;
- instytucję pośredniczącą: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego;

- wysokość alokacji UE: 600 000 000,00 EUR;
- zakres interwencji: 166 - ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury;
- działania: obszar 1 - rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej), obszar 2 - ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego;
- typ beneficjenta: organizacje społeczne i związki wyznaniowe, administracja publiczna, przedsiębiorstwa, kościoły i związki wyznaniowe, jednostki samorządu terytorialnego, administracja rządowa;
- maksymalny % poziom dofinansowania UE w projekcie: 79,71%;
- maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu (środki UE + współfinansowanie ze środków krajowych przyznane beneficjentowi przez właściwą instytucję): 100%.

Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” to konkurs o wieloletniej tradycji, już od 1975 r. promuje właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych, którzy w sposób wzorowy prowadzą prace budowlane, konserwatorskie, rewaloryzacyjne i adaptacyjne, a także działają systematycznie na rzecz właściwego utrzymania zabytków zgodnie z najwyższymi standardami badawczymi i wykonawczymi. Ma na celu promocję właściwej opieki nad zabytkami – prowadzonych wzorowo prac badawczych, konserwatorskich, rewaloryzacyjnych i adaptacyjnych, a także systematycznych działań na rzecz właściwego utrzymania zabytków. Nadzór nad Konkursem w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Procedury konkursowe prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków. Nagrodzeni i wyróżnieni otrzymują dyplomy Generalnego Konserwatora Zabytków i tablice „Zabytku Zadbane” do oznakowania obiektów. Nagrodzone zabytki są prezentowane w dedykowanych wydawnictwach Narodowego Instytutu Dziedzictwa, przekazywanych właścicielom zabytków i przedstawicielom ogólnopolskiego środowiska konserwatorskiego. Od 2024 roku obowiązuje nowy regulamin konkursu. Istotną zmianą w regulaminie jest wprowadzenie kategorii „Zabytek dostępny”, która dedykowana jest pracom przeprowadzonym z uwzględnieniem rozwiązań służących przystosowaniu zabytków dla osób ze szczególnymi potrzebami. Warunkiem udziału w konkursie jest przesłanie kompletu dokumentacji zgłoszeniowej, zgodnie z Regulaminem konkursu opublikowanym na stronie nid.pl, w terminie do 14 lutego 2024 roku (decyduje data stempla pocztowego).

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zaplanowane w podrozdziale 7.3. zadania będą możliwe do wykonania od momentu przyjęcia uchwałą przez Radę Gminy niniejszego Programu do końca 2027 r.

Wdrażanie zadań odbędzie się w miarę dostępnych środków i nakładów pracy. Ich realizacja możliwa będzie poprzez zabezpieczenie określonych środków w budżecie gminy. Zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków (zabytków będących we własności gminy) powinny być wprowadzone do wieloletniego programu inwestycyjnego gminy. Wyznaczone w Programie zadania powinny być również uwzględnione w innych dokumentach strategicznych i planistycznych gminy. Część wyznaczonych zadań realizowana będzie przez specjalistów w postaci podmiotów zewnętrznych, którzy zostaną wybrani jako Wykonawcy w drodze obowiązujących przepisów prawa.

W art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano na możliwość finansowania przez gminy prac przy obiektach zabytkowych: dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Gmina Włocławek posiada nie posiada uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lb roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Szacuje się, że w ramach zadań własnych Gminy coroczna kwota na finansowanie zadań wskazanych w GPOnZ wyniesie ok. 30 000,00 – 40 000,00 zł brutto.

Zadania określone w Programie realizowane będą w zdecydowanej większości przez Urząd Gminy oraz w mniejszym stopniu w sposób pośredni lub bezpośredni przez pozostałych interesariuszy, do który w sposób szczególnie zaliczyć należy:

- Gminną Bibliotekę Publiczną w Kruszynie;
- Gminne Centrum Kultury w Kruszynie;
- parafie z terenu gminy;
- organizacje pozarządowe i stowarzyszenia z terenu gminy;
- szkoły podstawowe z terenu gminy;
- Starostwo Powiatowe we Włocławku;
- Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Toruniu;
- Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura we Włocławku;
- właściciele obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- instytucje odpowiedzialne za przyznawanie dotacji na zabytki.

Wszelkie uzgodnienia dotyczące zabytków będą prowadzone z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Priorytetowymi zadaniami w najbliższych 4 latach, które stawia sobie za cel Gmina Włocławek będą następujące zadania:

- opracowanie pełnej gminnej ewidencji zabytków – kart adresowych zabytków nieruchomości oraz stanowisk archeologicznych, które to będzie pierwszą tego typu szczegółową dokumentacją zabytków z terenu gminy;
- przeprowadzenie prac renowacyjnych elewacji dworu w Kruszynku;
- budowa sceny letniej wraz z zagospodarowaniem terenu w Kruszynie na terenie parku dworskiego.

Gmina Włocławek otrzymała już dofinansowanie na budowę sceny z Polskiego Ładu w ramach pierwszego naboru w wysokości 500 00,00 zł. Budowa sceny letniej oraz utworzenie ogólnodostępnych miejsc rekreacji i aktywności fizycznej przeznaczonych do wypoczynku, sportu i rekreacji wraz z zagospodarowaniem terenu przy boisku sportowym w miejscowości Kruszyn przewidzianej do realizacji na działce o nr ewid. 76/19 położonej w obrębie 0012 Kruszyn - gm. Włocławek przyczyni się do podniesienia walorów estetycznych oraz wyeksponowania zabytkowego parku. Projektowany obiekt służyć będzie do oprawy artystycznej imprez plenerowych. Obiektami towarzyszącymi, służącymi do wypoczynku, sportu i rekreacji mieszkańców są altany do wypoczynku, ławki oraz siłownia zewnętrzna. Powstaną stojaki na rowery, tablice informacyjne, oświetlenie. Nasadzenia drzew i krzewów iglastych oraz drzew i krzewów liściastych uzupełnią historyczne braki drzewostanu. Wybudowana zostanie scena letnia o charakterze muszli koncertowej. Obiekt zaprojektowano na planie zbliżonym do koła. Scena zadaszona będzie pokryta membraną PCV, w kształcie kolebki, rozpiętą na łukach wykonanych ze stali. Architektoniczna forma obiektu dostosowana zostanie do funkcji jaką będzie spełniać. Na scenę będzie prowadzić pochylnia dla osób niepełnosprawnych.

Zaprezentowane w niniejszym programie informacje powinny zostać na nowo uwzględnione w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, strategii rozwoju gminy oraz innych dokumentach o charakterze strategicznym i planistycznym gminy, w których będzie podejmowana tematyka dziedzictwa kulturowego.

12. BIBLIOGRAFIA

Literatura:

1. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, F.Sulmierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1884, druk „Wiek” Nowy Świat.
2. Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
3. Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
4. Mały słownik terminów plastycznych, K. Zwolińska, Z. Malicki, 1993 r., Warszawa, Wyd. Wiedza Powszechna.
5. Legendy kujawskie, W. Podczas, 2012 Inowrocław, wyd. Forza Cuiavia.
6. Włocławek i okolice, „Katalog zabytków sztuki w Polsce”, t. XI, z. 18, s. 146-147, W. Puget, M. Paździor, T. Chrzanowski, M. Kornecki, Warszawa 1988.
7. Plan Odnowy Miejscowości Kruszyn 2021 – 2023.

Strony internetowe:

www.dane.gov.pl
www.mapy.geoportal.gov.pl
www.wspolzedne-gps.pl
www.igrek.amzp.pl
www.mapy.amzp.pl
www.maps.arcanum.com
www.gminy.pl
ww.ongeo.pl
www.rejestr.io
www.mapio.net
www.polskaniezwykla.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.mkidn.gov.pl
www.isap.sejm.gov.pl
www.samorzad.nid.pl
www.maps.mapywig.org
www.niematerialne.nid.pl
www.openstreetmap.org
www.dialektologia.uw.edu.pl
www.strojeludowe.net
www.polalech.pl
www.turystykakulturowa.eu
www.geoserwis.gdos.gov.pl
www.crfop.gdos.gov.pl
mapy.zabytek.gov.pl
www.facebook.com/kozakruszyn
www.facebook.com/warzachewka/
www.gmina.wloclawek.pl
www.bip.gmina.wloclawek.pl
www.parafiakruszyn.pl
www.wloclawek.e-mapa.net

13. SPISY

13.1. Spis tabel

Tabela 1. Liczba mieszkańców Gminy Włocławek z podziałem na miejscowości	26
Tabela 2. Stanowiska archeologiczne najbardziej zróżnicowane chronologicznie.....	44
Tabela 3. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na określone funkcje	45
Tabela 4. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na chronologię	45
Tabela 5. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	46
Tabela 6. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków	56
Tabela 7. Charakterystyka obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków	57
Tabela 8. Zabytkowe obiekty sakralne	63
Tabela 9. Zabytkowe cmentarze.....	65
Tabela 10. Parki i aleje.....	67
Tabela 11. Dwory.....	68
Tabela 12. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy	74
Tabela 13. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	78

13.2. Spis rycin

Ryc. 1. Gmina Włocławek na tle kraju	24
Ryc. 2. Gmina Włocławek na tle gmin powiatu włocławskiego	25
Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Włocławek.....	26
Ryc. 4. Obszar Gminy Włocławek i okolic z 1930 r.	31
Ryc. 5. Historyczna wieś Kruszyn w 1941 r.	34
Ryc. 6. Obszary AZP na terenie Gminy Włocławek.....	41
Ryc. 7. Lokalizacja grodziska w Dębicach.....	47
Ryc. 8. Podział etnograficzno-geograficzny Kujaw	48
Ryc. 9. Herb Gminy Włocławek	54
Ryc. 10. Miejscowości w których znajdują się zabytki wpisane do rejestru zabytków	58
Ryc. 11. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków	59

13.3. Spis wykresów

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP	42
Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości.....	43
Wyk. 3. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości.....	61

13.4. Spis fotografii

Fot. 1. Kościół w Kruszynie	34
Fot. 2. Historyczny nagrobek Augusta i Amalie Ryske na cmentarzu w Mursku.....	37
Fot. 3. Historyczny nagrobek K. Fiszera z 1887 r. na cmentarzu w Kruszynie	38
Fot. 4. Koza Kruszyn, 2022 r.	49
Fot. 5. Zespół folklorystyczny „Smólnik”	51
Fot. 6. Szkoła Podstawowa SPSP w Warząchewce Polskiej.....	62
Fot. 7. Dawna kaplica ewangelicka w Modzerowie.....	63
Fot. 8. Cmentarz ewangelicki w Mursku	65
Fot. 9. Kapliczka przydrożna NMP w Łągiwnikach.....	66
Fot. 10. Park w Smółsku.....	67
Fot. 11. Plebania w Kruszynie	68
Fot. 12. Budynek dawnego dworca w Warząchewce Polskiej.....	69
Fot. 13. Dwór w Dębicach.....	70
Fot. 14. Dom drewniany w Skokach Dużych.....	71
Fot. 15. Dwór w Smółsku	72

Fot. 16. Dwór w Świętosławiu.....	73
Fot. 17. Dwór w Wistce Królewskiej.....	74

14 ANEKSY

Załącznik 1. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Wpis do rejestru zabytków
1	Adaminowo	dom drewniany nr 8	ok. 1900	
2	Dąb Polski	dom drewniany 10	1819 przed	
3	Dąb Polski	krzyż przydrożny		
4	Dąb Polski	krzyż przydrożny	po 1945, wymiana po 1980	
5	Dąb Mały	kapliczka przydrożna	po 1945, przebud. po 2000	
6	Dębice	relikty nowożytnego pawilonu dworskiego		1996. 01. 24 – C/149
7	Dębice	zespół dworsko – parkowy		1987. 12. 30 – A/1497
8	Dębice	dwór	XIX w. poł. ok.	1987. 12. 30 – A/1497
9	Dębice	park dworski	XVIII, XIX, XX w.	1987. 12. 30 – A/1497
10	Dębice	rządówka	XIX w. poł.	1987. 12. 30 – A/1497
11	Dębice	spichlerz z działką nr 96/16	XIX w. poł.	1987. 12. 30 – A/1497
12	Dębice	budynek mieszkalny folwarczny	1 poł. XX w.	
13	Dębice	czworak	XIX w. poł.	
14	Dębice	krzyż przydrożny	1 ćw. XX w.	
15	Dębice	kapliczka przydrożna na drzewie	I. 40-te XX w., remont 3 ćw. XX w.	
16	Humlin	dom nr 4	lata 20-te XX w.	
17	Humlin	dom nr 6	1933	
18	Humlin	spichlerz nr 6	I. 30-te XX w.	
19	Humlin	dom nr 9	ok. 1870	
20	Humlin	krzyż przydrożny	I. 20-te XX w., remont po 2000	
21	Józefowo	krzyż przydrożny	I. 20-te XX w., remont po 1970	
22	Józefowo	figura przydrożna MB Fatimskiej	I. 30-te XX w., przebud. 1985	
23	Józefowo – Potok	kaszarnia	1936	
24	Józefowo – Potok	młyn wodny, ob. elektryczny	1925	
25	Kawka	kapliczka przydrożna	1 ćw. XX w.	
26	Kruszyn	historyczny układ ruralistyczny		
27	Kruszyn	zespół kościoła parafialnego		
28	Kruszyn	kościół paraf rzymskokatolicki pw. św. MB Królowej Polski	1955-1957	
29	Kruszyn	plebania	1920 ok.	
30	Kruszyn	budynek gospodarczy I	XX w. 20 lata	
31	Kruszyn	budynek gospodarczy II	XX w. 20 lata	
32	Kruszyn	ogrodzenie kościoła	XX w. 20 lata	
33	Kruszyn	organistówka, ul. Włocławska 60	XX w. pocz.	
34	Kruszyn	cmentarz parafialny rzymskokatolicki (nagrobki historyczne, starodrzew)	3 ćw. XIX w.	
35	Kruszyn	ogrodzenie		
36	Kruszyn	park podworski	XIX w. 2 poł.	
37	Kruszyn	szkoła, ul. Włocławska 6	1930 ok.	

38	Kruszyn	budynek gospodarczy przy szkole, ul. Włocławska 6	XX w. pocz.	
39	Kruszyn	dom, ul. Kazimierza Wielkiego 83	1 ćw. XX w.	
40	Kruszyn	dom, ul. Szkolna 2	1935	
41	Kruszyn	figurka Chrystusa przydrożna	XX w. pocz.	
42	Kruszyn	figurka NMP przydrożna (K. Wielkiego 66)	1919	
43	Kruszynek	krzyż przydrożny	I. 20-te XX w., remont po 1980	
44	Kruszynek – Dobra Wola	droga brukowa (1400 m)	lata 30-te XX w.	
45	Kruszynek	zespół dworsko – parkowy		
46	Kruszynek	dwór	XIX w. poł. ok.	
47	Kruszynek	pozostałości parku dworskiego	XIX w. 2 poł.	
48	Kruszynek - Choceń	aleja kasztanowa	XIX w. 1 poł.	
49	Ładne (Mursk)	cmentarz ewangelicki (nagrobki historyczne, starodrzew)	1900 – 1920	
50	Ładne (Mursk)	brama cmentarna	1920 ok.	
51	Ładne (Mursk)	szkoła i zbór ewangelicki, ob. dom	1896	
52	Ładne	krzyż przydrożny	I. 20-te XX w., remont po 1980	
53	Ładne - Józefowo	krzyż przydrożny	I. 20-te XX w., remont po 1968	
54	Łagiewniki	figura przydrożna NMP	I. 30-te XX w., remont po 1990	
55	Łagiewniki	krzyż przydrożny	I. 30-te XX w., przebud. 2007	
56	Modzerowo	kaplica ewangelicka, ob. filialna rzymskokatolicka p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP	1934	
57	Modzerowo	brama do kaplicy ewangelickiej	1934	
58	Modzerowo	figura MB	2 ćw. XX w.	
59	Modzerowo	figura przydrożna NMP	I. 20-te XX w., remont po 2000	
60	Modzerowo	dom z częścią inwentarską nr 49	2 ćw. XX w.	
61	Mostki	Kapliczka przydrożna z figurą NMP	I. 30-te XX w., odbud. po 1946, przebud. 2015	
62	Nowa Wieś	park podworski	XIX w. 2 poł.	
63	Pińczata	dom drewniany nr 32	pocz. XX w.	
64	Przerytka	dom drewniany 1	4 ćw. XIX w.	
65	Przerytka	kapliczka przydrożna z figurą Św. Józefa	Ok. 1930	
66	Ruda	leśniczówka drewniana	2 ćw. XX w.	
67	Ruda	stodoła drewniana przy leśniczówce	2 ćw. XX w.	
68	Skoki Duże	zagroda nr 4		1984. 08. 14 - 144/A
69	Skoki Duże	dom drewniany	1840-1845 ok.	1984. 08. 14 - 144/A
70	Skoki Duże	studnia z żurawiem drewniane	1880 ok.	
71	Skoki Duże	dom drewniany 4 (dawniej 3)	XX w. 3 ćw.	
72	Skoki Duże	dom gliniany 5	1860 ok.	
73	Skoki Duże	dom drewniano – murowany 10	XIX/XX w.	
74	Skoki Duże	kapliczka przydrożna	3 ćw. XX w.	
75	Skoki Małe	kapliczka przydrożna	P 1945, przedud. po 2000	

76	Smólnik	zespół budynków szkoły		
77	Smólnik	szkoła	1929	
78	Smólnik	dom nauczyciela	1929	
79	Smólnik	budynek gospodarczy	1929	
80	Smólnik	dom drewniany 17	XIX w. 4 ćw.	
81	Smólnik	dom drewniany 26	ok. poł. XIX w.	
82	Smólnik	dom drewniany 38	XIX w. 4 ćw.	
83	Smólnik	kapliczka przydrożna	I. 20-te XX w., remonty – po 1946	
84	Smólnik	kapliczka MB	1 ćw. XX w.	
85	Smólsk	zespół dworsko – parkowy		1985.06.05–A/1219/1-2
86	Smólsk	dwór	XIX w. 2 ćw.	1985.06.05–A/1219/1-2
87	Smólsk	park dworski	XIX w. 1 poł.	1985.06.05–A/1219/1-2
88	Smólsk	figurka Chrystusa	XX w. pocz.	
89	Smólsk	kapliczka NMP	XX w. pocz.	
90	Świętosław	zespół dworsko – parkowy		1992. 01. 20 – A/1477
91	Świętosław	dwór murowano-drewniany	XVIII/XIX w.	1992. 01. 20 – A/1477
92	Świętosław	park dworski	XIX w. 1 poł.	1992. 01. 20 – A/1477
93	Świętosław	kuźnia	XIX w. k.	1992. 01. 20 – A/1477
94	Świętosław	obora	XIX w. k.	1992. 01. 20 – A/1477
95	Świętosław	spichlerz	XIX w. k.	1992. 01. 20 – A/1477
96	Świętosław	stajnia	XIX w. k.	1992. 01. 20 – A/1477
97	Świętosław	stodoła, ob. magazyn	XIX w. k.	1992. 01. 20 – A/1477
98	Świętosław	obora (2)	1 ćw. XX w.	
99	Świętosław	stodoła	XIX w. k., pocz. XX	
100	Świętosław	czworak nr 2	XIX w. 2 poł.	
101	Świętosław	czworak nr 3	1 ćw. XX w.	
102	Świętosław	czworak nr 11	1 ćw. XX w.	
103	Świętosław	brama	XIX w. k.	
104	Świętosław	pozostałość alei lipowej		
105	Telążna Stara	dom drewniany 4	1 ćw. XX w.	
106	Telążna Stara	krzyż przydrożny	I. 20-te XX w., remont po 1980	
107	Warząchewka Nowa	krzyż przydrożny	I. 30-te XX w., przebud. 2008	
108	Warząchewka Polska	zespół dworca kolejowego		
109	Warząchewka Polska	dworzec	1920 ok.	
110	Warząchewka Polska	budynek gospodarczy	1920 ok.	
111	Warząchewka Polska	budynek gospodarczy drewniany	1920 ok.	
112	Warząchewka Polska	szalet i budynek gospodarczy	1920 ok.	
113	Warząchewka Polska	szkoła	1959	
114	Warząchewka Królewska	krzyż przydrożny	I. 30-te XX w., przebud. po 2000	
115	Wistka Królewska	zespół dworsko – parkowy		1991.04.22–A/1196/1-2
116	Wistka Królewska	dwór	XIX w. poł. ok.	1991.04.22–A/1196/1-2
117	Wistka Królewska	park dworski	XVIII w. 2 poł.	1991.04.22–A/1196/1-2
118	Wistka Królewska	kapliczka MB	1 ćw. XX w.	
119	Wójtowskie	dom drewniany 3	1913	
120	Włocławek – Kruszyn – Kruszynek – Świętosław – Nowa Wieś	linia kolejki wąskotorowej		

Źródło: Gminna ewidencja zabytków

Załącznik 2. Nieruchome zabytki archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	nr stan	nr AZP	nr na AZP	Funkcja	Kultura	Blizsza chronologia
1	Smólsk	1	48-47	8	osada	k. pucharów lejkowatych	faza pikutkowska
					osada	k. łużycka	III okres epoki brązu-halsztat A
					cmentarzysko	k. łużycka	halsztat A
					osada	k. przeworska	młodszy okres przedrzymski
					osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVIII w.
2	Smólsk	2	48-47	9	ślad osadnictwa		halsztat
					ślad osadnictwa		nowożytny
3	Popowiczki	2	48-47	24	ślad osadnictwa		halsztat
					ślad osadnictwa		nowożytny
4	Michelin	1	48-47	28	osada	k. trzciniecka	
					grób ciałopalny		
5	Smólsk	10	48-47	43	ślad osadnictwa		epoka kamienia
					ślad osadnictwa	k. przeworska	
					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
6	Smólsk	11	48-47	44	ślad osadnictwa		neolit
7	Elżbietowo	1	48-49	1	osada		nowożytny
8	Józefowo	1	48-49	2	ślad osadnictwa	k. przeworska	OR
9	Józefowo	2	48-49	3	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	
10	Józefowo	3	48-49	4	ślad osadnictwa		nowożytny
11	Ładne	1	48-49	5	ślad osadnictwa		nowożytny
12	Ładne	2	48-49	6	osada		późne średniowiecze
13	Ładne	3	48-49	7	ślad osadnictwa		nowożytny
14	Modzerowo	1	48-49	9	ślad osadnictwa		nowożytny
15	Modzerowo	2	48-49	10	ślad osadnictwa		nowożytny
16	Modzerowo Odpadki	1	48-49	11	ślad osadnictwa	?	epoka brązu

17	Mostki	1	48-49	12	osada		halsztat
					ślad osadnictwa		nowożytny
18	Mostki	2	48-49	13	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	
19	Mostki	3	48-49	14	ślad osadnictwa		nowożytny
					ślad osadnictwa		halsztat
20	Suchy Kierz	2	48-49	18	ślad osadnictwa		nowożytny
21	Suchy Kierz	3	48-49	19	ślad osadnictwa		nowożytny
22	Wistka Królewska	1	48-49	20	ślad osadnictwa		nowożytny
23	Mostki	1	48-50	17	osada	k. łużycka	IV okres epoki brązu
24	Dobra Wola	3	49-47	1	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkwatych	neolit
					ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
25	Grobce	1	49-47	2	ślad osadnictwa	k. przeworska	OR
					osada		wczesne średniowiecze XIII w.
					ślad osadnictwa	?	?
26	Kolonia Dębice	1	49-47	3	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkwatych	neolit
27	Kruszyn	1	49-47	4	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
					osada		nowożytny XVIII w.
28	Kruszyn	2	49-47	5	ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa		nowożytny XVII w.
29	Kruszyn	3	49-47	6	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej	
					ślad osadnictwa	k. łużycka	
					osada	k. przeworska	
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
30	Kruszyn	4	49-47	7	ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa		nowożytny XVII w.
31	Kruszyn	5	49-47	8	ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu

					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze XI- XII w.
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI w.
					ślad osadnictwa		nowożytny XVIII w.
32	Kruszyn	6	49-47	9	ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa	k. przeworska	OR
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI w.
33	Kruszyn	7	49-47	10	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI w.
34	Kruszyn	8	49-47	11	ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					osada		nowożytny XVI- XVII w.
35	Kruszyn	9	49-47	12	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
					osada	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. przeworska	OR
					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze XI w.
36	Kruszynek	1	49-47	13	ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa	k. przeworska	OR
					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze XIV w.
37	Kruszynek	2	49-47	14	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
					ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa	k. przeworska	OR
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI w.
38	Kruszynek	3	49-47	15	ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa	k. przeworska	późny okres lateński-okres wpływów rzymskich

39	Kruszynek	4	49-47	16	ślad osadnictwa	k. przeworska	OR
					osada		wczesne średniowiecze - późne średniowiecze XIII-XIV w.
					osada		późne średniowiecze XV w.
40	Kruszynek	5	49-47	17	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
					osada	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
41	Ludwinowo	1	49-47	18	osada	k. pucharów lejkwatych	
					ślad osadnictwa		I okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. przeworska	
					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
42	Ludwinowo	2	49-47	19	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej	
					osada	k. łużycka	
					osada	k. przeworska	
					osada		wczesne średniowiecze
					osada		nowożytny
43	Ludwinowo	3	49-47	20	ślad osadnictwa		neolit
					osada	k. późnej ceramiki wstęgowej	
					osada	k. pucharów lejkwatych	
					osada	k. amfor kulistych	
					osada	k. łużycka	
					cmentarzysko	k. przeworska	faza C
					osada		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
44	Markowo	1	49-47	21	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
					ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. łużycka	V okres epoki brązu

					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze XI w.
45	Markowo	2	49-47	22	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
46	Nowa Wieś	2	49-47	23	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
					ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
					osada	k. łużycka	IV-V okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
47	Poddębice	1	49-47	25	ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
48	Smólsk	3	49-47	26	ślad osadnictwa		nowożytny XVII w.
49	Smólsk	4	49-47	27	osada	k. amfor kulistych	neolit
					osada	k. łużycka	IV okres epoki brązu
50	Smólsk	5	49-47	28	osada		nowożytny XVIII w.
51	Smólsk	6	49-47	29	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
					ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa		nowożytny XVIII w.
52	Smólsk	7	49-47	30	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
					ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI w.
53	Smólsk	8	49-47	31	osada	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					osada	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa	k. przeworska	późny okres lateński
					ślad osadnictwa	k. przeworska	wczesny okres rzymski
54	Smólsk	9	49-47	32	ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze X-XI w.
					ślad osadnictwa		nowożytny XVII w.
55	Sykuła	1	49-47	33	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
					ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
					osada	k. łużycka	IV okres epoki brązu

					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze XIII w.
56	Sykuła	2	49-47	34	osada		nowożytny XVIII w.
57	Sykuła	3	49-47	35	osada	k. amfor kulistych	neolit
					osada	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze XI w.
58	Sykuła	4	49-47	36	ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
59	Świętosław	4	49-47	37	ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa		późne średniowiecze XIV w.
60	Świętosław	2	49-47	38	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
					ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat D
					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze XII w.
61	Świętosław	3	49-47	39	ślad osadnictwa	k. amfor kulistych	neolit
62	Dębice	1	49-47	40	skarb monet		wczesne średniowiecze XI w.
63	Świętosław	1	49-47	41	cmentarzysko		neolit
					osada		okres lateński
					dar wotywny	k. pucharów lejkowatych	neolit
64	Nowa Wieś	1	49-47	41	cmentarzysko		
65	Dębice	2	49-47	43	grodzisko		nowożytny XVII-XIX w.
66	Nowa Wieś	3	49-47	44	?	?	?
67	Nowa Wieś	4	49-47	45	osada	k. pucharów lejkowatych	
					osada	k. łużycka	
					ślad osadnictwa	k. przeworska	
					osada		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
68	Nowa Wieś	5	49-47	46	ślad osadnictwa		epoka kamienia

					ślad osadnictwa		późne średniowiecze
69	Nowa Wieś	6	49-47	47	osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
70	Nowa Wieś	7	49-47	48	ślad osadnictwa		epoka kamienia
					ślad osadnictwa	k. łużycka	
					osada		późne średniowiecze
					ślad osadnictwa		nowożytny
71	Nowa Wieś	8	49-47	49	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	
					osada		nowożytny
72	Kruszyn	10	49-47	50	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej	neolit
					ślad osadnictwa	k. lendzielska	neolit
					ślad osadnictwa	k. mierzanowicka	wczesna epoka brązu
					ślad osadnictwa	k. łużycka	halsztat c
					ślad osadnictwa	k. grobów kloszowych	wczesny okres laterński
					osada	k. przeworska	okres wpływów rzymskich
73	Kruszyn	11	49-47	51	ślad osadnictwa		epoka kamienia
					ślad osadnictwa	k. łużycka	
					osada	k. przeworska	
					osada		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
74	Kruszyn	12	49-47	52	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	
					ślad osadnictwa		późne średniowiecze
75	Kruszyn	13	49-47	53	ślad osadnictwa		epoka kamienia
					osada	k. łużycka	
					osada	k. przeworska	
					osada		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
76	Kruszyn	14	49-47	54	osada	k. łużycka	
					osada	k. przeworska	

					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
77	Kruszynek	6	49-47	55	obozowisko	k. pucharów lejkowatych	
					osada	k. łużycka	
					osada	k. przeworska	faza C
					ślad osadnictwa		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
78	Ludwinowo	4	49-47	56	obozowisko	k. pucharów lejkowatych	
					osada	k. przeworska	
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
79	Ludwinowo	5	49-47	57	osada	k. pucharów lejkowatych	
					ślad osadnictwa		nowożytny
80	Ludwinowo	6	49-47	58	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej	
					ślad osadnictwa		nowożytny
81	Ludwinowo	7	49-47	59	osada	k. ceramiki wstęgowej rytej	
					ślad osadnictwa	k. późnej ceramiki wstęgowej	
					osada	k. łużycka	
					osada	k. przeworska	
					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze
					osada		nowożytny
82	Kruszyn	15	49-47	60	łuźne	k. trzciniecka	III-IV okres epoki brązu
83	Ludwinowo	8	49-47	61			
84	Ludwinowo	9	49-47	62			
85	Nowa Wieś	9	49-47	63			
86	Górki	1	49-48	1	ślad osadnictwa		epoka brązu
					ślad osadnictwa		nowożytny
87	Łągiewniki	1	49-48	2	osada		IV okres epoki brązu
					osada		halsztat
					osada		OR
					ślad osadnictwa		średniowiecze
					osada		nowożytny

88	Nakonowo	2	49-48	4	ślad osadnictwa		IV okres epoki brązu
					osada		halsztat C/D
					ślad osadnictwa		OR
					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze
					ślad osadnictwa		późne średniowiecze/nowożytny
89	Płaszczyna	1	49-48	5	ślad osadnictwa		nowożytny
90	Płaszczyna	2	49-48	6	ślad osadnictwa		nowożytny
91	Smolarka	1	49-48	7	ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa		nowożytny
92	Warząchewka Królewska	1	49-48	8	ślad osadnictwa		nowożytny XVI-XVII w.
93	Warząchewka Nowa	1	49-48	9	ślad osadnictwa		nowożytny
94	Warząchewka Nowa	2	49-48	10	ślad osadnictwa	k. łużycka	epoka brązu
					ślad osadnictwa		nowożytny
95	Łagiewniki	4	49-48	26			
96	Mursk	1	49-49	1	ślad osadnictwa		halsztat C/D
97	Mursk	2	49-49	2	ślad osadnictwa		halsztat C/D
98	Przerytka	1	49-49	3	ślad osadnictwa		IV okres epoki brązu
99	Przerytka	2	49-49	4	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
					osada	k. amfor kulistych	neolit
100	Przerytka	3	49-49	5	osada		IV-V okres epoki brązu
101	Przerytka	4	49-49	6	ślad osadnictwa		halsztat D
102	Przerytka	5	49-49	7	ślad osadnictwa		nowożytny XVI-XVII w.
					osada		III-IV okres epoki brązu
103	Przerytka	6	49-49	8	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	
					osada	k. łużycka	IV-V okres epoki brązu
104	Przerytka	7	49-49	9	osada		halsztat D
					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze IX-X w.
105	Przerytka	8	49-49	10	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit
					osada		halsztat D

106	Telążna Stara	1	49-49	11	ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze IX- X w.
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI- XVIII w.
107	Telążna Stara	2	49-49	12	ślad osadnictwa		nowożytny XVI- XVII w.
108	Telążna Stara	3	49-49	13	ślad osadnictwa		IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI- XVII w.
109	Telążna Leśna	1	49-49	14	ślad osadnictwa		halsztat D
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI- XVII w.
110	Telążna Leśna	2	49-49	15	ślad osadnictwa		halsztat D
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI- XVII w.
111	Telążna Leśna	3	49-49	16	osada		halsztat D
					osada	k. przeworska	OR
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI- XVII w.
112	Telążna Leśna	4	49-49	17	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
					ślad osadnictwa		IV-V okres epoki brązu
113	Telążna Leśna	6	49-49	18	ślad osadnictwa	k. pucharów lejkowatych	neolit
114	Telążna Leśna	7	49-49	19	osada		halsztat C/D
115	Łączki	1	49-50	1	ślad osadnictwa		IV okres epoki brązu
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI- XVII w.
116	Przerytka	9	49-50	2	ślad osadnictwa		halsztat D
					osada		nowożytny
117	Smólnik	1	49-50	3	osada	k. łużycka	IV okres epoki brązu
118	Smólnik	2	49-50	4	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit
					osada		III-IV okres epoki brązu
119	Telążna Leśna	5	49-50	5	osada	k. pucharów lejkowatych	neolit
					ślad osadnictwa	k. łużycka	IV okres epoki brązu
120	Telążna Leśna	8	49-50	6	osada		halsztat D
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI- XVII w.
121	Telążna Leśna	9	49-50	7	osada		późne średniowiecze XIV w.
					osada		nowożytny XVI- XVII w.

122	Telążna Leśna	10	49-50	8	ślad osadnictwa		nowożytny XVI-XVII w.
123	Telążna Leśna	11	49-50	9	ślad osadnictwa		halsztat C/D
124	Dąb Polski	1	49-51	1	ślad osadnictwa		nowożytny XVII w.
125	Skoki Duże	1	49-51	2	osada		nowożytny XVI-XVII w.
126	Skoki Małe	1	49-51	3	ślad osadnictwa		nowożytny XVI-XVII w.
127	Koszanowo	3	50-46	42	osada		nowożytny XVI-XVIII w.
128	Humlin	2	50-47	15	ślad osadnictwa	k. przeworska	OR
129	Koszanowo	1	50-47	24	ślad osadnictwa		halsztat
					ślad osadnictwa	k. prapolska	III okres wczesne średniowiecze
130	Koszanowo	2	50-47	25	ślad osadnictwa		halsztat
					ślad osadnictwa	k. prapolska	wczesne średniowiecze
131	Poddębice	2	50-47	32	ślad osadnictwa	k. prapolska	III okres wczesne średniowiecze
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI-XVIII w.
132	Poddębice	3	50-47	33	osada	k. prapolska	III okres wczesne średniowiecze
					ślad osadnictwa		nowożytny XVI-XVIII w.
133	Poddębice	4	50-47	34	ślad osadnictwa	k. prapolska	III okres wczesne średniowiecze
134	Poddębice	5	50-47	35	ślad osadnictwa	k. prapolska	wczesne średniowiecze
135	Poddębice	6	50-47	36	ślad osadnictwa	k. prapolska	wczesne średniowiecze
136	Poddębice	7	50-47	37	osada	k. prapolska	III okres wczesne średniowiecze
					osada		późne średniowiecze/nowożytny XV-XVI w.
137	Humlin	1	50-47	66	cmentarzysko szkieletowe		epoka brązu
138	Łagiewniki	2	50-47	67	ślad osadnictwa		epoka kamienia
					ślad osadnictwa		wczesne średniowiecze
					osada		nowożytny
139	Lijewo	1	50-48	18	ślad osadnictwa	k. przeworska	OR
140	Lijewo	2	50-48	19	ślad osadnictwa	k. prapolska	III okres wczesne średniowiecze
141	Łagiewniki	3	50-48	40	ślad osadnictwa		I okres epoki brązu

					śląd osadnictwa		wczesne średniowiecze
					śląd osadnictwa		późne średniowiecze
					osada		nowożytny

Źródło: Gminna ewidencja zabytków